

**T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE KENTSEL BELLEK
MEKÂNLARININ KORUNMASI**

ESRA MUTLU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DR. ÖGR. ÜYESİ AYŞEGÜL TANRIVERDİ KAYA**

DÜZCE, 2020

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE KENTSEL BELLEK
MEKÂNLARININ KORUNMASI

Esra MUTLU tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül TANRIVERDİ KAYA

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül TANRIVERDİ KAYA

Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Celal APAY

Düzce Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Hakkı DEMİR

Sakarya Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: .../.../2020

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

10 Ağustos 2020

Esra MUTLU

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimimde ve bu tezin hazırlanmasında gösterdiği her türlü yönlendirici destek ve yardımdan dolayı çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül TANRIVERDİ KAYA'ya en içten dileklerle sonsuz teşekkür ederim.

Araştırma kapsamında her türlü bilgi ve deneyimlerini paylaşan Ulaştırma Müdürü Kenan ÖZEN'e, istatistik hesapları konusunda destek veren Sayın Prof. Dr. Ercan ÖZGAN hocama ve Dr. Mehmet Ali SUMRUZ'a ve çalışmalarım sırasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Dr. Hakan POLAT hocama teşekkür ederim.

Bu çalışma boyunca yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan sevgili aileme ve anket görüşmelerinde bana zaman ayıran katılımcılara teşekkürlerimi sunarım.

10 Ağustos 2020

Esra MUTLU

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
SİMGELER	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ÇALIŞMANIN AMACI	2
1.2. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	3
2. MEKÂN VE TOPLUM OLGUSU.....	5
2.1. MEKÂNIN ALGILANMASI.....	10
2.1.1. Mekânın Anlamı.....	11
2.1.2. Yer Kavramı ve Yer Hissi	12
2.1.3. Yersizlik	15
3. KOLEKTİF BELLEK MEKÂN LARI VE BELLEK.....	18
3.1. BELLEK TÜRLERİ.....	19
3.1.1. Bireysel Bellek ve Toplumsal Bellek.....	20
3.2. KOLEKTİF BELLEK VE MEKÂN İLİŞKİSİ	23
3.2.1. Kolektif Bellek Mekânlarının Kimliğe Etkisi.....	26
3.2.2. Hatırlama ve Unutulma Çerçevesi	29
3.3. BÖLÜM SONUCU	31
4. KENTSEL MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ	34
4.1. KÜRESEL VE YERELİN UYUMSUZLUĞU	34
4.1.1. Değişen Kentler ve Kimlik.....	36
4.2. BÖLÜM SONUCU	39
5. DÜZCE İLİ BELLEK ANALİZİ.....	41
5.1. TARİHÇESİ.....	41
5.1.1. Düzce İli Konumu ve Coğrafi Nitelikleri	41
5.1.2. Düzce İli Nüfusu ve Sosyokültürel Yapısı.....	43
5.1.3. Düzce İli Yapılaşma Süreci	43
5.1.3.1. SSK Hastanesi Yapım Süreci.....	45
5.1.3.2. İmar Affı Süreci.....	46
5.1.3.3. Düzce Merkez Otogar Alanı.....	47
5.1.3.4. İmar Planı Yapım Süreci.....	48
5.1.3.5. Kentsel Dönüşüm	51
5.2. BÖLÜM SONUCU	52
6. BULGULAR VE TARTIŞMA	54

6.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	54
6.2. ANKET VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	57
6.2.1. Demografik Değişkenler	57
6.2.2. Açık Uçlu Soruların Değerlendirilmesi.....	61
6.2.3. Serbest Listeleme Yöntemi Sonuçları	71
7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	81
8. KAYNAKLAR.....	84
9. EKLER	94
9.1. EK A: ANKET FORMLARI	94
9.2. EK B: TÜM FREKANSLI ANKET VERİLERİ.....	97
9.3. EK C: SPSS VERİ ANALİZLERİ	100
ÖZGEÇMİŞ.....	106

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 2.1. Kültür kavramının yapılı çevre ile ilişkisi [25].	8
Şekil 2.2. Değişken topluluk-konut ilişkileri [27].	9
Şekil 2.3. Mekânın algılanma süreci [35].	11
Şekil 5.1. Düzce ili uydu görüntüsü.	42
Şekil 5.2. Türkiye deprem kuşakları ve Düzce'nin aktif fayları [153].	42
Şekil 5.3. Düzce kenti yapılaşma süreci.	44
Şekil 5.4. 1987 Yılı 2. imar planı.	45
Şekil 5.5. Düzce ili SSK hastanesi konumu.	46
Şekil 5.6. İmar affından faydalanan Ersoy apartmanı.	46
Şekil 5.7. 1980 Otogar alanı ve 1996 AVM inşaat alanı görüntüleri.	47
Şekil 5.8. Düzce merkez AVM konumu (Eski otogar alanı).	47
Şekil 5.9. Afettede yerleşim alanı ve kent merkezinin durumu.	48
Şekil 5.10. Düzce ili hasar grafiği [158] ve depremin odak noktaları.	49
Şekil 5.11. 2001 Yılına ait Düzce kenti imar planı.	50
Şekil 5.12. 1999 Depremi sonrası afettede yerleşim alanı.	51
Şekil 5.13. Kentsel dönüşüm alanı fotoğrafları (Camikebir mahallesi).	51
Şekil 5.14. Kentsel dönüşüm alanı (Camikebir mahallesi).	52
Şekil 5.15. Düzce kenti üç odaklı yapısı.	53
Şekil 6.1. Hipotez üçgeni.	54
Şekil 6.2. Mekanların hatırlanma düzeylerinin belirlenmesi.	55
Şekil 6.3. Kolektif bellek mekânlarının belirlenmesinde izlenecek metot [166].	56
Şekil 6.4. Düzce kent odakları ve mahalle dağılımları.	60
Şekil 6.5. Anket sorularının korelasyon analizi.	61
Şekil 6.6. Kenti sevme/sevmeme nedenleri.	62
Şekil 6.7. Kent ile özdeşleştirilen mekân veya kavramların frekansları.	63
Şekil 6.8. Günümüz ve afet öncesi severek kullanılan mekanların frekansları.	64
Şekil 6.9. Severek kullanılan mekanlar için anlam sürekliliği korunmuş mekanların üç odak üzerindeki konumu.	64
Şekil 6.10. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre buluşma mekanlarının durumu...	66
Şekil 6.11. Buluşma noktaları için anlam sürekliliği korunmuş mekanların üç odak üzerindeki konumu.	66
Şekil 6.12. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre etkinlik mekânlarının durumu.	68
Şekil 6.13. Etkinlik alanları için anlam sürekliliği korunmuş mekanların üç odak üzerindeki konumu.	69
Şekil 6.14. Mevcut kent düzeni içerisinde anlamlı bulunan mekânlar.	70
Şekil 6.15. Anlamı kurulan mekânların bireylerde oluşturduğu çağrışımlar.	70
Şekil 6.16. Kent içerisinde anlamlı bulunan mekanların üç odak üzerindeki konumu. .	71
Şekil 6.17. Kolektif bellek mekanlarının üç odak üzerindeki durumu.	74
Şekil 6.18. Hatırlama ve unutulma döngüsü mekanları.	76
Şekil 6.19. Bellek mekanlarının hatırlanma ve unutulma düzeyleri.	77
Şekil 6.20. Mekanların yıllar bazında anlam süreklilikleri durumu.	79

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Çizelge 6.1. Katılımcıların cinsiyet dağılımı.....	58
Çizelge 6.2. Katılımcıların yaş dağılımı.....	58
Çizelge 6.3. Katılımcıların eğitim durumu dağılımı.....	58
Çizelge 6.4. Katılımcıların meslek durum dağılımı.....	59
Çizelge 6.5. Düzce’de yaşama süresi durum dağılımı.....	59
Çizelge 6.6. Katılımcıların ikamet yeri dağılımı.....	60
Çizelge 6.7. Kenti sevip-sevmeme durumu.....	62
Çizelge 6.8. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre severek kullanılan mekanların frekans yüzdelerinin karşılaştırılması.....	65
Çizelge 6.9. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre buluşma mekanlarının frekans yüzdelerinin karşılaştırılması.....	67
Çizelge 6.10. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre etkinlik mekânlarının frekans yüzdelerinin karşılaştırılması.....	68
Çizelge 6.11. Mevcut kentsel düzen Düzce ili için hatırlanan kentsel mekanların sıralaması.....	72
Çizelge 6.12. Geçmiş kentsel düzen ile mevcut kentsel düzen hatırlanan mekanların değişim durumu.....	75
Çizelge 6.13. Mevcut kent Düzeni içerisinde hatırlanan mekanların hatırlama düzeyleri.....	78

KISALTMALAR

AVM	Alişveriş Merkezi
GKM	Geçmiş Kent Düzeni İçin Hatırlanan Mekanlar
KAF	Kuzey Anadolu Fayı
MaxTİM	Maksimum Söylenen İmaj Mekânı Sayısı
MKD	Mevcut Kent İçin Hatırlanan Mekanlar
MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
SPSS	Sosyal Bilimler İstatistik Programı
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TEM	Trans-Avrupa Kuzey-Güney Otoyolu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi

SİMGELER

c	Hatırlama düzeyi
n	Katılımcı sayısı
\bar{e}	Ortalama hatırlama değeri
Σp	Toplam puan

ÖZET

YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE KENTSEL BELLEK MEKÂNLARININ KORUNMASI

Esra MUTLU

Düzce Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül TANRIVERDİ KAYA

Eylül 2020, 105 sayfa

Toplumun talepleri ve kültürel değerleri şüphesiz yapıyı çevreyi var eden mimariyi biçimlendirir. Mekanların, belleği oluşturma aracı olması ya da hatırlatılması konusunda uyarı bir nesne olması bu biçimlenmeyi değerli hale getirir. Toplumun geçmiş yaşam pratiklerini, deneyimlerini, anılarını muhafaza eden bellek mekanları bireylerin zihinlerinde imge ve anlamların oluşmasını sağlar. Mekânla ilişkili olan bu etkileşimler yere bağlılığı ve aidiyetleri beraberinde getirir. Kolektif anımsamaların sürekliliğini sağlayan ortaklık ve aidiyet duygusudur. Birey veya grup ile mekân arasında kurulan bu anlamlı bağlar, kimlikli şehirlerin oluşumu için potansiyel bir güç taşır. Ortak bir geçmişe referans veren mekânların somutlaştırılması toplumsal ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarımını sağlayarak anıları ve geçmişi sabitleştirdiği gibi ortak kimliğin de korunmasını sağlar. Buradan da anlaşılacağı üzere mekânlar belleğin bağlamını oluşturur. Ancak kentlerin zorunda oldukları fiziksel değişimlerin süreklilikleri kesintiye uğratması mekanlara yüklenen anlamları ve belleği zedeler. Bunların engellenmesi için dönüşümler esnasında geçmişe dair izlerin korunması ve katmanların birikmesi gerekir. Bu sayede sahiplik duygusunun geliştiği, kente duyarlı toplumların yaşadığı kimlikli kentlerin oluşması mümkün hale gelir. Bu kapsamda, deprem afeti ile yıkımların yaşandığı, karma göçlere ev sahipliği yapan Düzce ili, bellek mekanlarının tespiti ve değişim sürecinin araştırılması için örneklem alan olarak seçilmiştir. Yıkımın ve yıkım sonrası kentteki değişim ve gelişim çalışmalarının bellek mekanlarını nasıl etkilediğini, kentin bellek mekanlarının hangileri olduğunu ve anlam sürekliliklerinin veya kopukluklarının hangi mekanlarda olduğunu tespit etmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bilinen bellek mekanlarının kentsel dönüşüm uygulamalarına yön vereceği düşünüldüğünden araştırma konusu önem taşımaktadır. Çalışmada yoruma dayalı nitel verilerin yanı sıra somut sonuçların eldesi için deneysel yöntemler kullanılarak nicel verilerin ortaya konması hedeflenmiştir. Bu amaca yönelik hazırlanan anket çalışması ile katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmış olup, bellek mekanlarının süreç içerisindeki değişimleri ortaya konmuştur.

Anahtar sözcükler: Anlam, Bellek mekanları, Kolektif bellek, Küreselleşme.

ABSTRACT

PRESERVATION OF PLACE OF URBAN MEMORY DURING THE RECONSTRUCTION PROCESS

Esra MUTLU

Düzce University

Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture

Master's Thesis

Supervisor: Asts. Prof. Ayşegül TANRIVERDİ KAYA

September 2020, 105 pages

The demands of society and cultural expressions shape the architecture that creates the built environment. The fact that the spaces are a means of creating memory or a warning object to be reminded makes this formatting valuable. Memory experiences that preserve the past life practices, experiences, memories of the society provide the formation of images and meanings in minds. This construction sector with space brings along loyalty and belonging to the place. Ensuring the continuity of collective memories is a sense of partnership and belonging. These meaningful bonds established between the individual or the group and the space, cities with identity carry a potential power for science. The concretization of the spaces that refer to a common past ensures that the transfer of social and cultural values to future generations is preserved, as well as the prophetic memories and finding partners. As it can be understood from here, spaces constitute the context of memory. However, the continuity of physical changes in cities interferes with loading spaces and using memory damages. Conversions need to be accumulated and comments of the past circle about the past to prevent back. In this way, it becomes possible to create cities with identities of social ages, where the sense of ownership develops. In this context, the province of Düzce, which has suffered from earthquake disasters and destructions and which is home to mixed migrations, was selected as the sampling area for the determination of memory spaces and change research. To show this purpose to determine how the destruction and post-destruction studies of change and development in the city affect the memory spaces, which are the memory spaces of the city, and where the meaning continuity or discontinuities are. The research subject is important as it is thought that it will guide the transformation applications of known memory spaces. In the study, it was aimed to reveal experimental signals for obtaining concrete results as well as simple analysis. For this purpose, in-depth interviews were made with the participants with the questionnaire study, and the changes of memory spaces inside were revealed.

Keywords: Meaning, Place of memory, Collective memory, Globalization.

1. GİRİŞ

Yapılı çevre somut mimari nesnelerin dışında sosyal sınıf düzeylerini, kültürel grupları ve toplumsal normları da bünyesinde barındırır. Bu sayede kentsel çevrelerde farklı üretim biçimleri, değişken mekansal davranışlar (mahremiyet veya alansallık gibi), farklı kullanım şekilleri, farklılaşan işlevler gibi mekansal dağılımı etkileyen parametreler görülmektedir. Dolayısıyla toplum ve mekân arasında diyalektik bağ toplumun mimariyi biçimlendirdiğine işaret etmektedir. Mekânın toplumsal değerler altında biçimlendirilmesi ve yine toplumlar tarafından algılanması anlamlı bağların oluşmasını sağlar [1]. Kurulan bağların sahiplik ve aidiyet duygusunu oluşturması kaçınılmazdır. Modern öncesi dönemde mekânın birey veya grup tarafından algılanması, aidiyet oluşması veya deneyimlenmesi için bedensel pratiklere ihtiyaç duyulduğu savunulurdu. Felsefenin de dahil olduğu mekân kavramları ile ilgili bu yaklaşımlar ele alındığında fiziksel tanımlamaların ötesinde bilişsel bir yanı olduğu da anlaşılmıştır [2]. Fiziksel deneyimlerle birlikte zihinsel etkileşimler de mekân ile bağların kurulması için etkindir. Ayrıca zaman faktörü de bu ilişkiye dahildir. Herhangi bir şekilde zamanla mekâna karşı duyulan his veya anlamlar o mekânı kişinin zihninde farklılaştırır. Heidegger, Schulz, Tuan gibi düşünürler mekâna yüklenen anlamlar sonrası uzamsal sınırları olan mekân kavramından evrilerek yer olduğunu savunurlar. Schulz'un ortaya attığı yerin ruhu ve yer hissi kavramları literatüre hızla yayılarak yeni bir bakış açısı kazandırmıştır [3].

Tüm bunların ötesinde geleneksel dünyadaki yer ve mekân kavramlarının özdeşliğinin aksine üstmodern çağda kopma noktasına gelmiştir [4],[5]. Çağlar arası bu dönüşüm yer ile olan ilişkiyi zorunluluktan uzaklaştırarak bağımsızlaştırır. Kentsel mekânların buldukları bağlamla ilişki kuramadan veya kurulan ilişkilerin sürekliliğini sağlamadan hızla bellekteki niteliklerini kaybetmesi kimliğin ve karakterin zedelenmesine, toplum bilincinin var olmadığı hissiz mimari nesnelere dolu yapılı çevrelerin oluşmasını sebep olacaktır [6]. Oysa yer ile kurulan güçlü bağlar aidiyeti, kentlilik bilincini, kimlikli ve güvenilir şehirleri beraberinde getirir. Bunu sağlayacak olan ise kolektif bellek sürekliliğinin korunmasıdır. Sürekliliği sağlamak için ise bellek mekanlarının bilinmesi şarttır. Tespit edilen bellek mekanlarının sürekliliği katmanların birikmesini ve geçmişin izlerinin geleceğe aktarılmasını sağlayacaktır. Bu durumda mimarlık disiplininin odağında olması gereken kentsel dönüşümlerin ve kentleşmenin arttığı küresel çağda yer

ve kimlik ilişkisinin nasıl oluştuğunu irdelemek ve bu niteliğe sahip mekanların nasıl korunacağı sorusuna cevap aramak olmalıdır. Kentin kullanıcıları olan toplumu ve toplumsal mekânı iyi kavrayıp bağlamdan koparıcı etkileri tespit ederek imgelenebilir mekanların arttırılmasını sağlamak ve korumak mimarlık disiplininin temel yaklaşımlarından olmalıdır.

Dolayısıyla bu çalışmanın odağında olan konu küresel dönemin veya üstmodernliğin getirdiği teknoloji, hız, küreselleşme, yapılaşma gibi bağlamdan ve bağlılıktan koparan etkilerin kolektif bellek mekanlarına etkilerinin anlaşılması ve kolektif bellekte oluşan zedelenmelere müdahale edebilecek zemin oluşturulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda deprem afetiyle yıkım yaşayıp yapılaşma sürecine giren Düzce İli özelinde bellek mekanlarını, bellek kırılmalarını ve bellek mekanlarının değişim durumlarını tespit etmek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Deprem öncesi tek merkez etrafında genişlemekte olan kent merkezi, deprem sonrasında alınan kararlar neticesinde önce Kalıcı Konutlar sonra Konuralp olmak üzere merkezler arttırılmıştır. Kentin mekânsal olarak geldiği son durumun (kentsel planlama kararları ile) bellek mekânlarını nasıl etkilediğini bulmak bu çalışmanın konusunu oluşturur. Elde edilecek sonuçlar korunması veya geliştirilmesi gereken noktaları işaret edeceğinden gelecekte yapılması düşünülen kentsel dönüşümlerde rehber olarak kullanılması umulmaktadır.

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Belleğin toplumsal olduğu öngörüsü, kişilerin yapılı çevre ile ilişkisinin bellek bağlamında irdelenmesine zemin hazırlamıştır ve birçok disiplinde olduğu gibi yeni bakış açılarının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Varlığımızı sürdürdüğümüz yapılı çevrede toplumun ortak belleğinin oluşması birçok şekilde gerçekleşebilir. Bu oluşumlara etki eden ve somut bir biçimde her zaman karşımıza çıkan başlıca etki mimari çevredir. Bu kapsamda çalışmanın amacı; kolektif bellek mekânlarının değişen kentlerden nasıl etkilendiğini, bellek mekânlarının kazandıkları anlam sürekliliklerinin nasıl değiştiğini nicel verilerle ortaya koymaktır. Kentsel dönüşüm uygulamalarında anlam süreklilikleri olan bellek mekanlarının biliniyor olması değişim ve gelişimlerin nasıl yapılmasına yön vereceğinden tespitlerin önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu amaç doğrultusunda 1999 depremini geçirmiş, karma kültürlerden oluşan Düzce kenti örneklem alan olarak seçilmiştir. Düzce depreminin yarattığı travmanın toplum belleğini her ne kadar olumsuz yönde etkilemiş olsa da birleştirici ve belleği güçlendirici olması durumu [7] kentlinin

ortak belleğine işaret etmektedir. Bu durumun bellek analizinde anıları ortaya çıkarması yönüyle avantaj olarak kullanılması düşünülmektedir. Afet öncesi ve sonrası tek çekirdekli kent merkezine ait yapılan araştırma verileri kullanılarak, yapılaşma süreci ile mevcutta üç ayrı odak çevresinde genişleyen kentin bellek mekanları üzerindeki değişime etkisinin araştırılma konusudur. Tek çekirdekli merkeze ait veriler ile mevcut kent durumuna ait veriler kıyaslanarak yapılacak olan analiz ile toplum belleğindeki anlam sürekliliklerinin durumu ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Ek olarak 2014 yılında düzenlenen **Düzce “Şehir Kimliği” Çalıştayı** kentin kimlikleşme potansiyeline dair çalışmalara ihtiyaç duyulduğunun da bir göstergesi sayılabilir. Dolayısıyla bellek mekânlarının bilinmesi Düzce ili için ayrıca önemlidir. Çalışma sonunda katmanların ve bellek mekanlarının devamlılığı için korunması gereken kentsel mekanların belirlenmesi, olası birikmelerin önü açılarak kültür çeşitliliğine referans olması, aynı zamanda kentin kimliğini ve bireylerin yere bağlılığını koruyup güçlendirerek kentsel bilincin kazanıldığı güvenilir şehir olma noktasında katkı sağlayacak parametrelerin ortaya konması amaçlanmıştır. Bellekte farklı yansımaları olan (sürekliliği olan veya kırılmaya uğrayan) kentsel mekânların değişimlerinin incelenmesi sayesinde, yer hissinin veya yere karşı duyulan aidiyetin azaldığı ya da tam tersi arttığı mekânların bilinmesi geleceğe dair yapılacak olan yenileme ve geliştirme çalışmalarına referans olacağından araştırma sonunda elde edilecek sonuçlar önem taşımaktadır.

1.2. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Grupların yaşam öyküleri, aile bağları, ulus bilinci, aidiyet gibi kavramlar ile desteklenen toplumsal belleğin sürekliliği için grupların paylaştıkları ortak mekânlar gereklidir. Toplumun belleğinde ortak imge ve anlamlarla anılan veya hatırlanan mekânların kent düzeni içerisindeki konumu bu yönüyle özelleşmektedir. Dolayısıyla kentlinin zihninde oluşan anlam sürekliliklerini belirlemek ya da potansiyel anlam taşıyan bellek mekânlarını tespit etmek kentlerin kültürel sürekliliği veya kimlikleşme süreci kapsamında önemlidir. Bu doğrultuda araştırmada öncelikle mekân, toplum ve yer olgusu incelenerek mekânın yere dönüşmesi, aidiyet oluşumu, yer hissi gibi olgular incelenmiştir. Devamında bellek mekanları araştırma konusu olduğundan bellek kavramının değişim süreci incelenerek bireysel bellek, kolektif bellek kavramları üzerinde durulmuş, sonrasında ise küreselleşmenin kentlere ve bellek mekanlarına etkisi araştırılmıştır. Bellek ve mekân kavramının bir arada incelenmesinden kaynaklı olarak

farklı disiplinlere ait literatür taraması yapılmıştır. Psikoloji, felsefe, sosyoloji gibi bilim dalları ile ilişkili olması konuyu disiplinlerarası bir konuma taşımıştır. Çalışma süreç, toplum ve mekân kavramlarından oluşan hipotez üçgeni etrafında genişlemektedir.

Düzce ilinin seçildiği örneklem alan çalışmasında ise öncelikle anketin açık uçlu sorulardan oluşan bölümünde “derinlemesine görüşme” yöntemi ile katılımcıların anıları ve mekanlara yükledikleri anlamların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. İkinci aşamada ise Düzce ili sınırları içerisinde hatırlanan mekânların “serbest listeleme” yöntemi ile sıralanması istenmiştir. Hatırlanan mekânlara hazırlanan puantaj yöntemi uygulanarak nicel veriler elde edilmiş ve bu verilere uygun hatırlama düzeyleri oluşturulmuştur. İzlenen deneysel yöntem ile nitel ve nicel yöntem bir arada kullanılmış olup, daha çok nicel verilere dayalı somut sonuçlar elde etmek istenmiştir. Yöntemler beşinci bölümde detaylı olarak açıklanmıştır.

Özetle, bu bölümde araştırmanın amacı ve genel kapsamına dair açıklamalar yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde mekân, toplum ve bellek kavramları aktarılırken, dördüncü bölümde küreselleşme ve kentsel mekânın dönüşümü incelenmiştir. Beşinci bölüm ise bellek mekânlarının analiz edileceği Düzce İli'nin sosyo-kültürel yapısı, tarihi, coğrafi nitelikleri, konumu, nüfusu ve yapılaşma süreci başlıkları altında incelendiği bölümdür. Bulgular kısmında anket verilerine ait sonuçlara yer verilmiş olup, afet öncesi elde edilen verilerle kıyaslanarak genişletilmiş yorumlara yer verilmiştir.

2. MEKÂN VE TOPLUM OLGUSU

Toplum kavramı genellikle sosyoloji disiplininin merkezinde incelenmiş olsa da farklı bakış açılarına özgü anlamları bulunmaktadır. Ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasi, idealler vb. kümelenerek oluşan sosyal yapı; maddi olduğu kadar kültürel bir oluşumdur [8]. Kültürel özelliği yerel olma ve ortak kimlik oluşturma noktasında etkin olduğu anlamını taşır. Mekân kavramı ise, matematikçiler ve filozofların ortak sorunsalı haline geldikten sonra Aristotelesçi tanımlardan kurtulup zihinsel ve toplumsal çerçeve içerisinde incelenmeye başlanmıştır. Zaman ve mekânı birbiriyle ilintili olarak düşünerek tarihsel ve toplumsal oluşumları bu çerçeveye dâhil etmek mekan kavramı için farklı yorumların geliştirilmesine yol açmıştır [9]. Mekân kavramını bu değişkenler ile ilişkilendirerek yeniden tanımlayan Lefebvre, mekânın toplumsal ve zihinsel bir üretim olduğunu iddia eder.

Heiddegger'in mekân tanımlaması matematiksel sınırların ötesinde bedensel pratiklerin kartezyen düşünceyle bütün olduğu ve bedensel pratiklerin mekânın temelini oluşturduğu yönündedir. Bu yaklaşıma paralel olarak mekânın fenomolojisi ve yer kavramı (*place – placelessness*) ile derinlemesine ilgilenen Relph, mekânların boşluktan veya geometrik biçimlerden fazlası olduğu ve deneyimlerin bu kapsamda önemli olduğu görüşündedir [10]. Üretim kavramına açıklık getirmek için iktisadi bilimler üzerinden tanımlamalar yapan ve Hegelci yaklaşımları olan Marx ve Engels gibi düşünürlerin de çalışmalarında belirttiği üzere insan; toplumsal pratiklerin tamamı tarih boyunca edinme içgüdüğü içinde devamlı üretir. Üretim sürecinde aktif rolü olan üretici güçler emek, üretimin gerçekleşmesi için materyal ve iş birliğidir. Bu aktif güçlerin bir arada çalışması ile ortaya çıkan üretim sürecinde meydana gelen döngü 'zamansallıktan mekansallığa' geçiş olarak ifade edilebilir [11]. Nesnel olarak ele alınmış bu bakış açısı içinde barındırdığı çelişkiler nedeniyle eleştirilmiştir. Marx'ın mekân üretimi ile ilgili bahsettiği önermelerde, toplumun zihninde ifade eden anlamlar süreç içerisinde geliştiğinden, bir toplumu ifade eden kavram veya semboller aynı zamanda o toplumdaki önceki geçmiş toplumların anlayışlarını da simgeler ve geçmiş toplumların anlaşılmasına referans olur. Dolayısıyla zincirleme olarak bağlı olan 'oluşum' süreci yalnızca günümüz şartlarıyla değerlendirilerek anlaşılması düşünülemez. Geçmiş ve günümüzü yansıtan kavramların bir arada değerlendirilmesi 'oluşumlar' hakkında fikir verecektir. Süreç içerisindeki

oluşumlar birbirleri için kesinti ya da baskılama durumuna işaret edebilir. Ya da tam zıttı başı ve sonu için sürekliliğini koruyan, tekrar eden oluşumlara da rastlanabilir. Bu karşılaştırmalar zihinsel mekânın üretilmiş olup olmadığı ile ilgidir. Lefebvre, “*küresel yereli ortadan kaldırmaz*” ve “*mekanlar, toplumsal morfolojidir*” kabulleri ile mekân düzeylerini yerel, bölgesel, ulusal ve gezegensel olarak kategorize ederek, alt düzeylerin üst düzeyler içerisinde birikmesi ile dönüştüğünü ve mekân pratiklerini dönüşümler sırasında etkileyen ve izole eden ideolojilerin ortadan kaldırılması halinde aslında bu mekanların yok olmadığını savunmaktadır.

Harvey’in postmodern yaptırımları mekânsal üretim ilişkisi ile birlikte değerlendirdiği yaklaşıma bakıldığında aslında günümüzde aşına olduğumuz, estetik ve rant ön plana çıkarılarak tarihsel alanların turizm potansiyeli olarak görüldüğü bakışla benzerlik taşıdığını ve rahatlıkla ilişki kurulabileceği görülmektedir. Sanayileşme, sermaye ve postmodern anlayış gibi değişkenler, toplumun deneyimleri ile süreç içerisinde üretilen mekanlar üzerinde doğrudan etkindir ve kent düzenine getirileri çoğu zaman ‘tipleşme’ olarak karşımıza çıkmakta ve küreselleşme ve hızlı kentleşme nedeniyle deneyimlerle imgelerin oluştuğu, zihinlerde somutluk kazanan anlamlı mekânlar daralmakta veya azalmaktadır [12].

Mimarlık mekânları senaryolardan, kurgulardan kimi zaman bağlama ait öykülerden esinlenerek meydana getirir. Dolayısıyla mekânlarda yaşanan hikayeler olmadan dahi mekanların hikayeleri ve anlamları daima vardır diyebiliriz. Ancak süreç içerisinde mekânlarda yaşanan çeşitli olaylar ve deneyimler, orada imgelerin oluşmasına, aidiyetlerin ve kimliklerin inşasına sebep olarak yeni anlamlar ve imgeler kazanılmasına neden olur. Burada bahsedilen imge yalnızca zihinsel bir oluşumdan öte aynı zamanda bir gösterge görevini üstlenir [13].

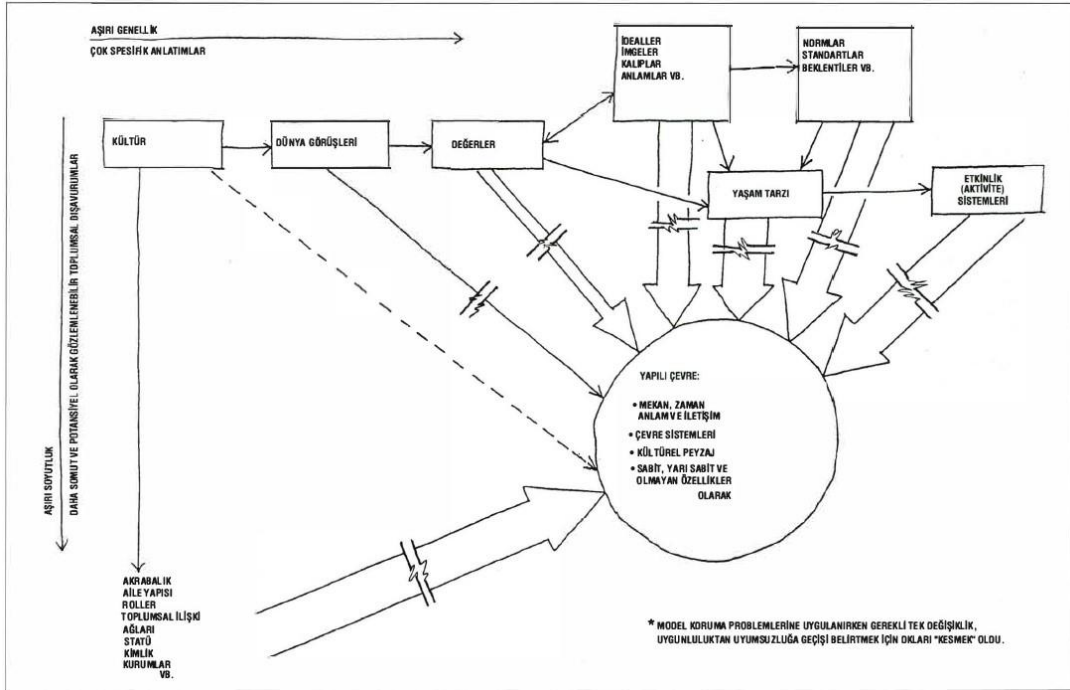
Daha üst ölçekten bakıldığında kentsel çevre, syntactic ve semantic (söz dizimsel – anlam bilimsel) yapıya sahip olup eylemlerin ve olayların süreç içerisinde aşamalı olarak biriken değişkenlerin toplamıdır [14], [15]. Dolayısıyla kentsel düzen içerisinde oluşan anılar, imgeler ve imajlar mutlaka vardır. Aslında bu oluşumların ve zihinsel imajların gelişim sürecine etki eden iki ana unsur bulunmaktadır; zaman ve deneyim [16]. Mimarlık disiplini ürünü olan mekân oluşturma pratiği içerisinde çeşitli anlamları taşıma ve sürdürme özelliğinden ziyade küresel ve teknolojik çağda üretim kadar tüketimin artması neticesinde çeşitli kültürel grupların etkileşimleri sebebiyle mekânın anlamı sabit kalamadan farklı anlamlar kazanabilmektedir [17]. Mekânın anlamı sanayi devrimi ile

birlikte mekânı etkileyen ekonomik durum ve zaman değişimiyle hızla farklı bir noktaya evrilmiştir. Literatürde yapılan çalışmalara göre, endüstrileşme öncesi ve sonrası zaman faktörünün değişimi incelendiğinde küreselleşme ve teknoloji ile birlikte Castells'in terminolojisi ile '*doğal zaman*' dan '*zamansız zaman*' a dönüştüğü ortaya konmuştur [18]. Bu dönüşüm ile mekân, küresel mekâna dönüşür. Zaman kavramı 20.yüzyılın birincil estetik sorunu iken, ortalarında mekânın örgütlenmesi sorunu öne çıkmıştır[17]. Zaman faktöründen daha nesnel özelliğe sahip olan mekân, özgün deneyim ve anlamlarla gruplar için çatışan farklı kavrayışlara da sahip olabilir. Dolayısıyla materyalist bir bakışla; nesnel olan zaman ve mekâna yüklenen anlamlar insan pratiği ile doğrudan ilişkilidir ve bu pratiğin yaşandığı süreç incelenmeden taşınan anlama ulaşmak mümkün değildir.

Dönemler boyunca yaşanan değişim ve dönüşümlerden doğrudan etkilenen "toplum" kavramı, sosyal teorilerin seyrinin değişmesine bağlı olarak, yeni epistemolojik dönüşümler, klasik teorilerin yanı sıra Durkheim, Marx, Freud, Foucault vb. düşünürlerin ortaya koyduğu yeni perspektifler ve semboller sayesinde sürekli etki altında olağan bir değişim süreci olarak karşımıza çıkar [19]. Liberalizm etkisi ile aşırılaşan yönetimin ardından 18.yy'da toplum varlığının gerçekliği ile yüzleşilmiştir. Foucault bu düşünsel değişimi dönemin en iyi buluşlarından olarak nitelendirerek toplumun karakterini oluşturan değerleri, değişkenleri, özgünlükleri daima göz önünde bulundurulması gerektiğini savunur [20]. Bireyin, en yalın hali ile kendini var etmeye çalıştığı yer olarak tariflenen toplum, kimliğin ve mimarinin üretimi konusunda etkili olan etmenler arasında başta gelen kavramlardan biridir [21]. Geleneksel toplumların modernizasyonla tanışması ile birlikte yeni toplumsal ilişkiler, yeni mekân sınırları veya biçimleri, zaman ve mekân kabulleri için yeni anlamlar oluşturarak çeşitlilik gösterir. Zaman ve mekânlar yaşam pratikleri ile bağlantılı olarak değiştiklerinden toplumsaldır [22]. Dolayısıyla sosyal bağlantıların oluşması ve sürdürülmesi için bireylere ve bireylerin etkileşimlerine ortam olan yerlere ihtiyaç vardır. Zor olan günümüzde metalaştırılan geleneksel bağlantıların veya tarihsel sürekliliğin sürdürülmesidir. Kent formunun değişimini mikro ölçekte inceleyen ve bu değişimleri sosyo-politik süreçleri de dahil eden M.R.G. Conzen, kentsel morfoloji çalışmaları kapsamında tarihsel ve coğrafi yaklaşımı benimsemiştir. Araştırma konusuna şüphesiz farklı bir bakış açısı sağlayacak olan Conzen, mekanların morfolojik değişimlerini kültür ve zaman değişkenlerini dahil ederek incelemiştir. Çalışmalarının sonucunda ise farklı ekonomik ve kültürel koşullar altında bulunan toplumların her dönemde farklı morfolojik oluşumlar ortaya koyduklarından bahseder [23]. Bu olağan ve

doğal bir değişim sürecidir. Ancak bu morfolojik değişimler esnasında kentsel düzene eklenen yeni biçimler veya işlevler toplumsal hafızada sürekliliğini korumuş mekânları veya imgeleri tahrip etmemelidir.

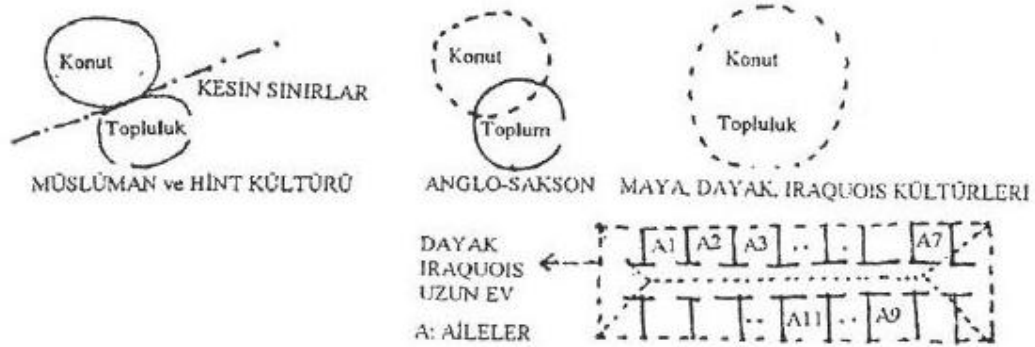
Mekân üretimi her dönem insanın en temel uğraşlarından biri olmuştur. Aynı zamanda üretim sonrasında toplumsal olaylar mekânlar içerisinde devam eder ve yaşatılır. Toplumun değişen istekleri ve yıllar boyu süregelen gelenek ve görenekler ile harmanlanarak oluşan kültürel kimlik, kuşkusuz kentsel çevrelerin şekillenmesi ve özgün kimliklerin oluşması noktasında önemli rol oynamaktadır. Yaşam şekilleri, dünya görüşleri ya da bakış açıları, imgeler ve değerler belirli bir sıralama ile kültürün eylemlere dönüşmesi için bir rota oluşturmaktadır. Şekil 2.1’de kültür ve yapı çevre arasındaki ilişkiler ve etken faktörler aktarılmıştır. Rapoport; aile yapısı, sosyal sınıflar, toplumsal ilişkiler ile oluşan kültürün; idealler, değerler, talepler vb. değişkenlerin etkisiyle yapı çevreyi oluşturan mekân, anlam, peyzaj vb. çevreler üzerinde etkili olduğunu iddia eder. Dolayısıyla, mekânlar fiziksel kaygılar dışında sosyal ilişki örüntüleri düşünülerek şekillendirilmelidir [24]. Bir toplumun karakteri ya da kimliğinin dolaylı olarak o toplumun kültüründen beslendiği söylenebilir.

Şekil 2.1. Kültür kavramının yapı çevre ile ilişkisi [25].

Kültür, toplumun oluşturduğu hem de toplumu oluşturmaktadır. Mekân ise kültür ve çevre ilişkilerinin bir takım yansımasıdır. Mekânların biçimlenmesinde toplumsal ilişkilerin

etkin rol alması, durumun kültürel bir altyapısı olduğunu göstermektedir [5]. Yapılı çevreyi etkileyen somut parametrelerin ötesinde akrabalık ilişkileri, toplumsal faaliyetler, statüler vb. değerlerin de önemli oranda etkisi bulunmaktadır. Tüm bu çoğaltılabilir kavramların yanında daha kişisel sayılabilecek yaşam tarzları, hedefler, imgeler vb. kavramlar değişimi destekleyen diğer parametrelerdendir. Buradan hareketle toplumun oluşturduğu kültürel miras ve gelenekleri tamamı o çevrede ki mimari yapıları şekillenmesine ve özgün yapı toplulukların oluşmasına neden olan en başlıca etmenlerdendir. Konut ve topluluk ilişkisi Şekil 2.2’de verilen Iraquois kültürüne ait konut yapısında görüldüğü gibi biçimsel formlara yansımaktadır. Örneğin bir topluluğa ait mahremiyet düzeyi yapıların biçimlerinden, sokak ile kurulan ilişkilerden, yerleşim örüntülerinden anlaşılabilir. Ya da aynı dönem içerisinde yapılan yapılar veya aynı topluluk içerisinde bulunan yapılar birebir aynı olmasa dahi belirli noktalarında benzerlik göstermektedirler. Farklı kültürlerin mekansal biçimlere olan yansıması ile kentsel çevreye olan kaçınılmaz etkisi kırsal yerleşimler üzerinde yapılan inceleme ile ortaya konmuştur [26].

Şekil 2.2. Değişken topluluk-konut ilişkileri [27].

Çevrenin olağan döngü içerisinde değişerek zenginleşmesini sağlayan ise bu kavramlar arasındaki farklılıklardır. Bu farklılıklardan dolayı kültür durağan bir kavram olamaz. Aksine süreç içerisinde etkileşimlerle değişen bir yapıya sahip olup süreç içerisinde eklenerek katmanlaşan bir değişim ya da kökten sert bir değişim görülmeye mümkündür. Kültür düzeylerinde görülen bu tip değişimler kimlikleşme süreçlerini etkisi altında bırakır. Her ne kadar hızlı teknoloji sayesinde sınırları aşan yeni nesil sosyal hareketlerde artış görünüyor olsa da postmodern gelişimlerin geleceğe yönelik senaryosu, toplumların bireyselleşerek yerel ve kültürel kimlik değerlerin azalacağı yönündedir. Değişmekte olan ‘küresel kültür’ genel çerçevede milli değerleri doğrudan etkilemektedir [28]. Kültür ve toplum ilişkilerindeki zayıflama etkisi ile yer hissi veya aidiyet duygularındaki azalma,

günümüz tek tip yaşam biçiminin olumsuz yanlarını gözler önüne sermekte ve bu bakımdan tartışmaların odağında yer almaktadır.

2.1. MEKÂNIN ALGILANMASI

Mekân ya da yapılı çevre belli bir coğrafyaya özgü toplumsallaşmasının beraberinde getirdiği örf, adet, alışkanlık ve ritüellerin izlerini taşır. Kültürün getirdiği ritüellerle oluşturulduğunda o mekân bireysel deneyimlerle benimsenir ve o noktada aidiyet hissi duyulmasına imkân sağlanır. Bu zihinsel ilişkilerin uyarılması ve anlaşılması için öncelikle o çevrenin algılanması gerekir. Algı, çevre hakkında süreç içerisinde bilişsel olarak edinilen bilgi veya kavramsallaştırma sonucu meydana gelen anlamlandırmadır [29]. Gibson'a göre, algılama içsel bir olgu olup ve kişinin istekleri doğrultusunda deneyimleri ile elde ettiği verileri analiz etmesi şeklinde gelişmektedir [30]. Benzer bir yaklaşımla Lang, algıyı deneyimlere göre farklılaşan aktif bir süreç olarak tanımlamaktadır [31].

Duyuların seçilmesi, yorumlanması ve anlam yüklenmesi şeklinde gerçekleşen zihinsel süreç "bilişim" olarak tanımlanmaktadır [32]. Bilişim süreci, ilk olarak mekâna ve bireye göre değişkenlik gösteren duyum kanalları ile birlikte algılamanın gerçekleşmesi, sonrasında ise bilgi alışverişine dayalı olarak gelişen duyumların zihinde kodlanması ve yorumlanması şeklindedir ve sırasıyla duyuşsal ve bilişsel olarak ayrıştırılmaktadır. Bireyin mekânı algılama biçimleri (renk, doku, ses, ısı vb.) çoklu duyuşsal algı başlığı altında toplanmaktadır. Rapoport, çoklu duyuşsal algıların kültürel değerlerden etkilendiğini iddia eder ve reaksiyonları dışmerkezci (allocentric) ve içmerkezci (autocentric) olarak ayrıştırır [27]. Görme veya işitme duyusuna bağlı olan daha nesnel nitelikler dış merkezci, renk veya ışık gibi nitelikler ise içmerkezci olarak ele alınabilir. Dolayısıyla, dinamik bir süreç olan algılama eyleminde önemli olanın birey olduğu açıktır. Bireylerin çevreyle kurdukları kesintisiz etkileşim sayesinde sürekli bir duyuşsama, yorumlama ve belleğe kaydetme eylemi yaşanır. Mekân ve birey arasında gerçekleşen bu iletişim sonucunda çevresel faktörlere bağlı olarak gelişen yorum veya anlamın oluşması aradaki ilişkinin güçlü olmasına bağlıdır [33]. Şekil 2.3'de bireyin mekânı algılaması ve sonrasında yorumlayıp belleğe kaydetme süreci verilmiştir. Birey farklı duyum kanalları ile çevre hakkında bilgi edinir, sahip olduğu değer ve deneyimlere göre yorumlayarak anlam yükler. Yüklenen anlam bellekte kaydedilir ve tekrar edilen benzer deneyimlerle hatırlanır [34].

Şekil 2.3. Mekânın algılanma süreci [35].

Çevre ve davranış çalışmalarında algısal değişkenler üzerine çalışan Rapoport'a göre ikamet yeri, cinsiyet, yaş, meslek, ikamet edilen süre, fiziksel çevre, sosyo-kültürel yapı, yaşam biçimi, sosyal ilişkiler gibi değişkenler bilişsel algılama sürecine etki etmektedir [29]. Kişiden kişiye değişen bu parametreler nedeniyle farklılaşan algılama süreçleri farklı deneyimlere yol açarak o mekâna ait değişken anlamların oluşması kaçınılmaz hale gelir. Bireylerin çeşitli değişkenlerin etkisi altında farklı yorumlamalar geliştirmesi sürecin kişisel olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, zihinlerde oluşan ve farklı yorumlamalarla kaydedilen algılama sürecinde mekân özellikleri, kişilerin yaşam biçimi ve aidiyetlerinin önemi vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle, algılama süreci sonunda ortaya çıkan anlam içerisinde kişinin kültürel değerleri, sosyal kodları, yaşam biçimi, deneyimleri veya ritüelleri saklıdır.

2.1.1. Mekânın Anlamı

Mimarinin başlıca amacı toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamak olsa da aslında tasarımcının yüklediği ifadeleri yansıtmaya sanatı olması yüklenen anlamlar noktasında önemli bir yere sahip olduğunun göstergesidir. Mekân daha ilk inşa edildiği anda tasarımcısına ait anlamları taşımakta olup, toplumsal yaşamışlıklarla ve etkileşimlerle farklı anlamlarla varlığını sürdürmektedir. Bu anlamda mimari, bir takım ideolojik, sosyal, kültürel, sanatsal değerlerin somutlaştırıldığı eserdir. Yalnızca üretildiğinde değil süreç içerisinde kazanılan anlamlarla da gelişebilir. Bireylerin veya grupların kentle veya mekanlarla etkileşim halinde olması ve deneyimlemesi bu nedenle önemlidir. Oluşan anlamlar sayesinde toplumlar tarafından benimsenmiş, nesiller boyu hatırlatıcı bir sembol haline dönüşecektir. Mekâna yüklenen anlamların bireylerin algılama biçimlerine göre değişkenlik gösterdiği bilinmektedir. Şen, anlamlama kavramını “*nesne veya mekan ile onu algılayan kişi arasındaki ilişki*” şeklinde tanımlar [36]. Arada kurulan ilişkiler, mekânın işlevlerinden veya kullanım amacına bağlı olarak ilk akla gelen temel

anlamından uzaklaştırarak farklı bir boyuta taşıyabilir. Kazanılan bu ikincil boyut; bağlamsal, anlatımsal veya toplumsal bağlamlı değer olarak sınıflandırılmıştır [37]. Burada önemli olan, bireylerin algılamaları sonucu mekanların ikincil boyutta anlam kazanması bağlılıklarını ve aidiyetlerini arttıran bir durum olmasıdır. Anlamsal boyuttaki değişim mekân kavramının tanım sınırını aşmasına sebep olur. Schulz'a göre geometrik sınırlamalarla tanımlanan mekânın algılama süreci ile anlam kazanması ona karakter sağlar ve "yer" olur. Başka bir deyişle, mekân anlam kazandıkça kendi tanımından uzaklaşır ve evrilir. Tuan'ın "*Mekân aşına hissettirdiğinde yer olmaya başlar*" iddiası bu ifadeyi desteklemektedir [38]. Dolayısıyla, boyutsal olarak algılanan mekanlar, duyuşsal ve bilişsel algılamalar sonucu oluşan anlam ve bağlılıklar ile var olan yer kavramından bu yönüyle ayrılmaktadır. Benzer düşünce yapısına sahip araştırmacıların bu ifadeye paralel hazırlanmış çalışmaların artması ile mekân ve yer arasındaki ayrım netlik kazanmıştır.

2.1.2. Yer Kavramı ve Yer Hissi

Yer kavramı başta coğrafya olmak üzere felsefe antropoloji, sosyoloji, etnografi ve mimarlık gibi çeşitli disiplinlere konu olmuştur. Tartışmalı bir kavram olan *yer*, şüphesiz coğrafya ile birlikte incelenen bir kavram iken farklı anlam çerçeveleri ile ele alınarak bir koordinattan daha fazlası olduğu anlaşılabilir kavramsal karmaşıklık içerisine girmiştir. Mekân, alan, yöre, konum, bölge gibi kavramlarla benzer anlamlarda kullanılsa da yer, anlamı itibariyle diğerlerinden ince sınırlarla ayrılır. Yer kavramı, başlangıçta mesafe, geometri, alan, mekân gibi kalıplar içerisinde değerlendirilerek hümanist olgulardan bağımsız bırakılmıştır. 1970'ler sonrasında bireylerin deneyimlerine odaklanarak yer ile bağdaştırılması, yer için farklı kavramsal çerçeveler oluşturulması adına devrim niteliğindedir. Yer'in tanımından çok neden yer tanımının yapılması gerektiği ile ilgilenen Aristoteles *topos* olarak isimlendirdiği yer kavramını matematiksel tanımlardan çok fiziksel ve sürekliliği olan bir nicelik olarak tanımlar. Özne ve yer arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok kuramcı konu ile ilgili çeşitli tanımlamalarda bulunmuşlardır. Bu kapsamda temel kaynaklardan sayılan Heidegger *İnşa Etmek İkamet Etmek Düşünmek* adlı çalışmasında insan deneyimleri üzerine yoğunlaşmıştır. İkamet etmek eylemi insanların başlıca koşullarındandır ve bu içgüdü ile üretilen mekânlar insan ve yer ilişkisini somut hale getiren bir eylem olarak kabul edilebilir. Bu ilişkiyi köprü örneği ile açıklayan Heidegger, köprünün o alan için yer oluşturduğunu ifade ederek insanların inşa etmek eylemi ile yerler oluşturduğunu aktarır [39]. Dolayısıyla Heidegger insan

ilişkilerine ve deneyimlere dikkat çeker. Norberg-Schulz ise Heidegger'in felsefi metinlerine dayalı çalışmalarında yer hissi ve yerin ruhu kavramlarını ortaya atarak yerin kavramsal çerçevesini genişletmiştir. Çalışmalarında yer ve beden arasındaki karmaşık ilişkinin nasıl etkileşim içerisinde olduğunu konu alan Casey, yer kavramını belirsiz farklılıkların bütünleştiği, kendine özgü alanlar olarak tanımlar. Verdiği somut örneklerde açıklamaya çalıştığı gibi aslında yer, her ne kadar farklılıkları içerse de birbirinden ayıramaz olduğunu, dolayısıyla 'yerin ruhu' olduğunu savunur [40]. Mekanların yer niteliği kazanması durumunu *genius loci* terimi ile açıklayan Schulz, bu niteliğin kazanılmasında zaman ve insan faktörünün etken olduğunu da ekler.

Yerin imge ve imajlarını konu alan fenomenolojik ve hümanist araştırmalara göre yerin geçmiş ile bağlantılı kimliklerini ve bireylerin veya toplumların özgün kültürel görüşlerini temsil ettiği saptanmıştır [41], [42], [43]. Marksist teoriye göre yerin anlamının inşasında sosyal ve toplumsal süreçler aktif rol oynar. Benzer bir anlayışla yer ile ilgili teorilerinde sürekliliği de dikkate alan Pred'e göre yer ve anlamın inşası orada yaşanan sosyal dinamiklere bağlıdır. Ona göre kültürlere ve bireylere özgü pratikleri kapsayan sosyal ilişkilerle üretilen yer, değişen ve dönüşen toplumları, yeniden üretilen mekanları, sahiplenilmiş alanları içeren bir süreçtir [44]. Bu tanımlama deneyimlere işaret eder. Bireyler veya topluluklar tarafından gerçekleştirilen birtakım olayların bilinçli olarak tekrarlanması ve o süreçte meydana getirilen kendilerine özgü maddi manevi üretimlerin tamamı *yer* oluşumu üzerinde etkilidir. Bu sebeple insan ilişkileri yer tanımı çerçevesi içerisinde yer almalıdır. Bu iddialar göz önünde bulundurulduğunda herhangi bir yer veya mekânın taşıdığı anlamların tespiti için süreç ve sosyal ilişkiler incelenmelidir. Tarım alanları, yerleşkeler, metropoller, yapı grupları gibi çoğaltılabilir yerler her zaman insan ürünüdür ve insanları temsil eder [44]. Dolayısıyla herhangi bir yer bireyler için farklı çağrışımlara neden olabilir. Bir yerin anlam veya anlamlarının oluşması kalıcı olacağı ile ilgili fikir verir. Oluşan anlam ve çağrışımlar yer hissinin (sense of place) uyarılmasını sağlar. Soylulaştırma sürecinin yerel mirasa ve yerel kimliğe olan olumsuz etkisini inceleyen May, yer hissi ve küresel yer duygusu ile bağlantılı olan yerel kimliklerin nasıl inşa edildikleri incelenerek bilinir hale getirilmesinin oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır [45]. Kişisel veya grup kimliğinin ifadesi bir ortamın veya mekânın çağrışım niteliği ile sağlanır. Kişi ve algı arasındaki güçlü bağı mekânın hissi oluşturur. Kent plancısı Montgomery'e göre, kentsel kalite genel çerçeveden bakıldığında alt ölçekler arasındaki uyuma ve çok katmanlı olmasına bağlıdır. Yer hissi oluşumu için

fiziksel niteliklere, etkileşim alanlarına ve zihinsel imgelere ihtiyaç olduğunu da ekler [46].

En genel tanımla kişilerin veya toplulukların mekâna yükledikleri anlam olan yer hissi; bilişsel olan yer kimliği, duygusal olan yer bağlılığı ve davranışsal olan yer bağımlılığı değişkenlerine bağlı olarak kişiler için farklı anlam düzeylerine sahip olabilir [47]. Aynı zamanda bir yer veya mekânla ilişkili bilinmeyen anlamlara işaret eder ve bireylerin paylaşımlarına, yaşanmışlıklarına ve bunların düzenli tekrarlarına bağlı olarak gelişir [48]. Yer bağımlılığı ile yer bağlılığı arasındaki fark, zorunlu olma durumundan kaynaklanmaktadır. Yer bağımlılığı (place dependence), çeşitli sebeplerden dolayı orada olma zorunluluğu iken yer bağlılığı için deneyimler ve etkileşimler önceliklidir ve zorunlu olma durumu bulunmaz. Yer bağlılığı ise insanların deneyimleri aracılığıyla yaşadıkları çevre ile kurdukları duygusal bağ olarak tanımlanabilir [49]. Hidalgo ve Hernandez'in yer bağlılığını konu aldığı çalışmasında farklı kentsel ölçeklerde yaşayan sosyal etkileşimleri olan bireylerin yer bağlılığının da güçlü olduğunu ortaya koyarak deneyimlerin yer bağlılığı üzerinde etkin rol oynadığını ispatlamıştır [42]. Aynı zamanda yer bağlılığı üzerinde etkili olan bu parametreler (deneyimler, sosyal ilişkiler, yaşam süresi, etkileşimler vb.) güçlü aidiyetlerin oluşmasını da destekler. Aidiyet kavramı, kişilerin mekânlar üzerinde hak iddia etme veya sahiplenme durumunu ifade eder ve güvende olma duygusunu beraberinde getirir [50]. Aidiyet duygusu bireylerin çevre ile kurdukları diyalektik bağ aracılığıyla gelişir. Ancak aidiyet hissi ve yer bağlılığı başta bireysel olsa da bir araya gelişler, etkileşimler veya ortak imge oluşumları ile toplumsal kimliklerin oluşumuna etki eder [51]. Konu ile ilgili literatüre kazandırılan çalışmalar incelendiğinde sosyal bağların güçlü olduğu alanlarda yer bağlılığının olumlu yönde etkilendiği ve yer aidiyetinin de aynı doğrultuda güçlendiği görülmektedir [52], [53]. Mega şehir olan İstanbul'da bulunan Kuzguncuk semti bu duruma örnek teşkil edebilir. Kuzguncuk özelinde yer bağlılığını inceleyen çalışma insan ölçeğine daha yakın ve Cengiz Bektaş'ın öncülüğünde başlatılan sosyalleşme hareketlerinin yoğun olduğu kentsel dokuların modern yapım tekniklerinin kullanıldığı, yüksek katlı yapılardan oluşan dokuya kıyasla daha fazla değer verildiği, dolayısıyla bağlılığın daha fazla olduğu iddia edilmektedir [54]. Dahası, bireysel düzeyde yere bağlılığın oluşması için landmark haline gelmiş, estetik yönü baskın bir mekân olması gerekmediği söylenebilir. Dolayısıyla, deneyimler ve yerin bütünleşik olduğu durumlarda ortaya çıkan bağın kurulduğu mekanlar için belirli bir kalıp veya biçim yoktur. Manzo'nun yer bağlılığı ve deneyimler

arasındaki ilişkiyi farklı özelliklere sahip katılımcılarla ölçtüğü çalışmasında, anlamlandırılmış yerlerin kimi zaman bir şehir veya bir meydan iken, kimi zaman bir kilise veya bir havaalanı olması mekanla kurulan bağlar için belirli bir kalıbın olmadığını ispatlar niteliktedir [49].

Yer hissini etkileyen diğer bir değişken olan yer kimliği (place identity) ise, kentsel çevrenin kişiler veya gruplar üzerinde oluşturdukları anlamların zamanla birikerek gelişmesi ile benimsenmiş olması anlamını taşır [55], [56]. Yer kimliğinin uyarılması için birey veya grup ile mekan arasındaki etkileşimin sürekliliği en temel gerekliliktir [57]. Deneyimlerin devamlılığı bu anlamda önemlidir. Yer hissini ve aidiyeti etkileyen bu üç bileşen anlam düzeylerine göre kentsel çevreye karşı bireysel farkındalık kazanılmasını ve değişimlere karşı savunma reaksiyonu gösterilmesini de beraberinde getirir.

2.1.3. Yersizlik

Yapılı çevreye ait iz, doku, sembol, renk gibi fiziksel nitelikler veya işlevler, sosyal bağlantılar, anılar gibi hareketler bireylerin algılama odağında olduğundan mekâna dair hislerin zaman geçse de aynı kalması ve pekiştirilmesi adına önemlidir. Bireylerin veya grupların mekâna dair anlamlı bağlarını tanımlayan araçların devamlılığının sağlanması yer kimliği ve yer bağlılığı oluşumunu, dolayısıyla yer hissi ve aidiyet oluşumunu sağlayacaktır. Yer ve mekân kavramlarını ırklar ve cinsiyetler üzerinden özelleştirerek açıklayan Massey, yer duygusunun köklerinin geçmiş ve gelecek arasındaki sürece bağlı olduğunu savunur. Bu süreç içerisinde tekrarlanan deneyimlerin yeni deneyimlere göre baskın olduğunu ve süreç ile doğrudan bağlantılı olan ulusal kimlik oluşumunda etkili olduğunu iddia eder [56]. Massey'in yerler ile kurulan ilişkileri konu aldığı çalışmasında kapitalizm etkisi ile artan hareketlilik ve küreselleşmeye bağlı olarak sosyal ilişkilerin de küreselleşmesinin yerlerin özgünlüğünü sağlayan sebeplerden biri olduğunu vurgular [58]. Yani, yerlerin sosyal ilişkilerle farklılaşması ve o yerin ilişkilerin odağı haline gelmesi geçmiş ritüellerin birikerek katmanlaşması ile birlikte yerin özgünlüğü kazanılır. Bu esnada yaşanan etkileşimler durağan ve sabit değildir. Buradan hareketle sosyal ilişkiler ve etkileşimlerle kavramsallaştırılabilir olan yer kavramının durağan olmadığı veya başka bir değişle etkileşimlerle farklılaşan bir süreç olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu gerekçelere göre kimlikli yerlerin oluşması toplumdan bağımsız düşünülemeyeceği söylenebilir. Dolayısıyla değişen toplumsal ve kültürel altyapı, yer kavramı üzerinde değişikliğe sebep olması kaçınılmazdır. Postmodern yaşayış ve küreselleşme hakkında varsayımları olan Harvey'e göre yer, grupların hafızasını

muhafaza etme gücüne sahip olup, kimlik oluşumunu destekleyici görev üstlenir. Cane nehri topluluğunu sosyal ve kültürel boyutlarıyla inceleyen Chaffin ise, kendine özgü yer olma durumu ile miras ve kimlik değerlerine bağlılığı bağdaştırmaktadır [59]. Yer ve mekânlar (*place – space*) paylaşımlarla zihinlerde tanımlanabilir hale gelerek farklılaşabilirken, etkileşimlerin duraksaması o yer veya mekanın koordinattan (*location*) ibaret olmasına sebep olabilir [38]. Literatürde mahalle ve sokak ölçeğinde yapılan değişiklikler nedeniyle morfolojik sürekliliğin kesintiye uğratılmasının bölge sakinlerinin yer hissi (*sense of place*) duygularına zarar verdiği ortaya konmuştur [60]. Yer değişimi konulu araştırmalar incelendiğinde bireylerin daha önce buldukları yerleşim yerlerine yakın olma eğilimlerinin daha fazla olduğu sonucuna varıldığı görülmektedir [61]. Bu bağlamda deneyimler ve etkileşimlerin oluşumu kadar sürekliliğinin korunması da oluşan anlamlar açısından önemli olduğu söylenebilir. Etkileşimlerin olmamasının yere karşı duyulan hislerde negatif etkisi olduğu gibi, rastlantısal biçime dönüşen sık tekrarlı etkileşimlerinde mekana karşı duyulan hisleri azaltıcı etkisi olduğunu iddia edilmektedir [10], [38]. Seri üretim, teknoloji gibi sebeplerden dolayı özgün olmayan yerleri yersiz (*placelessness*) olarak tanımlayan Edward Relph'in aksine antropolog Marc Auge, *None-places* adlı kitabında havaalanı, istasyon, otoyol gibi hareketliliğin arttığı geçiş mekanlarını yer olmayan kabul eder ancak özgünlüğünü etkilemediğini savunarak yok-yer (*none-place*) kavramsallaşmasına öncülük eder. İletişim, etkileşim veya deneyimlerin eksikliğinden kaynaklanan *yer olmayan* kavramı bireylerin çeşitli ritüeller ile bağlandıkları *yer* anlayışından farklıdır. Yok-yer kavramında yer hissini sağlayan kültürel ilişkiler, deneyimler veya anılar bulunmaz. Artan hareketlilik ve küreselleşme, mekanların homojenleşmesi ile birlikte özgün ve benzersiz mekan niteliğini tehdit etmektedir [62]. Auge, kapitalist etkiler nedeniyle kentsel düzen içerisinde tek tipleşen bağlamlar farklılaşan kimliklerini kaybedilmesini *üstmodernizm* etkilerine bağlar. Auge'nin deyişiyle üstmodernizm ya da genel ifadesiyle küreselleşme etkisi arttıkça toplumların yersizleşme hisleri doğru orantılı şekilde artmaktadır. Çevresel faktörler önemsenmeden modernizm ve küreselleşme etkisiyle tek tipleştirilen kentsel düzen neticesinde aidiyet ve yer hissini yok edildiği birçok araştırmacı tarafından iddia edilmiştir. Kapitalist üretim modeli ve gelişen teknoloji, zamanla ilişki kuramayan yalnızca tüketim amacıyla yeniden üretilen mimarileri beraberinde getirerek yersizleşme duygusunu tetiklemektedir [63]. Şehrin imajına ve dokusuna saygı duyan değişim yaklaşımları, kentin kullanıcılarının imge ve aidiyet oluşumlarını kolaylaştırıp destekleyecektir. Çevresel değişim kararlarına kent kullanıcılarının dahil edilmesi

sayesinde yer hissi oluşumunda etken rol oynayan yer bağlılığı seviyelerinin belirlenmesinin gerekliliği tartışılmaz bir gerçektir [64]. Bu bağlamda ortak zihinlerde yer alan kolektif bellek mekanlarının bilinmesi kentsel planlama açısından önemlidir.

3. KOLEKTİF BELLEK MEKÂN LARI VE BELLEK

Toplumsal mekân, dinamik bir sürecin meydana getirdiği bir takım zihinsel üründür ve tarihseldir. Deneyim ve anılara bağlı ortak değerler ile aidiyet ve kimlik oluşturan kültür, ritüellerle meydana gelen tekrarların birikmesiyle bu oluşumu yerine getirir. Geçmişin anımsanmasını ve hatırlanabilir olmasını sağlayan kültürel faaliyetlerin, anıları ve olayları hatırlatıcı ritüellerin yaşatılması, toplum bilincinin uyarıldığı, zihinde ortak imge ve duyguların yer aldığı Max Weber'in deyiimiyle '*ideal tip*' toplulukların oluşmasına sebep olur. Somut nesnelere aksine soyut anlamlar taşıyan ve çok sayıda toplumsal ilişkileri içinde barındıran toplumsal mekânlar zaman boyunca elde edilen ilişkiler ve bağlar neticesinde somutlaştırılabilir. Toplumsal veya zihinsel mekânlara somutluk katan pratiklerin korunması fiziksel mekânın yaşatılmasını sağlayacak olmalıdır. Bir şekilde tasvir edilemeyen ancak sürekli kullanılan alanlar bireyler veya grupların yer hissi oluşturmaları sayesinde bağ kurulmuş ve korunması gereken bir alan haline alabilir. Bu durum zaman içerisindeki kullanım şekli ve anlam sürekliliği gibi parametrelerin korunmasından ve içerisinde yaşanan insan deneyimlerinin yer hissi oluşumunu sağlıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Geçmiş ile iletişimi veya bağı sağlayan mekanlar 'hafıza mekanları' dır ve bu niteliğe sahip mekanlar için yıkıp-yeniden yapma, işlev ve yer değiştirme, seri üretim, izlerin ve anıların silikleştirilmesi gibi fiziksel değişiklikler bağlam ile özdeşliği zedeler [65]. Hatırlama kültürünün mekânın biçimlenmesi ile ilişkili olduğundan, Pierre Nora'nın çalışmalarında kullandığı 'bellek mekanları' kavramının ortaya atılması kaçınılmazdır ve bu çalışmanın amacı kapsamı bellek mekanları kavramı ile örtüşmektedir. Halbwachs'ın kuramı incelendiğinde, hatırlatıcı sembollerin kolektif bellek oluşumunu desteklediği anlaşılmaktadır.

Literatürde birçok araştırmacı kültürel ve tarihsel mirası geçmiş ve gelecek arasında bağ kuran, deneyimler ile aidiyet ve kimlik kazandıran, anıların korunmasını sağlayan iletişim elemanı olarak değerlendirmekte ve bu tanımlara uyan mekanların belirlenmesi ve korunması gerektiğini belirtmektedirler [12], [66], [67], [68]. Bu mirasın oluşması, birikmesi veya katmanlaşması için kent düzeninde bulunan mekânların toplum hafızasında hangi anlamlarda, hangi anılarla yer etmeyi başardığı ortaya çıkarılmalıdır. Biriken geçmiş, kent işaretlerinin ve kolektif ruhlarının oluşumunda etkili olduğundan geçmişin birikmesini sağlayan eserlerin korunması şansa bırakmamalıdır [69]. Çoğu

araştırmacı bu mekanların korunması ve sürdürülmesi gerektiğini dile getirdiği halde mekanları tespit etme konusunda literatür zayıf kalmaktadır. Hatırlama kültürünün mekânın biçimlenmesi ile ilişkili olduğundan, Pierre Nora'nın çalışmalarında kullandığı 'bellek mekânları' kavramının ortaya atılması kaçınılmazdır ve bu çalışmanın amacı kapsamında bellek mekânları kavramının kullanılması konu ile örtüşmektedir.

Kentlerde yaşıyan toplumlari kaçınılmaz bir şekilde etkileyen ve günümüzü yansıtan bir olgu olan küreselleşme veya hızlı kentleşme başlıkları farklı yorumlamalarla birçok tartışmaya konu olmuştur. Rant içerikli girişimler kentsel düzen içerisinde çarpıklaşmaya ve eşitsizliklere neden olmakla beraber yaşanan hızlı kentleşme ve kentsel dönüşümler sonucu tek tipleşen kentlerin özgün kimlikleri zedelenmekte, bellek sorunlarına yol açmaktadır [70]. Günümüzde kentsel düzen içerisinde farklılaşan yapıların azaltılması veya yok edilmesi, standartlaşmış mekânların arttırılması veya tek tipleşmesi bireyler ve toplumlar için yer hissinin oluşumunu zayıflatan ve dolayısıyla bellek mekânı oluşumuna da engel olan bir problem halini almaktadır. Küreselleşme ve hızlı kentleşme gibi ilişkileri ve yerelliği doğrudan etkileyen değişimler mekân kavramı üzerinde sorun yaratmaya başlar. Lefebvre, mekân düzeylerini yerel, bölgesel, ulusal ve gezegensel olarak kategorize ederek, alt düzeylerin üst düzeyler içerisinde birikmesi ile dönüştüğünü ve mekân pratiklerini dönüşümler sırasında etkileyen ve izole eden ideolojilerin ortadan kaldırılması halinde aslında bu mekânların yok olmadığını savunmaktadır. Benzer bir yaklaşımla her ne kadar mekanlara karşı duyulan his ve anlamların zayıfladığı bilirse de Cresswell, küresel toplumlarda yer bağımsızlığının çeşitli parametreler nedeniyle neredeyse imkânsız olduğunu iddia etmektedir. Ancak sorun mekânın ortadan kaldırılması değil, toplumsal ilişkilerin devamlılığın korunduğu alanda bunların nasıl yeniden üretileceğidir. Birçok araştırmacı yer hissi veren mekanların postmodern dönemde nasıl oluşturulacağını ve nasıl sürdürüleceği konusunda araştırmalarda bulunmuştur [10], [11], [62], [5].

3.1. BELLEK TÜRLERİ

Dinamik olan ve geçmişe olan erişimi sağlayan bellek, geçmiş ve şimdiki zaman arasında olayın, bireylerin veya bağlamın hatırlanması ile kişisel kimliğin oluşması ve korunması önemli rol oynar. Ancak yerel deneyimlerin yalnızca bireysel hafızalarda oluştuğu varsayımı, toplumsal boyutlarda düşünüldüğünde yetersiz kalmaktadır [71]. Nöroloji, sosyoloji, felsefe, tarih gibi birçok disiplinin odağında olan bellek kavramı, bireysel

olmaktan uzaklaştırılıp toplumsal yönü ile öne çıkarıldığında mimarlık disiplinin de tartışma konusu haline gelmiştir. Halbwachs 1920'lerde yoğunlaştığı çalışmalarında özellikle toplumsal bellekten bahseder ve bu kavram sosyal sınırları da beraberinde getirir. Bu yaklaşımın ardından bireysel olarak ele alınan bellek, toplumsal çerçeve içerisinde incelenerek yeni yaklaşımlar ve tanımlar geliştirilmiştir.

3.1.1. Bireysel Bellek ve Toplumsal Bellek

Tekil olarak yaşamını sürdüren bireylerin belleklerinin oluşmayacağını söyleyerek bellek kavramının sosyal ve toplumsal olgulardan ayrılamayacağını iddia etmiştir [72]. Maurice Halbwachs, toplumsal belleği var eden şeyin bireysel bellekler olduğunu iddia eder ve toplum tarafından üretildiği için kolektif bir kavram olduğunu savunur [73]. Bu iddiası bellek kavramı kapsamında devrim niteliğindedir. Bellek kavramını kişisel sınırlardan, sosyal sınırlara taşıyan *kolektif bellek* kavramı bu sayede literatürde yer kazanmıştır. Dolayısıyla başlarda Sigmund Freud ve Henri Bergson gibi araştırmacıların bellek kavramını bireylerin algıları neticesinde analizleri ile zihinlerinde oluşturdukları imgeler olarak yorumlandığı [74] ve belleği bireysel olarak ele alınmasının kabul gördüğü dönemde yeni bir kavram ortaya atarak belleğin sosyal kodlara göre oluştuğunu söyleyen Halbwachs, nörolojinin dışında sosyolojiyi ve ilerleyen süreçte mimarlık pratiğini de içine alan bir tanımlama yapmıştır. Disiplinlerarası bir kavrama dönüşen bellek, Aldo Rossi tarafında kent belleği şeklinde ele alınmıştır. Rossi'ye göre kentte yaşayanların belleği kent düzeninin kendisidir ve kent belleğinin oluşması için zaman içerisinde biçimlenecek sosyal ilişkilerin yaşanması gerekmektedir [75]. Birçok çalışma sosyal ve işlevsel anlamın kentsel algıda imgelenebilirlik kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur [76]. Kentsel algılamalar başlangıçta her ne kadar kişisel olsa da sosyal etkileşimler ile varlık bulur. Bireysel zihinlerde oluşan imajlar toplumsal etkileşimler ile hatırlanır hale gelirler. Bellek çerçevelerinin araştırıldığı çalışmaların birçoğunda hatırlamaların ritüellerle desteklenmiş sosyal çevrelere bağlı olarak geliştiği görülmektedir [77], [78], [79]. Bellek oluşumu için sırasıyla mekanının duyumsanması, algılanması ve kodlanması şeklinde bir sürecin gerçekleştiği ve kişisel özelliklere bağlı olarak değişkenlik gösteren belleklerde saklanan imajların yeniden hatırlanabilir olduğu konu kapsamında yapılan inceleme ile ortaya konmuştur [80], [81]. Dolayısıyla bellek oluşumunun desteklenmesi ve sürdürülmesi için sosyal etkileşimlerin gerçekleştiği anlamların ve sembollerin oluştuğu 'yerler' ve etkileşimler önemlidir. Sosyo-politik yapı fiziksel çevrenin sosyal semboller ile bir araya gelmesi ile oluşur. Burada bahsedilen sosyal semboller, sosyal

anlamı iletebilen ve sembol olarak algılanabilen imajlar olarak tanımlanabilir. Olick, belleğin sosyal boyutları kapsamında iki ayrı yaklaşım olduğunu iddia etmiştir; bireylerin zihinlerinde var olan anlamlar ve toplum tarafından benimsenmiş ortak semboller [82]. Bu iki iddia birbirinden farklı alt anlamlar taşır. Birincisi kolektif hafızayı bireysel sınırlar içerisinde ele alır ve kişisel anıların toplamı olduğunu ortaya koyar. Diğer yaklaşımda ise toplumsal ilke ve kuralları dahil ederek imgelerin veya nesnelerin hatırlanma durumu üzerinden bir tanımlama yapar. Bellek ve toplum ilişkisini somut örnekler üzerinden açıklayarak yeni tartışmalara neden olan Nora; anılar, deneyimler sosyo-kültürel faaliyetler veya ritüeller gibi değerlerin bir araya gelmesi *mekan belleği* oluşumuna sebep olduğunu iddia eder ve toplumun geçmişle bağlarını somut nesnel aracılığıyla kurduğunu ve buna ihtiyaç duyduğunu ekler [83]. Toplumsal belleğin oluşumunu ve sürekliliğini sağlamak için rekreasyon alanları, parklar, meydanlar gibi ortak mekanlara ihtiyaç olduğunu ve grupların paylaşımında bulunmaları gerektiğini açıklayan Nora ile paralel düşüncelere sahip olan Christine Boyer, kamusal alanların kolektif bellek ve kimlik oluşumu için oldukça önemli olduğunu savunur [84]. Ayrıca, sosyal yapı için önemli görülen kamusal mekanların ötesinde hafızada yer etmiş, kolektif bellek mekânı olarak adlandırılabilir kentsel mekanların ortadan kaldırılması ve sürekliliğin kesintiye uğratılmasının kimlik sorunlarına yol açacağını dile getirerek çalışmasında hatırlama ve unutulma çerçevelerine yer vermiştir. Özel veya toplumsal, iç veya dış gibi derecelendirilebilir kentsel mekanlar, doluluklar ve boşluklar arasındaki anlamlı mekansal kurgunun oluşturulması halinde sosyal etkileşimlerin yaşanması için zemin oluşturur. Burada konuyla ilgili üzerinde durulması gereken kentsel mekân, toplumların maksimum etkileşimde olduğu, Antik Yunan'dan 20.yy kadar anlamında ve tanımında değişimler görülen kamusal alanlardır. Burjuva grubunun ortaya çıkışı ile bağlantılı olarak gelişen kamusal alanlar, bireylerin toplumla etkileşimde olduğu ortak kullanıma uygun açık kentsel mekanlar olarak tanımlanmaktadır [85], [86]. Benzer bir ifadeyle özellikle Antik Yunan döneminde özel alandan ayrılan kamusal alanlar, çeşitli etkileşimlerle ortaklıkların yaşandığı, ortak amaç veya fikirlerin üretildiği, araçsal veya mekansal alanların belirlendiği ortak yaşam alanı olarak tanımlanabilir [87]. Yerelliğe ve insan ölçeğine önem veren Sitte, kamusal alanların tasarımı için sanatsal ilkeler oluşturması ortak mekân etkileşimlerinin önemini yansıtır niteliktedir. Oluşturduğu ilkelere dayalı olarak meydan, cadde vb. kamusal alanların yerel özelliklere bağlı olarak değişmekte ve yereli yansıtmakta olduğunu ekler [88]. Bu iddialardan da anlaşılacağı üzere toplumun kullanımına açık kamusal alanlar ile toplum karşılıklı etkileşim halinde

olduğundan ayrıca önem taşımaktadır. Kamusal alanların topluma etkisini inceleyen bir çalışmada, açık kamusal alanların toplumun birlikte oluşturduğu anlam ve sembolleri simgelediği ve toplumun bu alanlarda kurdukları bağlar ile yapılandıkları sonucuna ulaşılmıştır [86]. Toplumsal belleğin oluşumu için bu paylaşımlara ihtiyaç olması kamusal alanların önemini açıkça ortaya koymaktadır. Burjuvazinin ve sosyal sınıfların ortadan kalkması kamusal ve özel alanlar arasındaki ayrımı da silikleştirmiştir. Bu diyalektik ilişkilerden ve sınıfsal değişimlerden dolayı süreç içerisinde yeni toplumsal gelişmelerin yaşanması halinde yeni kamusal alan inşası kaçınılmaz olacaktır [89], [90]. 1980'ler sonrası artan hız ve küreselleşme, kamusal alan tanımını için yeni tartışmalara yol açmıştır. Rastlantısal bir şekilde sosyal ilişkilerin yaşandığı meydan, park, agora gibi kamusal mekanlar sanayileşme sonrası değişen ihtiyaçlar ve artan hareketlilik nedeniyle kamusal mekanların da değişiklik göstermesine neden olmuştur. Yaşanan ilişkiler rastlantısal akışını kaybederek tek tipleşen mekanlarda sosyal ve kültürel ilişkilerin kurulması kamusal mekanları değişime zorlamıştır [91]. Örneğin; daha çok ticari aktiviteleri ile ön planda olan alışveriş merkezleri günümüz koşullarında güvenliği sağlanarak yayalaştırılmış kamusal mekanlar olduğu iddia edilmektedir [92], [93]. Aksine meydanlar ise yalnızca üzerinden geçilen tanımsız boşluklara dönüşmektedir. Bireyselci *ağ toplumları* için kentsel düzende yer alan özel alanların kamusal alanlara dönüşmesinin zorunluluk olduğu iddia edilmektedir [94]. Başka bir değişle, ağ toplumlarında bireyselliğin ön planda olması ve zamanla artış göstermesi aslolan kamusal alan tanımını dönüştürmeye zorlar. Sennett bu dönüşümü, kapitalizm sebebiyle tüketim değerinin artmasına, sekülerliğe ve geçmiş ideolojilere bağlar [95]. Dolayısıyla her ne kadar kamusal alanlar kuvvetli sosyal ilişkilerin oluşumunu desteklese de çeşitli koşullar nedeniyle aynı hiyerarşik düzen içerisinde bulunan özel veya yarı kamusal kentsel mekanlar da bu ilişkilere dahil olması mümkündür. Bu doğrultuda sosyal ilişkiler ile desteklenen bellek oluşumu için önemli yer tutan kamusal alanları bilinen ve ilk akla gelen anlamına indirgemenen kentsel mekanlar olarak genellemek günümüz çağı için daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Kent imajı ve kimliği için kamusal mekanların bu anlamdaki önemi göz ardı edilmeden kentsel mekanların toplumlar üzerinde oluşturdukları anlam ve sembollerin bilinmesi önem arz etmektedir. Lynch'in kent imgesini konu aldığı çalışmasında ortaklıkların, kesişimlerin, paylaşımların veya bir araya gelişlerin en fazla olduğu alanlar yollar, sınırlar, düğüm noktaları, bölgeler ve nirengi noktaları olmak üzere 5 ayrı kamusal öge olarak belirlenmiştir. Lynch'in kategorize ettiği bu başlıklar sembol ve anlamların belirlenmesi için kavramsal bir

çerçeve oluşturabilir. Özetle; bellek kavramı kişisel bir eylem olsa da topluluk içerisinde yaşanan kesişimler, deneyimler veya eylemler aracılığıyla oluştuğundan toplumsal bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Toplumsal bağların varlığı bellek oluşumunun ipucudur. Bellek kavramının sosyal sınırlara taşınması ile farklı bakış açıları kazandırılarak kavramsal çerçeve genişletilmiştir. Belleğin oluşumu ve sürdürülmesi için gereken nesnelere kentsel ölçekte mimarlık disiplini elindedir. Sosyo-kültürel değerlerin, imgelerin, ritüellerin birikerek gelecek nesillere aktarılması kent kimliği oluşumu için belirleyicidir. Bu bağlamda toplumsal çerçeveden bağımsız düşünilemeyen bellekler, yine toplumu etkileyen kentsel düzenin değişimi ve dönüşümü kararlarına dahil edilmelidir.

3.2. KOLEKTİF BELLEK VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Kolektif kelime anlamıyla çeşitlilikleri içerse de zihinlerdeki ortaklığı ve tekliği ifade eder. Kolektif bellek ise bir grubun veya toplumun ruhunu temsil eden ve çeşitli metaforları, gelenekleri veya mirasları muhafaza eden bir kavramdır [96].

Farklı mesleklere, cinsiyetlere, yaşayış biçimlerine, kültürlere, dini anlayışlara sahip bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan çeşitli grupların zihinlerinde ortak çağrışımların olduğu toplulukları “kolektif toplum” olarak adlandırabiliriz. Benzer bir ifade ile bireyler kim olursa olsun onları bir araya getiren anlam kolektif ruhun oluşmasını sağlar [97]. Toplumların ortak imgeleriyle oluşan kolektif bellek, algılanan çeşitli sembol ve imajlar sayesinde “*geçmişin yeniden kurulması*” nı ve süreç boyunca var olan sürekliliğin korunması sağlar [98]. Ortak temsiller veya sosyal semboller hatırlama eyleminin sürdürülmesini sağlarken aidiyet duygusunu ile birlikte kolektif belleğin temelini oluşturur. Ortaklıkların fazlalığı ve gücü kolektif grupların ortaya çıkışını ve sağlamlığını belirlediği gibi ortak bilince, düşünceye veya davranışlara sahip olan bireylerin bir şekilde bir araya gelerek oluşturdukları topluluklar –*psikolojik kitle*- çağrışımlarla birbirlerini etkileyerek zihinlerde somutlaşan imgeler oluştururlar [99].

Bireylerin deneyimlerle veya geleneksel olarak elde ettiği çeşitli donanımları sayesinde ortaya koyduğu tanımlama biçimleri kökenlerini veya ideolojilerini savunma ve sahiplenme mekanizmasıdır [100]. Psikanalitik kuramının kurucu olan nörolog Sigmund Freud, süreç boyunca meydana gelen oluşumları topluluğun benimsemesi noktasında imgelerin sürekli tekrarlarla uyarılmasının hedefe ulaşılmasını sağladığını düşünür.

İmgelerle birlikte oluşan duygusal bağlar, zihinde ortak olan nesne veya imaj gibi somutlaştırılabilir kavramlar için ortak bilincin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bilincin varlığı ve sağlamlığı ortak imgelerin sürekliliğini sağlayan nesnelere ve bağların ortadan kalkması durumunda ortak tepki ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla bu durum konuyla ilişkili olarak kentsel düzen özelinde değerlendirildiğinde çalışmanın önemi anlaşılacaktır.

Durkheim, morfolojik olduğunu düşündüğü toplumsal fenomenler ile ilgili yaptığı tanımlarda bireyler üzerindeki baskı durumundan ve kolektif düşünce ve davranışlardan bahseder. Fenomenlerin kolektif bir eğilim olduğunu düşünen Durkheim, bireyler tarafından yalnızca çok kez tekrarlanan veya yaygın olan nesne veya düşüncelerin bu anlamı taşımayacağını söyleyerek ortak deneyim ve bilinç arasındaki etkileşimlerin sürekliliği ve aktarılması ile ortaya çıkan ürün olduğunu savunur [101]. Dolayısıyla kolektif fenomenlerin anlaşılması için homojen bireylerden oluşan gruplar içerisinde var olan tekrarlardan öte bu tekrarların sürekli ve aktarılmış olma durumları bilinmelidir. Burada homojen bireylerden oluşan grup ile kastedilen farklı meslek gruplarına, yaşam biçimlerin veya dini sembollere sahip ancak herhangi bir konuda ortak fikir veya imgede buluşmayı başarmış gruplardır. Bireylerin toplum veya grup oluşturabilmesi için öznel çıkarlar ya da grup çıkarları için bilinçli olarak işbirliği içerisinde bulunmaları gerekmektedir [102]. Bireylerin ortak düşünce veya imgede bulunması için her zaman aynı anda topluluk oluşturmaları, somut bir şekilde bir araya gelmeleri gerekmeyeceği gibi birbirinden habersiz bireyler farklı uyarıcı etkilerle fark etmeden ortak imge ve duyguyu paylaşabilirler [97]. Aynı tutulması beklenen zıt gruplar farklı ortak parametrelerle kolektif veya kitle olma özelliği taşıyabilir. Bir araya gelen ortak zihinleri yığın (crowd) olarak isimlendiren Mc Dougall, bu özelliklerdeki toplulukların tam manasıyla bir örgütlenme olmadığını ancak örgütlenme ve kolektif psikolojinin temel özelliklerini barındırdığını belirtir. Kolektif bilinci ve ruhu belirli bir seviye üzerine taşımak için gereken özellikler üzerine tespitleri olan Mc Dougall; sürekliliğin oluşması, duygusal bağın kurulması, başka topluluklar üzerinden kurulan zıtlıklar, gelenek veya ritüellere sahip olunması ve topluluğu (kitleyi) oluşturan bireylerin çeşitliliği olmak üzere beş madde ile açıklamıştır. Herhangi bir konut içerisindeki mekanların dizilimi kültür, yaş, mahremiyet veya bütünleşme durumu ile ilgili birçok ipucu verdiği gibi daha üst ölçekten bakıldığında kentsel düzen içerisinde bulunan mekanların dizilimi de orada yaşayan topluluk hakkında fikir verebilir. Toplumlar veya bireyler birtakım mitolojiler,

gelenekler, efsaneler gibi çoğaltılabilir olay veya olgulardan beslenen mekânsal gösterimler inşa ederek veya herhangi başka bir araçla geçmişle bağ kurar, bellek korunur ve canlı kalır. Bu iletişim duraksadığında veya kurulan bağların dışında kalanlar unutulmuş çerçevesine dahildir [103]. Unutulma ve hatırlama çerçeveleri daha sonraki bölümde detaylandırılacaktır.

Assmann'a göre kurulan bağların sürekliliğinin sağlanması veya ilişkilerin varlığının aranması için somut bir mekân ve zamana, bağlı olunan grup veya topluluğa ve sürecin yeniden kurulabilir olmasına ihtiyaç vardır. Bu özelliklerin bulunduğu toplumlarda öz kimlik, kendine özgünlük, toplum bilinci, imge gibi kavramların yerleşmiş olması beklenir. Hafıza ve mimarlık disiplini ürünü olan mimari nesnenin bir arada bulunması tarih, mekân ve zamanın sürekliliği koruyarak bağlılığı sağlamaktadır [104]. Aşinalık duyulan çevrelerin korunması, küreselleşmenin etkisiyle hızla değişen kültürel bağlamı savunma mekanizmasıdır [25]. 1989'da Doğu Almanya'da yaşanan siyasi değişim sonucu bilindiği gibi o çevrenin yeniden inşasına sebep olmuştur. Sokak isimlerinin, levhaların, yapı işlevlerinin, toplumsal altyapının değiştirilmesi gibi çoğaltılabilir değişimlerden sonra Doğu ve Batı Almanya birleşmesi ile kültürel yabancılaşmanın açığa çıkmasından anlaşılacağı gibi yerel kimliklerin yok olmasına, aidiyetsizliklere ve kimlik bunalımlarına neden olduğu görülmüştür [105]. Bu durum toplumların ortak imgelerini muhafaza eden kolektif bellek mekanlarının sürekliliğinin ve korunmasının önemini kanıtlar niteliktedir. Bir grubun veya topluluğun ruhunu temsil eden efsaneler, miraslar veya gelenekleri saklayan kolektif bellek oluşumunda iletişimsel bellek ve süreç içerisinde tekrarlı uygulama ile kazanılan kültürel bellek iç içe yer alır. Bu iki kavramın ötesinde barındırılması gereken oluşumlar ortak duygu ve düşünceler, toplum birliği ve ortak bilinçtir. Sorulması ve incelenmesi gereken soru ise, bireyleri geçmişi ile bağlı tutan şeyin ne olduğu ve bu kavramların ne kadar etkin olduğudur. J. Assmann'ın eski kültürlerden örnekler vererek açıkladığı çalışmasında, geçmişi uzun yıllara dayanan ve yazılı kaynaklarla geçmişi anlatarak sıkı ritüeller uygulayarak bağlılıklarını sürdüren Mısır medeniyetinde olduğu gibi, toplumların çeşitli sembollerle geçmişle ilişki kurmaları kültürel belleklerinin devamlılığı için gerekmektedir. Kültürel belleğin muhafaza edilmesi için gereken zaman ve mekânsal bağlantıların korunması, ritüellerin tekrarlanması ve korunması aracılığıyla geleceğe aktarılması ile sağlanır [103]. Toplumlar için önemli görülen törenlerde heykellerin yer alması, törenlerin tekrarlı olarak aynı cadde veya meydanlarda organize edilmesi gibi farklı toplumlarda çeşitlilik gösteren

kültürel kimliklerin grup kimliğine dönüşmesine ve bu kimliğin kazanılması için gereken ortak şeyin sembolik somut nesnelere gerekliliğine geçmişte karşılaşılan birçok örnekle tanıklık edilmiştir. Assmann'ın hatırlama ve bellek konulu çalışmasında örnek verdiği Roma ritüelinde olduğu gibi, aile törenlerinde ölen kişinin hatırlanması için portre veya maske kullanılmasında olduğu gibi zihinde oluşan imgelerin veya anların korunması için sembolik somut nesnelere ihtiyaç duyulabilir. Kimi zaman bu nesne kent düzeninde yer alan ve mimarlık ürünü olan mekânlar olabilir. Kentte yaşanan göç döngüsü gibi aidiyet hissini zedeleyen, sahiplik duygusunu zayıflatan, değer ve miras sorumluluklarının yitirilmesine sebep olan değişimler yaşanabilir. Zaman içerisinde önem ve anlam kazanmış olan mekânlara karşı duyulan hisler yaşanan bu değişimler nedeniyle kolektif bellekte değersizleşerek, anlam kayıplarına yol açabilir. Dolayısıyla bu değer ve anlam kaybı, mekânların kentte ve toplum belleğinde yok olabileceği anlamını taşır. İnsan – mekân – olay bütünlüğüne sahip bellek çalışmalarının literatürde artışı bu yönüyle önemlidir.

Mekânlar içerisinde sabit kalmayı başarmış ne kadar anı, düşünce veya düşler varsa belleğe yerleşme potansiyeli o kadar güçlüdür ve zamanla belleklerde belirgin hale gelir [106]. Yapılı çevreyi oluşturan mekânlar belleği oluşturma ve sürdürme görevini üstlenir. Mekânlar belleğin bağlamını oluşturur. Dolayısıyla mekânla ilişkisiz bir kolektif bellek düşünülemez. Mekanların hafızasının korunması kümülatif birikmeler ile sağlandığından hafızayı oluşturan somut veya soyut değişkenler bilinmelidir. Lefebvre, toplumlarla birlikte değiştiğini savunduğu mekânın üretimi için gerekli üç boyuttan bahseder. Bunlardan birincisi; mekân aracılığıyla üretilen nesnel ve fiziksel etki ile oluşan deneyimler, ikincisi; kimi zaman mekânları üretme pratiğine sahip disiplinler tarafından kimi zaman da o mekânda yaşayan bireylerin algılama biçimiyle oluşan kodlar veya semboller, üçüncüsü ise; anların, anlamların ve düşlerin ortaya çıktığı zihinsel üretim olarak adlandırılabilen mekânlardır [11]. Bu üç boyutlu şema bellek mekânlarındaki değişimi analizinde yol gösterici olacaktır.

3.2.1. Kolektif Bellek Mekânlarının Kimliğe Etkisi

Fenomenoloji ve sosyoloji arasındaki ilişki, kimliğin anlamını kavrama konusunda etkin rol oynar. Kimlikler, toplum veya bireylerin anlamları içselleştirmesiyle var olur ve bu oluşum esnasında yaşanan bireyselleştirme sürecinin taşıdığı anlam kimlik olarak tanımlanabilir. Castells, yere olan aidiyet ve kimliğin deneyimlerle kazanılan ve kentleşme etkisiyle dahi yok olmayan bir temel olarak tanımlar. Çevredeki diğer

unsurlardan farklılaşarak algılanan, çeşitli parametrelere göre benzersiz sayılan özgün ögeler kimlik tanımlamaları arasında yer alır [57]. Bu tanımlara paralel olarak kimlik için yerin (place) diğerlerinden farklılaşmasını ve tekilleşmesini sağlayan tanımlamasını yapan Relph, kimliği yerin fiziksel özellikleri, yer üzerinde gerçekleşen olay ve durumlar ve bu olaylarla bağlantılı olarak o yerde gerçekleşen insan deneyimleri ile oluşan anlamlar olmak üzere üç bileşen altında toplamaktadır [107]. Farklı köken gruplarında bulunan ve çeşitlilik gösteren bireylerin bağlamlarda yaşadığı etkileşimleri belirli bir kalıp içerisinde değerlendirmek mümkün olmayacağı gibi etki biçimleri ve algılama seviyeleri benzer konumda ele alınamaz. Bunun başlıca sebepleri belirtildiği üzere, sınıfsal ayrımlar, öznellik, toplumsal aidiyet veya kalıplar, çeşitli ideolojiler olabilir. Kişiler kendilerine ait imge veya kimliklerini somut nesnelere aracılığı ile ifade etme dürtüsüne sahiptirler ve bu durum hızla küreselleşen dünyada milletler için temel bir güç haline gelir [108]. Kişisel birikimler bağlamlarda veya mekânlarda yaşanan etkileşimlerin zihinlerde farklı yorumlanmasına neden olur. Geçmişten beri öğrenilerek gelen sorumlulukları, kültürel mirası, aidiyet duygusunu hatırlatan nesne veya mekânlar kent kimliğini oluşturma veya sürdürme noktasında büyük önem taşırlar. Grupların zihninde anlamlı hale gelmiş mekânlar, o grup için ortak kimlik oluşumunda etken bir araçtır [59]. Çeşitli ritüellerin veya kültürlerin sembolü olan fiziksel öğelerin tek tipleşerek kentleri oluşturmaları kent kimliğini olumsuz yönde etkilediği tartışılmaz bir gerçektir. *Selçuklu, Roma veya Bizans* dönemine ait mimari üslupların günümüze uyarlanması cephe figürlerine uyarlama isteği geçmişini hatırlatıcı olması nedeniyle istenmektedir. Burada önemli olan yalnızca hatırlatıcı olması değil, bireylerin anı ve deneyimlerle oluşturduğu bağların devamlılığının korunmasıdır. Nesnelere aracılığıyla taşınan toplumun anıları, geçmiş çevrenin, grupların veya bireylerin karakteristik özellikleri simgeler [109]. Geçmişin bilinmesi ve hatırlanması süreklilik duygusu sağladığından kimlik kavramı ile doğrudan ilişkili konumdadır.

Mekânlar geometrik kavramların ötesinde bireylerin yüklediği anlamları taşırlar ve anlam sürekliliği korundukça bu anlamları temsil etmeye devam ederler. Temsillerin özgünlüğü kimlik oluşumuna yön verendir. Var olan bir nesne üzerinden bireylerin geriye dönük aktif veya pasif sentezleri (başkasının görüşleri) [110] ve deneyim potansiyelleri ile bireyler arasındaki etkin bağı kurmayı sağlar. Her ne kadar bir toplumdaki bireyler eğitim seviyesi, meslek, yaşam biçimi, cinsiyet vb. özellikler ile ayrılırlar da ya da bu özellikleri bakımından benzer olsalar da bireyleri bir araya getiren kolektif bir ruhun olduğunu iddia

eden Le Bon, bu ilişkiyi ve beraberliği sağlayan bağın ne olacağı ile ilgili kısmı cevapsız bırakır [97]. Sıcak ve soğuk toplumlar kavramsallaştırılmasını yapan Levi Strauss'un *sıcak toplumlar* olarak bahsettiği; değişime açık ve ihtiyaç duyan, tarihi zihinsel olarak sürdüren toplumları kasteder [13]. Kentleşme ve teknoloji ile birlikte değişimin kaçınılmaz olduğu ve değişime açık toplumların (*sıcak toplumlar*) çoğunlukta olduğu günümüz çağında kültürel belleği sürdürmeyi sağlamak kentsel mekânı kullanarak nasıl sağlanabilir? Rant, iyileştirme, dönüşüm vb. zorunlu veya doğal kentsel değişiklikler süreç içerisinde deneyimler ile kazanılmış anlam veya kimlik kayıplarına, yere olan aidiyetin ve bağlılığın azalmasına sebep olabilir. Bu sonuç göz ardı edilmemelidir. Fiziksel çevre küresel dönem etkisi altında üretim alanından tüketim alanına dönüşerek bireysel ve toplum kimliğini endişe duyulacak hale getirmiştir [14]. Bu durumda başlıca önemsenmesi gereken nokta ise öz kimliklerin korunmasıdır. Sosyo-kültürel anlamlar toplumsal farkındalık oluşumu için gerekli noktalar olduğu gibi öz kimliğin inşası bireysel kendilik duygusunun belirginleşmesine bağlıdır [111]. Aydınlanma hümanizmi savunucularından olan sosyolog Anthony Giddens, farkındalığı olan toplumlar ile ilgili yaptığı analizlerde güncel yaşamda etkin olan yerellik ve küresellik kavramlarının bilinçli olarak yeniden yapılandırması öz kimliklerin sorgulanmasına ve yeni kimlik seçeneklerinin oluşmasına sebep olabileceğini savunur [112]. Onun kimlik ve öz farkındalık üzerine temel kuramı modern dinamiklerin geleneksel ritüeller üzerinde etkin olduğu yönündedir. Modern toplumlar kapsamında Giddens ile benzer teorileri olan Castells, dini temeller ve bağlılıklar üzerinden kimlik inşasının süreçlerini inceleyerek sentezlemiş olup yerellik ve küresellik arasında kopukluk yaşayan birey veya toplumu ağ topluluğu (*network society*) olarak nitelendirmiştir. Bu konu kapsamında geliştirilen diğer yaklaşımlardan olan Beck'in *risk toplumu* (*risk society*) veya Lash'in *refleksif modernleşme* (*reflexive modernity*) tanımlamaları ile yeniden ele alınmıştır [113],[114].

Kimlik kavramı için literatürde incelemesi yapılan Sovyetler Birliği üzerinden örneklendirmek gerekirse; parçalanma sürecinde meydana gelen ideolojik boşluk 1980'lerde bireylerin aidiyetlerini oluşturan kolektif hafızalarında yer etmiş ulusal kimlikleri değiştirilmiştir [115]. 74 yıllık duraklama ve sürekliliğin bozulması kimlik sorununu ortaya çıkarmış ve yeni kimlik oluşumları başarısız olmuştur. Birçok çalışmada olduğu gibi Castells'in çalışmalarında belgelendiği üzere, dünya küreselleştikçe 'yerel hisseden' birey oranı %13ler de kalmaktadır [116]. Castells, Sovyetler Birliği ve Katalonya'nın ulusal kimlik inşası kapsamında yapmış olduğu araştırma ve sentezler

sonucunda; milliyetçiliğin ve kültürel çeşitliliğin olduğu, adaptasyona dayalı, geleneklerin sürdürüldüğü toplumların daha iyi olduğu iddiasında bulunmuştur. Türkiye’de ise bu kapsama yakın nitelikte olan ve teknolojik gelişmelerin avantajını kullanarak toplumun hafızasının aktarımı ve kültürel değerleri korumak amacıyla ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) kurulmuştur. Bu oluşum sayesinde çeşitli etkinlikler düzenlenerek anıların, deneyimlerin ve hafızanın geleceğe aktarımı için önemli bir girişim sayılabilir.

3.2.2. Hatırlama ve Unutulma Çerçevesi

Kültürel, sosyal, dinsel, ideolojik farklılıklar toplumsal yaşantıyı oluşturmakla beraber aynı zamanda bu farklılıklar nedeniyle ilişkilerin yeniden üretilmesini sağlar. Bireylerin veya grubun deneyimler aracılığıyla kurduğu diyalektik ilişki belleği meydana getirir. Mekân deneyimleri ve etkileşimlerinin hatırlama işlevi üzerindeki pozitif doğrultudaki etkisi zihin haritalarının (bilişsel haritalama) yöntem olarak kullanıldığı analizlerle ispatlanmıştır [2],[117]. Bu noktada nesnelere veya semboller bellekte canlanan zihinsel imajları hatırlatma işlevine sahip olduğu söylenebilir. Herhangi bir mekanda bireyin çeşitli ilişkiler kurması gelecekte o mekân için yalnızca kişisel deneyimleri hatırlayacağı anlamına gelmez, o mekanda kurduğu sosyal ilişkilerin hatırlanması kaçınılmazdır [118]. Sosyal bağlantılarla ortak imgelerin oluştuğu hatırlamalar ‘kolektif hatırlama’ olarak nitelendirilebilir. Geçmişin hareketsiz kalmasını sağlayan anısal mekânların sürekliliği, kolektif belleğin canlı kalmasına ve sürekli olmasına yardımcıdır [73]. Bu noktada toplumun hatırlama döngüsüne yardımcı ritüeller, gelenekler, törenler, alışkanlıklar sürekliliğin kesintisiz olmasını sağlar ve kuşaklar boyu aktarımını gerçekleştirir. Anlam ve imge düzeyleri değişken olabilirler. Sosyal etkileşimlerin maksimum olduğu açık kamusal alan niteliğine sahip Beşiktaş Meydanı üzerinden yapılan çalışmada alanın zamanla kullanıcıları tarafından işlevsiz ve anlamsız bulunduğu ortaya konmuştur [86]. Bunun gibi çoğaltılabilir örnekler zaman içerisinde mevcut koşullara göre yeni yorumlar kazanabilir, önemini yitirebilir hatta asıl anlamından evrilerek unutulabilir olduğunu göstermektedir.

Lynch, kent imgesinin varlığının oluşması için gerekenlerin kimlik, yapı ve anlam üçlemesi şeklinde belirtmiştir. Bu üçleme içerisinde anlam kavramı, barınma ihtiyacından kaynaklı oluşturulan olağan yapı gruplarına yüklenen anlamların kimlik ve imge oluşumu için taşıdığı önemi ifade etmektedir. Bellekte çeşitli anlam ve sembollerle zihinsel imajların canlandığı bağlamların ortadan kaldırılması geçmiş ile bağlantıyı koparacağı ve

hatırlamayı zorlaştıracığından dolayı önem taşımaktadır. Eski ve yeni arasındaki etkileşimin devamlılığının sağlanması koruma prensibini karşılamaktadır. Dolayısıyla kent bütününde koruma, geliştirme ve dönüştürme eylemleri bellek mekânlarını zedelemeyecek şekilde planlanmalı ve bellek sürekliliği kesintiye uğratılmamalıdır. Bunu gerçekleştirmenin temel yolu korunması gereken karakterlerin veya imgesel araçların bilinmesidir. Yerleşimleri ontolojik biçimde ele alarak özgün karakterlerini, kültürel miras değerlerini, varlık sebebini tespit etmek ve sürekliliğini sağlamak toplumsal belleği canlı tutacak, yere bağlılığı arttıracaktır [119]. The European Prize for Urban Public Space ödülüne layık görülen Berlin ULAP Meydan projesi, geçmiş dokuyu referans olarak tasarlanan anma mekânları ile bellek katmanlarına vurgu yaparak bellek sürekliliğine dikkat çekmiştir [120]. Berlin örneğinin aksine, toplumun belleği veya bellek mekânları önemsenmeden dönüşüm ve değişimlerin yapıldığı örnekler ile karşılaşmak ne yazık ki daha kolaydır. 1950'ler sonrası göçlerle değişen Türkiye toplum yapısı sonrası hızla ekonomik, kültürel ve sosyal yapısı da değişmiştir. Farklı kültürel değerlerin kesişmesine neden olan bu değişimler ortak değerlerin zayıflamasına ve paylaşılamamasına neden olmuştur. Özneler arası (intersubjective) bağın oluşum sürecinin unutulması veya bu karakterin hatırlanması toplumlar üzerinde farklı yansımalara neden olur. Mekanların çeşitli sebeplerle işlevlerinin değiştirilmesi, sokak veya cadde isimlerinin değiştirilmesi, kent dokusunun zedelenmesi gibi değişiklikler anlam kayıplarına sebep olarak aidiyetlerin zayıflamasını tetikler. Benzer şekilde yaşanan kentte yapıyı çevreyi etkileyecek afetler yaşandığında veya gelişim esaslı yaklaşımlarda eskisinin yerine yenisi yapıldığında veya merkezi odaklar değiştirildiğinde kentli reaksiyon gösterir [121]. Eğer kolektif bellek mekânları önemsenmeden değişim ve gelişim çalışmalarına o çevrede yaşayan toplum direnç göstermiyorsa kentsel bilinç ve toplumsal bağ eksik veya zayıftır. Etkileşimler ve anlamların korunması ile oluşabilecek kentlilik bilincinin var olması kentsel mekânın özgün anlamları aracılığıyla kültürel kimlik oluşumu için gereklidir [122]. Kültürel kimliğin sürekliliği mekânların taşıdığı anlam ve imgelerin geleceğe aktarılması ile sağlanır. Bu aktarım kentlilik bilincini uyararak kimliksizleşme problemini engelleme potansiyeli kazandıracaktır. Yerel kimliği ve kentlilik bilincini oluşturmanın yolu, bildiğimiz veya bilmediğimiz kültürel ve kentsel mirasların kabul edilmesinden geçer. Bahsi geçen miras değerlerinin daha az biliniyor olması veya daha az estetik olması koşul sayılamaz, aksine toplumun ortak imge ve kabuller hissediyor olması potansiyel miras niteliği taşıdığı anlamına gelir.

3.3. BÖLÜM SONUCU

Mimari her zaman dönemin yeniliklerinden ilk etkilenen kavram olmuştur. Mimari esere bakıldığında bulunduğu yerin coğrafyasından, yönetim şeklinden, din anlayışından, sosyokültürel çevresinden bahsedilebilir. Mimari bizlere bunun gibi çoğaltılabilir birçok kavram üzerinden çıkarımlar yapabilmemizi sağlar. Böylesine güçlü anlamlar barındırabilen mimari elemanların yaşanılan dönemde bulunan topluma etkisi kaçınılmaz olacaktır. Toplumların ritüellerini, gelenekleri, adetlerini yaşatma duygusu farklı din, dil, ırk, millet fark etmeksizin her dönem canlı kalmıştır. Bu içgüdüyü koruyan ve tetikleyen ise bu eylemlerin bir şekilde gerçekleştiği, anıların ve yaşanmışlıkların saklandığı, mimari yapılı çevreyi oluşturan mekândır.

Mekân kavramı uzamsal, biçimsel veya duyuşsal birçok boyutta tanımlanmış olsa da mekânın toplumla örtüştürülmesi kavramın sosyolojik yönünü ortaya çıkararak farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Lefebvre, mekânın toplumsal bir üretim olduğunu vurgularken, aynı zamanda bu mekânlara anlamların da yüklendiğini belirtir. Mekân ve kullanıcı arasındaki etkileşim ve deneyimler, anlam ve imgelerin oluşmasına neden olur. Heidegger, Schulz, Auge gibi düşünürler bu ilişkilere dayalı olarak gelişen aidiyet hissinin mekânın yere dönüşmesini sağladığına dikkat çekerler.

Mekânlara veya yerlere karşı bireylerin zihinlerinde oluşan her imaj, akış içerisinde biçimlenerek kimi zaman yeniden oluşturulurken kimi zaman güçlenerek netlik kazanır. Kenti oluşturan her öge kentin içerisinde yer aldığı gibi aynı zamanda o kentin kullanıcılarının belleğinde de yer alması kaçınılmazdır. Bu durumda bireylerin yaşadıkları çevreden bağımsız düşünülemez belleği, kentsel çevrelere karşı geliştirilen imgelere ev sahipliği yapmaktadır. Bellek, başta zihinlerde oluşan kişisel deneyimlerle oluşsa da süreç, toplum ve mekânla bağlantılı olması kavramı toplumsal çerçeveye içerisine konumlandırır. Bellek kavramının, gelecek nesillere aktarılan sosyal veya kültürel değerlerin bütünü olması toplumsal çerçeveden bağımsız düşünülemez anlamını taşır. Dolayısıyla bellek kavramı toplumsaldır ve kolektif bir olgudur. Temelini ortaklık ve aidiyet kavramlarının oluşturduğu kolektif bellek, kişisel deneyimlerin ötesinde toplulukla olan ilişkilerin ön planda olduğu hatırlama biçimidir. Geçmiş ile bağlantıyı kuran ve hatırlatıcı bir sembol olma görevini üstlenen mekânlar grupların ortak belleğini oluşturur. Varlığımızı sürdürdüğümüz yapılı çevrede toplumun ortak belleğinin oluşması birçok şekilde gerçekleşebilir. Bu oluşumlara etki eden ve somut bir biçimde her zaman karşımıza çıkan başlıca etki mimari çevredir. Dolayısıyla taşıdığı anlam ve ilişkiler

farklılaşsa da ortak belleği oluşturan ve sürdüren nesnel öge mimaridir. Geçmişe dair izlerin, anıların, yaşanmışlıkların var olduğu mekânlar zamanla sosyokültürel ve toplumsal değerlerle harmanlanarak ‘mekân belleği’ ni oluştururken, aynı durum kentsel ölçekte kent belleğine işaret etmektedir.

Bir şekilde anlamlı ilişkilerin kurulduğu bellek mekânlarının daima hafızalarda hatırlatıcı kalması birikmelere ve katmanlaşmalara neden olur. Toplumun zihninde ortak imge ve imaj oluşturmayı başarmış mekânlar kentlinin kültürel değerlerini taşır ve yaşanan birikmeler kentlerin hafızasını oluşturur. Kentsel yapılı çevreyi oluşturan mekânlar aracılığıyla sağlanan katmanlar arası süreklilik birikmeler açısından önemlidir. Mekânların sürekliliği geçmişi sabitleştirir. Bu bağlamda toplumsal değerlerle biçimlenerek zaman içerisinde anlam kazanmış olan mekân, anısal mekân olma niteliği kazanır. Toplumsal etkileşimlerle bu niteliğe sahip olunması, toplumun mekânlar üzerindeki benliğini ifade eder. Dolayısıyla bu mekânlar üzerindeki maddi-manevi zedelenmelere karşı direnç gösterilmesi beklenir. Değişimlere karşı dirençsiz ve tepkisiz kalma durumu, toplumun kente olan aidiyetsizliğinin ifadesidir. Benimsenmiş mekânlara karşı yapılan fiziksel müdahalelere, sürekliliklerdeki kırılmalara veya değişimlere karşı kentlilerin savunmaya geçmesi kentsel bilincin kazandırılmasıyla sağlanabilir. Kentsel bilincin olmadığı toplumlarda kolektif hafızanın oluşması da sürdürülmesi de zorlaşır. Toplumun kente karşı bilinci sahiplik ve aidiyet duygusu ile doğru orantılı olarak gelişir. Mekanlar aracılığıyla aktarılan ritüel, gelenek, tören, alışkanlık vb. değerler veya kent içerisinde yaşanan etkileşimler bu duyguların gelişmesini sağlar ve belleği güçlendirir. Kamusal mekânlar bu etkileşimlerin ve kesişimlerin en fazla yaşandığı alanlar olması yönüyle öne çıkmaktadır. Bireylerin kişisel deneyimleri mekânlara yüklenen anlam ve imgeleri şekillendirir. Deneyimler kanalıyla oluşan imgeler, deneyimlerin azalması ile zayıflayabilir, hatta yok olabilir. Bu sebeple toplumlar için anlamlı görülen imgelemiş mekânların koruma-geliştirme tutumuyla sürekliliğinin sağlanması önemlidir. Bu durum kentlilik bilincinin oluşmasını sağlarken uzun vadede kent kimliğinin oluşmasını da beraberinde getirecektir.

Zaman içerisinde oluşmuş gelenek ve göreneklerle harmanlanarak süregelmiş olan kültürel kimlik, kuşkusuz mimari yapıların şekillenmesine ve özgün kimliklerin oluşmasına yol açmaktadır. Bir toplumun karakteri ya da kimliği aslında o toplumun kültüründen beslenir. Geçmişin bilinmesi kimlikleşmeyi tetikleyici olduğundan, kolektif bellek mekânlarının bilinmesi ve koruma-geliştirme yaklaşımıyla sürekliliğinin

sağlanması kimlikli kentlerin oluşabilmesi noktasında gereklidir. Bu noktada estetik kaygı geri planda tutularak mekânların toplum üzerinde uyandırdığı etki öncelikli olmalıdır.

4. KENTSEL MEKÂNIN DÖNÜŞÜMÜ

Kentler olağan bir biçimde çağa ayak uydurarak değişmekte olup, yaşanan tüm değişikliklerin sosyal düzeni doğrudan etkilediği tartışılmaz bir gerçektir. Süreç içerisinde organik bir şekilde büyüyen çarpık veya yasadışı yerleşimler zamanla kentin gelişim aksları için engel oluşturabilir ya da korunması gereken miras değerleri için tehdit niteliği kazanabilirler. Buna benzer çoğaltılabilir nedenlerden dolayı kent ve kamu yararı gözetilerek hazırlanan kentsel dönüşüm kararları, ekonomik olduğu kadar sosyal kalkınmayı da destekleyecek bir yaklaşımdır. Nüfus artışı, göçler ve teknolojik gelişmeler kentleşme hareketlerini hızlandırmıştır. Yerel değerler göz ardı edilerek artan kentsel hareketlilik sosyo-kültürel ve mekânsal değişimlere sebep olarak küresel bir sorun haline gelmiştir. Özellikle 20.yy da kentsel büyüme ve gelişmelerin kontrol altına alınması için yasa ve planlama girişimlerindeki artış göze çarpmaktadır. Durum Türkiye özelinde incelendiğinde sanayi alanlarının artması, göçlerin etkisiyle gecekonduların oluşması, imar afları, rant amaçlı kentsel dönüşüm çalışmaları gibi uygulamaların görülmesi yapıyı çevreyi değiştirirken zihinsel imajlara ve kültürel kimliklere de etki edeceği gerçeği ile yüzleşmek kaçınılmaz olmuştur. Kentsel düzenlemelerde karşılaşılan en belirgin problem mevcut çevrenin nitelikleri ve işlevleri göz ardı edilerek bölge ile uyumsuz kararların (ulaşım, fonksiyon, yoğunluk vb.) verilmesi ve sonucunda kentlinin tek tipleşmiş kentlere maruz bırakılmasıdır [123].

4.1. KÜRESEL VE YERELİN UYUMSUZLUĞU

Süreç içerisinde birikerek katmanlaşan değerlerin çeşitliliği toplumun kültürel zenginliğini simgeler. Geleneksel tipolojiler ile mevcut düzen arasındaki çelişki mevcut katmanların korunamamış olmasına bağlanabilir. Bu katmanların korunamaması, silikleşmesi, bir takım değişimlerle yeni olanın eskiyi kamufle etmesi gibi durumlar var olan kolektif belleğin yok olmasına ve beraberinde kimlik kayıplarına sebep olur [124]. Modern çağın bazı getirilerinin dünya için sorun haline gelmesindeki ortak neden bu bağlantının koparılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Modern dönem ile birlikte değişen yeni ihtiyaçlar, hızlı değişen sosyal, ekonomik ve kültürel yapı, artan hareketlilik gibi gerekçeler katmanların değişimini neredeyse zorunlu kılmaktadır. Küreselleşmenin

modenizm akımı ile paralel bir artış göstermesi ilişkili olduklarını açıklamaktadır. Değişen ihtiyaçlara karşılık farklılaşan talepler, rant odaklı alınan planlama kararları, göçler nedeniyle yaşanan sosyal uyumsuzluklar yerel dinamikleri değişime zorlamaktadır. Kentlerin yüzyıllardır geçirdiği olağan değişimler yereli veya mevcut olanı zedelemeyen bellek sürekliliğini kesintisiz kılmalıdır. Bu sayede yaşanan dönüşümlerle elde edilen katmanların birikmesi sağlanarak kentlerin kimlik kazanması mümkün hale gelecektir. Yerel mimari, kimin inşa ettiği belirsiz olan topluma mal olmuş, o yöre ve topluma özgü üretilen mimarlık olarak tanımlanabilir [125]. Aynı zamanda o çevrede yaşayan toplumun kültürünü, kimliğini, yaşam deneyimini ve tecrübelerini yansıtır. Yerel/vernaküler ise kelime anlamıyla toplum ve kültürle özdeşleşmiş değerlerin bütünü anlamını taşıdığından tanımından da anlaşılacağı gibi yerelliğin kaybolduğu toplumlarda kültürün zayıflaması kaçınılmazdır [126]. Bu anlamı ve değeri taşıyan mekanların anısal izleri korunmadan yeniden üretilmesi bellek sürekliliğini kesintiye uğratar. Küresel olanın yereli baskılaması durumu kültürel sürekliliğin zayıfladığının göstergesidir. Modern toplumlara bakıldığında bu kayıplara rastlamak mümkündür. Küreselleşme sürecinin ortak mekânları azaltıcı etkisi ile sosyal paylaşımları zayıflattığı ve sınıfsal eşitsizliklere neden olduğu ortaya konmuştur [127].

Kentsel kimliklerin korunması ve desteklenmesi için küresel ve yerel değerler arasında kurulan bağlantı hayati önem taşımaktadır [128]. Organik olarak genişleyen geleneksel tipolojiler ile modern mimarinin hâkim olduğu geometrik yerleşimler arasındaki aykırılık veya iç içe geçememe sorunu yerel ve küresel arasındaki uyumsuzluğun gözle görülebilir örneğidir. 1960'lar sonrası yüksek teknolojinin getirileri sayesinde mekânsal algı ve deneyimler göz ardı edilerek estetik önceliklerle tasarlanmış, kent silüetini ve dokusunu bozan yapıların tasarlanması, yerin gruplar için anlamı geri planda bırakılarak yerel mimari ile çelişen kent dokularının oluşması modern mimarinin eleştirilmesine yol açmıştır. Ülkemizde 1970'ler sonrası sosyal yapının değişmesi ve kültür çatışmalarının yaşanması artan hareketlilik ve göçler nedeniyledir. Artan yoğunluğa karşı alınan kentsel dönüşüm kararları sürecine toplumun dahil edilmemesi bireylerin buldukları çevreye yabancılaşması sorununu açığa çıkarmıştır. Bu durum aidiyet, kentsel bilinç, sahiplik gibi duygularının yitilmesine ve toplumsal çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır.

Kapitalist etkilerle tek tipleşmiş kent görünümünü kentin kullanıcılarını buldukları bağlamdan koparmaktadır. Auge bu durumu üstmodernizm etkilerine bağlamaktadır. Farklılaşan kimliklerin kaybına neden olduğunu iddia eder ve üstmodernizm veya

süpermodernizm denilen etkinin yok-yerlerin üreticisi olduğunu ekler. Artan küreselleşme ve hız ile oluşan kentsel yığılmalar, toplulukların hızlı akışı, deneyimlerin azalması ile ortaya çıkan rastgele geçişler yere ait olma hissini engellemektedir. Auge'nin "...kentlerimiz müzeye dönüştürülürken (yılların kirliliğinden arındırılmış, ortaya çıkarılmış, aydınlatılmış anıtlar, özel alanlar ve yalnız yayalara açık yollar) bir yandan da sapaklar, otoyollar, hızlı trenler ve ekspres yollar bizi onlardan alıkoyuyor..." ifadesinden anlaşıldığı üzere toplumların deneyimlerinin engellenmesi kentin okunabilirliğini zorlaştırmakta ve bağlılıkları zayıflatmaktadır [5]. Artan hıza ve küreselleşmeye karşı tepki ve eleştiriye somut olarak Cittaslow (yavaş şehir) hareketi örnek verilebilir. Mashall McLuhan'ın "Küresel Köy" kavramsallaştırılmasından esinlenen bu hareketin içeriğinde, kentlerin özgün kimliklerini ön plana çıkarmayı ve tek tipleşmeyi engellemeyi amaç edinen yerel mimariye dayalı bir anlayış hakimdir [129]. Türkiye'de ilk örneği İzmir'in ilçesi olan Seferihisar olmak üzere bu harekete katılan şehirlere ülkemizde de rastlanmaktadır. Son yıllarda yerin özgünlüğü ve kimliğini konu alan, tek tipleşme ve yerelleşme olgularının irdelendiği çalışmalarda artış konunun önemini ortaya koymaktadır [130].

Mimarlık disiplininin odağında olan küresel ve yerel uyumsuzluğu probleminde yoğunlaşılması gereken asıl konu, yer ve kimlik kavramının üstmodern dönemde nasıl korunacağı ve toplumun bu sürece nasıl dahil edileceği olmalıdır. Böylece üstmodernliğin getirdiği teknoloji hız gibi bağlamdan koparıcı etkilerin azalması ve imgelenebilir ortamların oluşturulması daha olasıdır. Toplumun ortak belleğinde yer alan mekânların bilinmesi durumunda gerçekleştirilen ritüelleri ve işlevleri koruyarak katmanlaşmasına izin vermek kültürel sürekliliği beraberinde getirecektir. Sivas Katliamı'nı konu alan çalışmada bahsi geçen farklı bellek çerçevelerine sahip travmalı bireylerin Madımak Otelinin müze veya lokanta olarak kullanımına tepkileri ve anma ritüelini gerçekleştirecek şekilde gelecek nesillere aktararak anlamlı hale getirilmesinin beklenmesi bellek sürekliliğinin önemini açıklar niteliktedir [78].

4.1.1. Değişen Kentler ve Kimlik

Kentler sürekli değişim halinde olan dinamik bir sistemdir. Çeşitli etnik kökenlere ve dini inanışlara sahip farklı grupların bir arada yaşadıkları, yapılı çevre ile çevrili, fikirlerin ve etkileşimlerin yaşandığı yerler olarak da tanımlanabilir. [131]. Kentle ilişkili olarak ele alınan kimlik, diğer yerlerden bir şekilde ayrılabilen, kişiler için anlamlı hale gelmiş öğelerin bütünüdür [132]. Endüstri devrimi ile birlikte önemli bir konu haline gelen

kentleşme kavramı hareketliliğin, göçlerin ve hızın artışı ile toplumsal ve çevresel faktörleri etkisi altına almıştır. Kentleşme stratejilerinde kültürel mirası koruma yaklaşımı öncelik alınmayıp tek tipleşen kentlere dönüştürülmesi birbirine benzeyen, tekrar eden ve kimliksiz yerleşimlerin oluşmasına neden olur [133]. Dolayısıyla kentleşme veya kent kavramları kimlik kavramı ile doğrudan ilişkili haldedir. Kent bilimci Castells, kentsel mekân sorunlarını ele aldığı çalışmasında, maddi ürün olan mekânın daima tüketim ve değişim mekânı olacağını ve toplumsal etkileşimlerle mekânın sürekli olarak değişim halinde olacağını ifade etmektedir [134]. İnsanlar arasındaki rutin ilişkiler, mekânlara anlam, biçim ve işlev katarak kentsel mekânın rastlantısal olmadan tarihsel olarak biçimlenmesini sağlar [135]. Mumford, kentleri sosyal eylemlerin sahnelendiği, kolektif bir organizasyonun sembolü şeklinde tanımlar. Bu tanımlama, toplumlarla bağlantısız mekânın düşünülemez olduğu anlamını taşımakla beraber mekânın geçmiş etkiler ve taşıdığı semboller ile yeniden üretildiği anlamına gelir.

Süreç içerisinde çeşitli sebeplerle yapılı çevrenin imgesel veya fiziksel değişikliklere uğraması doğaldır. Ancak bu olağan değişimlerin etkisiyle yeni kültürel grupların oluşması, kozmopolitleşme, biçimsel farklılıklar, sosyalleşme kalıplarının ve işlevlerin değişmesi, toplumların gelişmesi gibi kentler üzerinde baskın etkiler oluşturan değişiklikler var olan kimlikleri zedelerken yeni kimliklerin oluşmasına sebep olabilir. Bu bağlamda, kimliği oluşturan doğal, kültürel, toplumsal, işlevsel, fiziksel, zamansal vb. girdileri korumak ve sürdürmek başta kimliğin kendisini muhafaza etmek, devamında yaşam kalitesini belirli bir seviyenin üzerinde tutmak ve okunabilir kentler oluşturmak için şarttır [136]. Lynch'in kült çalışmalarından olan 'Şehrin İmgesi' adlı çalışmasında kentsel tasarım ilkelerinden olan okunabilirliği yapılı çevrenin hatırlanır olması, organize edilebilir olması ve zihinsel imge oluşturabilme niteliklerine bağlar. Dolayısıyla okunabilir olma durumu yapılı çevrede yer alan mekânların özelliklerine ve o kentin kullanıcılarının algılarına bağlıdır [137].

Planlama ve gelişim stratejileri sosyal çevreden ve toplumsal değerlerden bağımsız düşünüldüğünde aidyetsiz, sağlıksız, anlamsız çevrelerin oluşmasını ve uzun vadede kenti savunmayan (kent bilinci olmayan) toplumların oluşmasını beraberinde getirir. Bu problemlerin önüne geçmek aidiyet hissinin uyarıldığı kimlikli kentlerin oluşması adına önemlidir. Yerel veya küresel ölçekte yapılan planlamalarda mekânsal ürünlerin bireylerin veya grupların zihinlerinde var olma sebepleri belirleyici olmadıkça uzun vadede oluşacak problemlerin önüne geçmek mümkün değildir [138]. Bu doğrultuda

kentsel planlama kapsamında kolektif bellek mekânlarını tespit etmek kültürel değerleri ve geleneksel tipolojileri korumak için gereklidir. Çeşitli kentsel dönüşüm yöntemleri vardır: *yenileme, koruma, düzenleme, yeniden canlandırma ve geliştirme, soylulaştırma vb.* sayılabilir. Yöntemler içerisinde yer alan **kentsel koruma** yöntemi sosyal düzeyleri, fiziksel çevreyi, kültürel değerleri koruyarak geliştirmeyi amaç edinmesi geçmiş ve gelecek arasındaki bağı destekleyicidir. Aksine kentsel yenileme çalışmalarında kentlinin yaşadığı yerden taşınmasını gerektiren -mecbur bırakan- yaklaşımlar (soylulaştırma gibi) kentli tarafından hoş karşılanmamakla birlikte aidiyet ve bağlılıkların zedelendiği, yer duygusunun da olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir [139]. Ayrıca fiziksel çevrenin dönüşümü nedeniyle sosyo-kültürel çevreleri ve yerleri değiştirilen konut sakinlerinin karar ve seçimlerinde yer ile kurulan bağların etken olduğu, tepkilerin ve memnuniyetsizliklerin geliştiği ortaya konmuştur [140], [141]. Kentsel dönüşüm uygulamaları olumsuz sonuçlarına İstanbul Sulukule ve Fikirtepe mahalleleri somut birer örnektir. Ek olarak, ilgili literatür incelendiğinde, aksini iddia eden çalışmalar olmakla birlikte [142]; toplumların büyüklükleri, geleneksel ve etnik çeşitlilikleri, köklü duyguları ile kentlileşme girişimleri arasında negatif ilişkinin olduğu ortaya konmuştur [143], [43].

Bu bağlamda dönüşümlerin o çevreyi kalkındırması yönüyle avantajlı tarafından ziyade, küreselleşmenin getirilerinin yerel kültürle uyumsuzluğu sıklıkla eleştirilmektedir [144]. Buna benzer sonuçların oluşmasına sebep olan kentsel dönüşüm yöntemlerinin uygulamalarına bakıldığında kolektif bellek, kimlik ve çeşitli sosyal değerler, tarihsel süreç gibi toplum ve kenti kapsayan parametrelerden ziyade daha çok ekonomik kalkınma, prestij, rant gibi kaygıların ön planda olduğu görülmektedir. Gelişim ve dönüşüm projeleri ile benzer atmosferlerin oluşturulduğu kentlerin tasarlanması ya da yaşam standartlarını iyileştirme amacıyla işlevsiz alanların oluşturulması endişe duyulması gereken konudur. Kentsel rekabetlerin artması plansız ve çarpık düzenleri beraberinde getirmekte, değişim ve gelişim baskısı oluşturarak kimlik problemlerine yol açmaktadır. Geleceğe uyum sağlama kaygısı duyularak geçmiş ile olan bağı koparma durumu belleklerde süreksizliklere ve aidiyet duygusunun azalmasına yol açabilir. Kentsel çevrede yapılacak olan düzenlemelerde bölgede yaşayan toplumun çevre ile ilgili olumlu-olumsuz fikirleri, eğitim düzeyleri, beklentileri, gelenek ve görenekleri, alışkanlıkları ve ritüelleri göz ardı edilmeden koruma ve sürdürme yaklaşımı esas olmalıdır. Çünkü, kent düzeninin değişim ve dönüşüm uygulamaları için yürütülen politikalarda kültür faktörünün gözetilmemesi, anlamsızlıklara ve sosyo-kültürel

süreçlerde kopukluklara neden olacaktır [145]. Kentsel okumalarda sosyal ve mekânsal süreçlerin bütün olarak ele alınması gerektiği toplum ve mekân arasındaki bağlantıdan anlaşılmaktadır. Toplumsal pratiklerin gelişimi mekânların üretilmesi aracılığıyla sağlandığından, kentsel değişim ve dönüşümler bu ilişkiler kapsamında ele alınmalıdır [146]. Cumhuriyetin başlarından itibaren kamusallaştırma yasaları ile birlikte kent ve mimarlık üzerine tartışma ve eğilimler artmıştır. Kentsel dönüşümlerin odağına giren gecekondular ile birlikte kamusal bellekte yer bulması bakımından önemli olan bölge veya mekanlar da yıkıma dahil edilmiştir [147]. Geleceğe aktarılamayan ve bellekte belirsizleşen bu alanların yıkım süreci ülke politikasına göre genellikle kentlerin aynışmasına veya tek tipleşmesine neden olduğu görülmektedir. Tek tipleşen, özgünlüğünü yitirmiş kentsel çevrelerin aidiyetsizliklere bağılı olarak kimliksizliğe neden olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

4.2. BÖLÜM SONUCU

Toplumların kent bilincinin uyarılması veya kültürel bağlarının sürdürülmesi için köklerinin hatırlatılması gerekir. Hatırlatma işlevini üstlenen ise soyut anlamda ritüeller, imgeler, aidiyetler iken somut anlamda bu sürekliliklere ev sahipliği yapan mekânlardır. Daha üst ölçekten bakıldığında mekânların bir araya gelerek oluşturdukları kentsel yapı çevredir. Bu bağlamda kentsel düzende yer alan hatırlatıcı veya uyarıcı öğelerin tespit edilmesi önemlidir. Aidiyet duygusunun geliştiği kimlikli çevrelerin oluşması, dönüşümler esnasında kentsel çevrenin geçmiş ile olan bağlantılarının ve özgünlüklerinin korunması ile doğrudan ilişkilidir [66]. Ek olarak, kentsel çevre ve mimarin dönüşüm süreciyle birlikte kaçınılmaz bir şekilde değişen kimlik ve sosyal değerler toplumsal belleğin sürdürülmesi için ayrıca değerlendirilmelidir [148]. Tek tipleşmiş, yere özgü olmayan ve herhangi bir yer hissi veren mekânlardan oluşan kentsel çevreler aidiyetsiz toplulukları beraberinde getirecektir. Bu doğrultuda yapı çevrelere yapılan kentsel müdahaleler oldukça önemlidir. Küresel döneme ayak uydurmak, kent hızlarının artması, kent biçimlerinin değişmesi vb. kabullenilmiş gerekliliklerdir. Ancak gelişimi sağlayan bu zorunluluklar uygulanırken katmanlar arasındaki bağı koparılması geri dönülmez yıkımlara sebep olur. Katmanların çeşitli olması toplumun kültürel değerlerinin zenginliğine işaret etmektedir. Toplum ve mekânın bağı koparmamak adına bilinçsiz kentsel müdahalelerden kaçınılmalıdır. Bellek mekânları bilinen kentlerde, toplum değişim sürecine dahil olmuş demektir. Bu doğrultuda yapılan müdahaleler katmanların

korunmasını gözetir niteliktedir. Dolayısıyla küresel çağa ayak uydurmak için yapılan dönüşümler, bellek mekanları bilinen kentlere uygulandığında aidiyetlerin ve bağlılıkların korunması ile sonuçlanacaktır. Bu nedenle bellek mekânlarının bilinmesi önemlidir.

5. DÜZCE İLİ BELLEK ANALİZİ

Yapılı çevrede korunmuş mekânların günümüzde de anlamlı ilişkiler kurulması yoluyla geleceğe aktarılması ortak imgelerin arttırılması için ön koşuldur. Dolayısıyla geçmiş ve gelecek arasında köprü görevini üstlenme niteliğine sahip mekânların belirlenmesi, devamında gelecek ile ilgili ön görülen değişim durumlarının değerlendirilmesi çalışmanın ilk amacını oluşturmaktadır. Düzce ili özelinde hazırlanan şehir kimliği raporunda doğal ve tarihi güzelliklerini koruyarak kentsel dönüşümün gerektiği vurgulanmıştır [149]. Dolayısıyla Düzce ili kapsamında geleceğe dönük dönüşümler ve kimlik oluşturma yolları planlanıyorsa, tarihi-doğal dokunun dışında korunacak olan bellek mekânlarının tespit edilmesi de oldukça önemlidir. Şehir planlamasının bellek mekanları üzerindeki etkisini incelemeyi amaç edinen bu çalışmada, örneklem alan olarak göçler nedeniyle karma kültürlerin yer aldığı ve 1999 depremi ile travma yaşamış Düzce kenti örneklem alan olarak seçilmiştir.

5.1. TARİHÇESİ

Düzce, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, tarihi M.Ö. 14.yy'a dayanan ve dört farklı dönemi (Britanyalılar Dönemi, Roma-Bizans Dönemi, Osmanlılar Dönemi, Cumhuriyet Dönemi) geçirmiş bir kenttir. Düzce'ye bağlı Konuralp bölgesinde tarihi kalıntılara rastlamak mümkündür. 1994 yılında Roma, Bizans ve Osmanlı'ya ait kalıntıların sergilendiği Konuralp Müzesi kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra 1870 yılında açılan Merkez Rüştiyesi ile ilk kez modern eğitime geçilmiştir [150]. Aynı dönemde D-100 karayolu ve TEM otoyolunun kentten geçmesi büyük gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. 1975-1976 eğitim-öğretim döneminde Düzce MYO açılmış olup, 1996 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'ne bağlı fakülteler kente kazandırılmıştır. Bu gelişmeler şehrin hızını ve yoğunluğunu arttırmıştır. 1913 yılında Bolu'nun İl olması ile Bolu'ya bağlanan Düzce kenti, 17 Ağustos ve 12 Kasım depremlerinin ardından 1999 yılının sonlarında il statüsüne getirilmiştir.

5.1.1. Düzce İli Konumu ve Coğrafi Nitelikleri

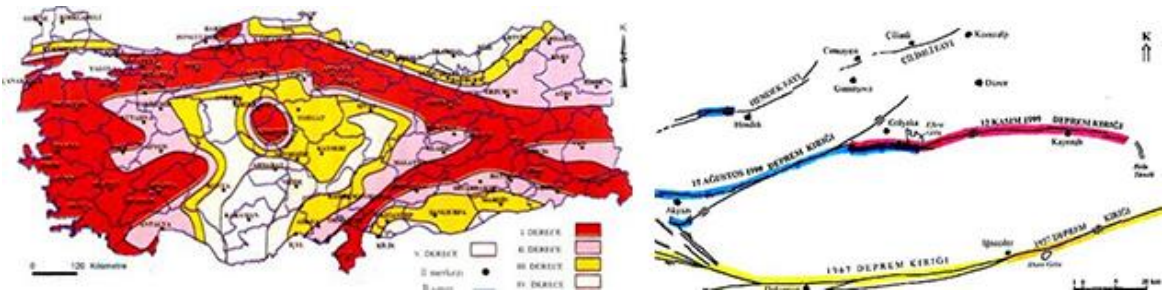
Batı Karadeniz'de yer alan ve merkezi ile birlikte 8 adet ilçeye sahip olan Düzce ili, tarihi antik mirasları, doğal güzellikleri ve İstanbul-Ankara arasındaki önemli jeopolitik

konumu ile öne çıkmaktadır. Şekil 5.1’de görüldüğü üzere, Doğu ve güneyinde Bolu, batıda Sakarya ve kuzeyde Zonguldak ile çevrilidir. Balkanlardan gelen hava akımlarının etkisiyle bol yağışlı, nemli olan tipik bir Karadeniz iklimi görülmektedir [151]. İlin en önemli akarsuyu olan Büyük Melen çayı Yığılca-Düzce arasında Hasanlar Barajını oluşturur. Bu barajın hidroelektrik üretiminde kullanılması ve Düzce ili içerisinde bulunan en büyük göl özelliğinin olması barajı kent için önemli kılar. Karadeniz ile bağlantılı olan Akçakoca denizinin yağış artırıcı ve ılımanlaştırıcı bir etkisi vardır.

Şekil 5.1. Düzce ili uydu görüntüsü.

Kuzey Anadolu Fayı (KAF) üzerinde yer aldığından iki ayrı noktada jeotermal sıcak su çıkışı bulunmaktadır [152]. Dolayısıyla Düzce şehri, Şekil 5.2’de verilen görselde görüldüğü gibi birinci derece deprem bölgesinde yer alır.

Şekil 5.2. Türkiye deprem kuşakları ve Düzce'nin aktif fayları [153].

Karadeniz Bölgesi'nin genel özelliklerini taşıyan Düzce, dört tarafı dağlarla çevrildiğinden ova üzerinde yer almaktadır. Düzce ovası eğimsiz olduğundan %75 oranında tarıma elverişlidir [150]. 140 rakımlı düz bir ova üzerine kurulu olan il, tarıma elverişli, alüvyal topraklı arazilere sahiptir. Buna rağmen dağlık kesimlerde bilinçsizce yapılan fındık bahçeleri erozyonlara sebep olmaktadır [150]. 1995, 1997 ve 1998 yıllarında farklı ilçelerde yaşanan seller, kentte maddi hasarlara sebep olmuştur. Kent içerisinde Efteni Gölü, Samandere Şelalesi, Güzeldere Şelalesi, Kardüz Yaylası, Torkul Yaylası gibi içlerinde korunma zorunluluğu olan tabiat alanları bulunmaktadır. Bu alanlar önemli turizm potansiyeli taşımaktadırlar.

5.1.2. Düzce İli Nüfusu ve Sosyokültürel Yapısı

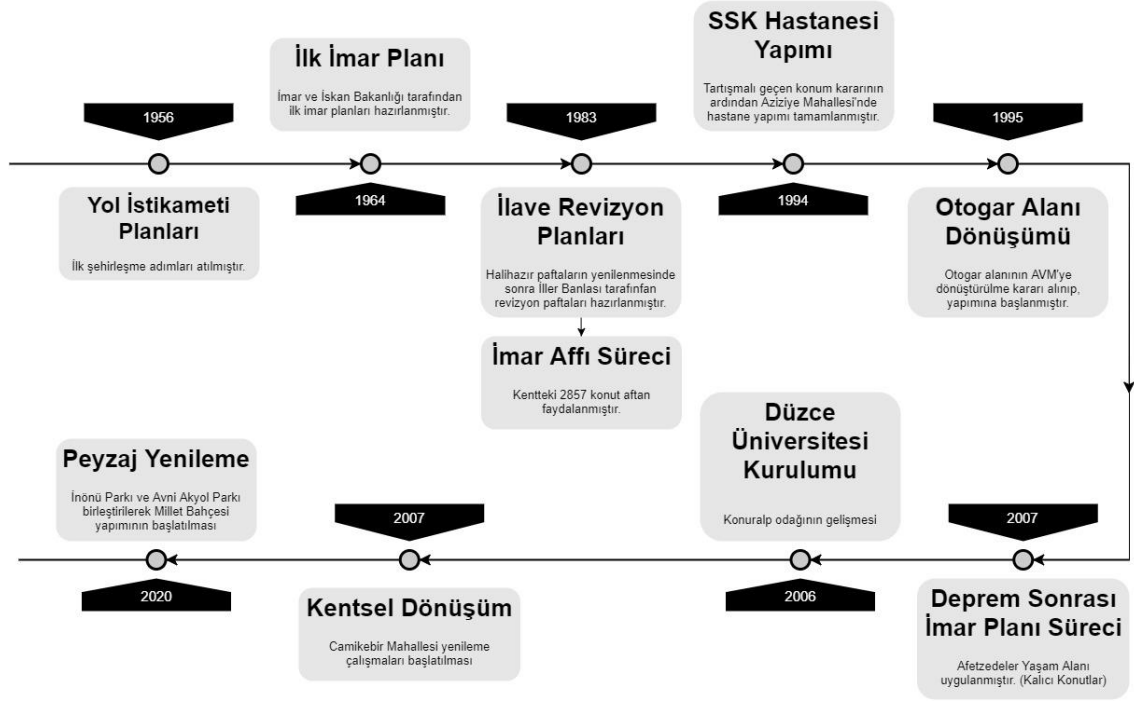
İstanbul-Ankara arası ulaşımın önemli hale gelmesiyle Düzce ili nüfusunda artış görülmüştür. Ek olarak 1950'ler sonrası sosyo-ekonomik gelişmeler daha çok sanayi ve hizmet sektörleri üzerinden yaşanması nedeniyle göç almıştır [154]. Düzce merkez nüfusu deprem öncesinde 80.000 iken, deprem sonrasında göç vererek 60.000 civarına düşmüştür [150]. Ancak Ankara-İstanbul metropollerini arasında yer alan konumu, dinamik yapısı ve sanayinin gelişmesi sayesinde yeniden göç almıştır. Güncel bilgilere göre yüzölçümü 2.574 km² olan Düzce ili nüfusunun %50,1'i erkek %49,9'u kadın olmak üzere, önceki yıla göre 4.322 artış göstererek (%1,11 artış hızı) 392.166'ya ulaşmıştır [155].

MÖ 1390-800 yılları arasında Hititlerin yaşamış olduğu antik doku günümüze kadar taşınmış olması nedeniyle tarihi bakımından zengindir. Aynı zamanda Kafkas ve Doğu Karadeniz'den aldığı göçlerle karma kültürlere sahip olduğundan kültürel zenginliği de göz ardı edilemez. Göçmenler genel olarak toplu olarak yerleştiklerinden kimliklerini yapıları çevrelere yansıtmış ve korumuşlardır.

5.1.3. Düzce İli Yapılaşma Süreci

Kırsal yerleşimlerin bulunduğu Düzce kentinde Cumhuriyetten sonra kentsel gelişmeler görülmüş ve imar hareketleri başlamıştır. İlk yerleşim birimi Konuralp Bölgesi'dir. Kentlinin tarımcılıkla geçimini sağlaması ve kent merkezinin pazar yeri olanakları sebebiyle günümüzdeki mevcut yerleşik konuma geçmiştir. Kent merkezi yeraltı suları nedeniyle yapılaşmaya uygun olmasa da kent merkezindeki ilk yerleşimler Camikebir, Kültür, Cedidiye ve Şerefiye Mahallerinde görülmüştür. Tek merkezli kent olan Düzce, İstanbul Caddesi etrafında genişlemektedir. Kent merkezinin lineer mekansal formu

caddenin önemini kanıtlar niteliktedir. Ayrıca İstanbul Caddesi üzerinde konumlanmış ticari aktiviteler nedeniyle önemli bir omurga olma görevini üstlenmektedir. Kentin çoğunlukla geçiş güzergahı olarak kullanılması nedeniyle ulaşım akslarının değiştirilmesi gelişim yönünü etkilemektedir.

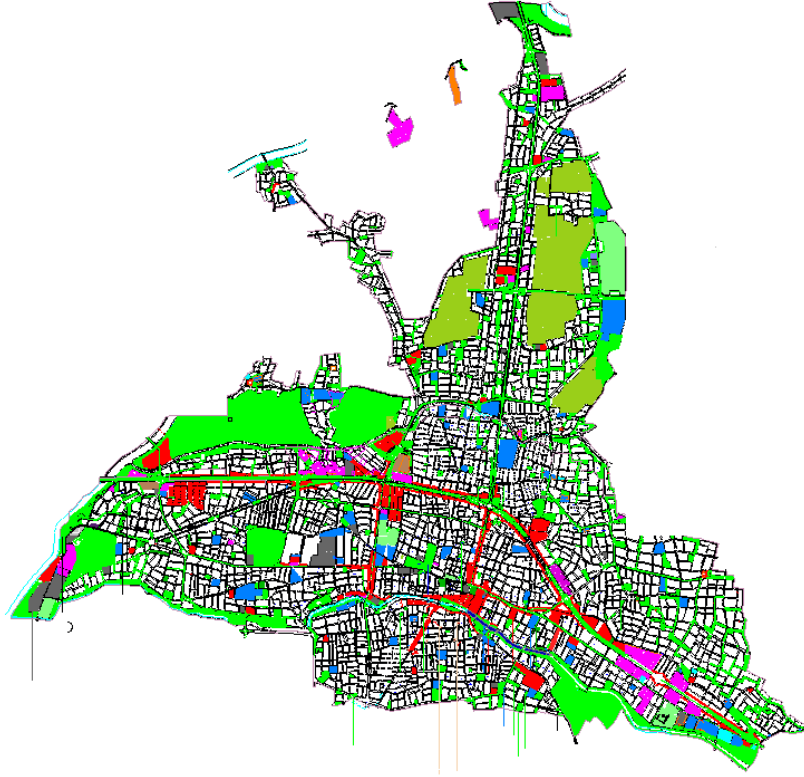

Şekil 5.3. Düzce kenti yapılaşma süreci.

Şekil 5.3'de verilen görselde Düzce İli kapsamında günümüze kadar yaşanan gelişim ve değişim süreci aktarılmıştır. Yaklaşık 45 yıllık süreçte alınan kararlara yönelik uygulamalarla kentin gelişim aksını etkileyen, tek çekirdekli merkezi yapısını üç odaklı yapıya dönüştüren sonuçlar içermektedir. Süreci oluşturan uygulamaların detaylı etkileri ilerleyen bölümlerde açıklanmıştır.

Düzce kentine özel olarak hazırlanan ilk şehir planı girişimi 1956 yılında eski adıyla Nafia Vekaleti yasaları (Yol İstikamet Planları) planlarıdır. Bu planla aracılığıyla şehirleşme adımları atılmıştır. Ancak başlatılan bu ilk imar hareketi girişiminde su şebekesinin belirlenmesi çalışmalara engel olmuştur. 1964 yılında İmar ve İskân Bakanlığı tarafından ilk imar planlarının hazırlanması ile planlı döneme geçilmiştir. 1980 yılında İller Bankası tarafından hazırlanan plan revizyon çalışmaları halihazır haritaların yenilenmemesi üzerine durdurulmuş olup, 1983 yılında halihazır haritaların yenilenmesi sağlanmıştır [154]. 1987 yılında onaylanan ve Şekil 5.4'de verilen imar planı, Düzce'nin deprem öncesine kadar olan yerleşim ve gelişim planlarını oluşturmaktadır.

Ancak o yıllarda karayolunun kuzeye taşınması (D-100) kentin gelişim aksının kuzey yönüne kaymasını sağlamıştır. Dolayısıyla kentin gelişim yönünün kayması ile Uzunmustafa, Aziziye, Beyciler, Kiremitocağı gibi kentin kırsal yerleşimleri ile kent merkezi mekansal olarak bütünleşme görülmüştür. Günümüze yakın tarihlerde Kuzey Çevre Yolu'nun faaliyete geçmesiyle kent merkezi sınırları da genişlemiş olup İstanbul Caddesi önemini sürdürmektedir.

Şekil 5.4. 1987 Yılı 2. imar planı.

5.1.3.1. SSK Hastanesi Yapım Süreci

Kent merkezi için ana omurga niteliğine sahip İstanbul Caddesi'nin üzerinde yer alan Aziziye Mahallesi sakinleri Doktor Kemal Cebeci'nin hastane kurulumu raporu alması ile birlikte hastane yapım süreci için arazi bağışında bulunmuşlardır. Aynı cadde üzerinde yer alan, daha çok kereste fabrikalarının bulunduğu Fevzi Çakmak, Dereli ve Cumhuriyet mahalleleri de hastane yapımı için yeterli büyüklükte arazilere sahip olduğundan kent merkezinin doğusunda yer alan bu üç mahalleye ait alana hastanenin yapılması uygun görülmüştür. Hastanenin konumlanacağı yer ile ilgili kararların alınacağı toplantıdaki ciddi tartışmalar (meclis toplantısının basılması, ağır hakaretler) sonrası hastanenin yapım yeri Aziziye Mahallesi olarak belirlenmiş ve Şekil 5.5'de gösterildiği alanda yapımı tamamlanmıştır.

Şekil 5.5. Düzce ili SSK hastanesi konumu.

1961 yılında Düzce Devlet Hastanesi olarak hizmet veren yapı derneklerin de desteği ile 1994 yılına kadar geliştirilerek hastanenin bünyesine birçok bölüm açılmıştır. 17 Ağustos 1999 yılında yaşanan deprem ile A blok ağır hasar almıştır. Ardından 3 ay sonra yaşanan deprem ile tamamen yıkılmış olup, B blok ise ağır hasarlı kullanılamaz hale gelmiştir.

5.1.3.2. İmar Affı Süreci

1983 yılında imar mevzuatına aykırı yapılar için İmar Affı yürürlüğe girmiştir. Çoğu kat ilavesi olmak üzere 2857 adet bina bu afftan yararlanmıştı. Proje ve kontrollerin eksik olması, zemin etüdlerine bakılmaksın alınan kat artışı kararları depreme dayanıksız yapıların türemesine neden olmuştur. Mevzuatta zemin araştırması ve taşıyıcı sistemle alakalı hususlara yer verilmemesi bu sonucu kaçınılmaz hale getirdiği söylenebilir. Depremler sonrası 13837 ağır hasarlı binanın tespit edilmesinin ardından Eylül 1999'da yeni yönetmeliklerle zemin etüdü zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca yapı denetim şirketlerinin kurulması ve inşaatlarda teknik eleman bulundurma zorunlulukları da getirilmiştir.

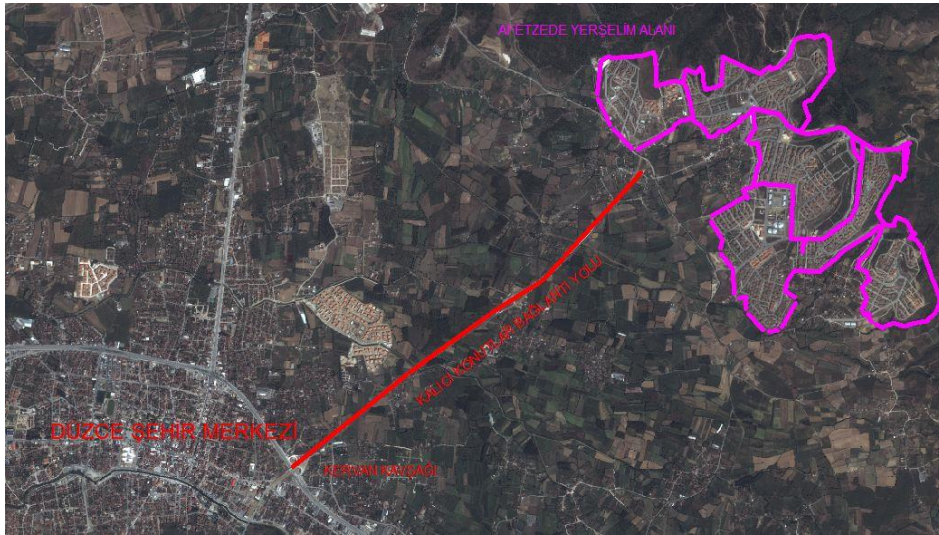

Şekil 5.6. İmar affından faydalanan Ersoy apartmanı.

5.1.3.4. İmar Planı Yapım Süreci

Maddi manevi yıkımlara neden olan iki ayrı depremin ardından binaların hasar tespit süreci başlatılmış ve ağır hasarlı yapıların yıkımları için kararlar alınmıştır. Aynı zamanda yakın tarihlerde deprem yaşamış benzer yıkımlar alan Erzincan İli'nin incelenmesi çalışmaları yürütülmüştür. Bu süreç Düzce'nin İl olması dönemine denk gelmektedir. İncelemeler ve araştırmalar sonucu hazırlanan uygulama imar planı sunulduğunda uyarı ve itirazlar (4000 adet itiraz dilekçesi) aldığı halde plan onaylanmış ve uygulanmıştır.

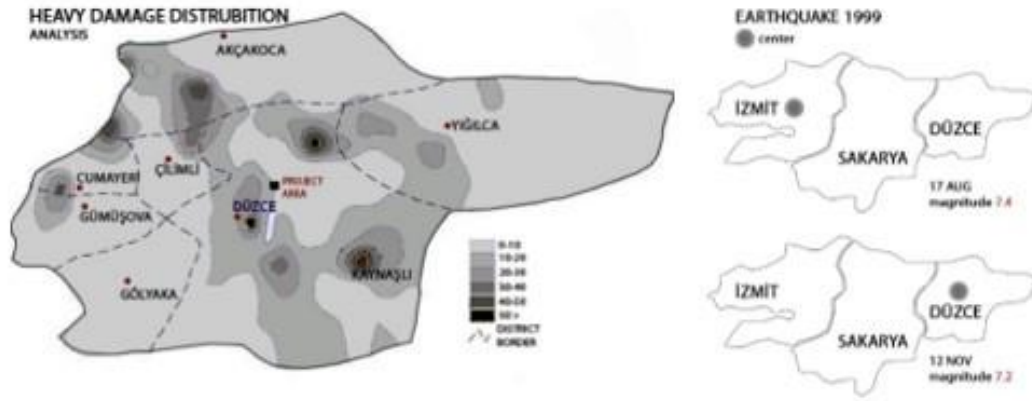
Şekil 5.9'da görülen afetzede yerleşim alanı ve kent merkezi bağlantı yolu bu süreçte belirlenmiştir. İlk hazırlanan haliyle bağlantı yolunun TEM ile bağlantısı problemlere sebep olmuştur. Afetzede yerleşim alanı MTA Enstitüsünün yapmış olduğu jeolojik çalışmalara göre kentin kuzey bölümünde bulunan alan olarak belirlenmiştir. Seçilen 15-20 bin hektarlık yerleşim alanına 7600 konut yapılmıştır. Ek olarak, Düzce kent merkezi ile afetzede yerleşim alanı arasındaki bağlantı yolu gelişim potansiyeli olan ve çevresinde birinci sınıf tarım arazilerinin yer aldığı bir akstır [156]. Uzun vadede iki odağın bütünleşme potansiyelinin yüksek olması bilindiğinden [157], arada kalan elverişli alanın yapılaşmasının yeşil dokuyu ve tarım sektörünü olumsuz etkileyecek olması endişe duyulacak bir konudur.

Şekil 5.9. Afetzede yerleşim alanı ve kent merkezinin durumu.

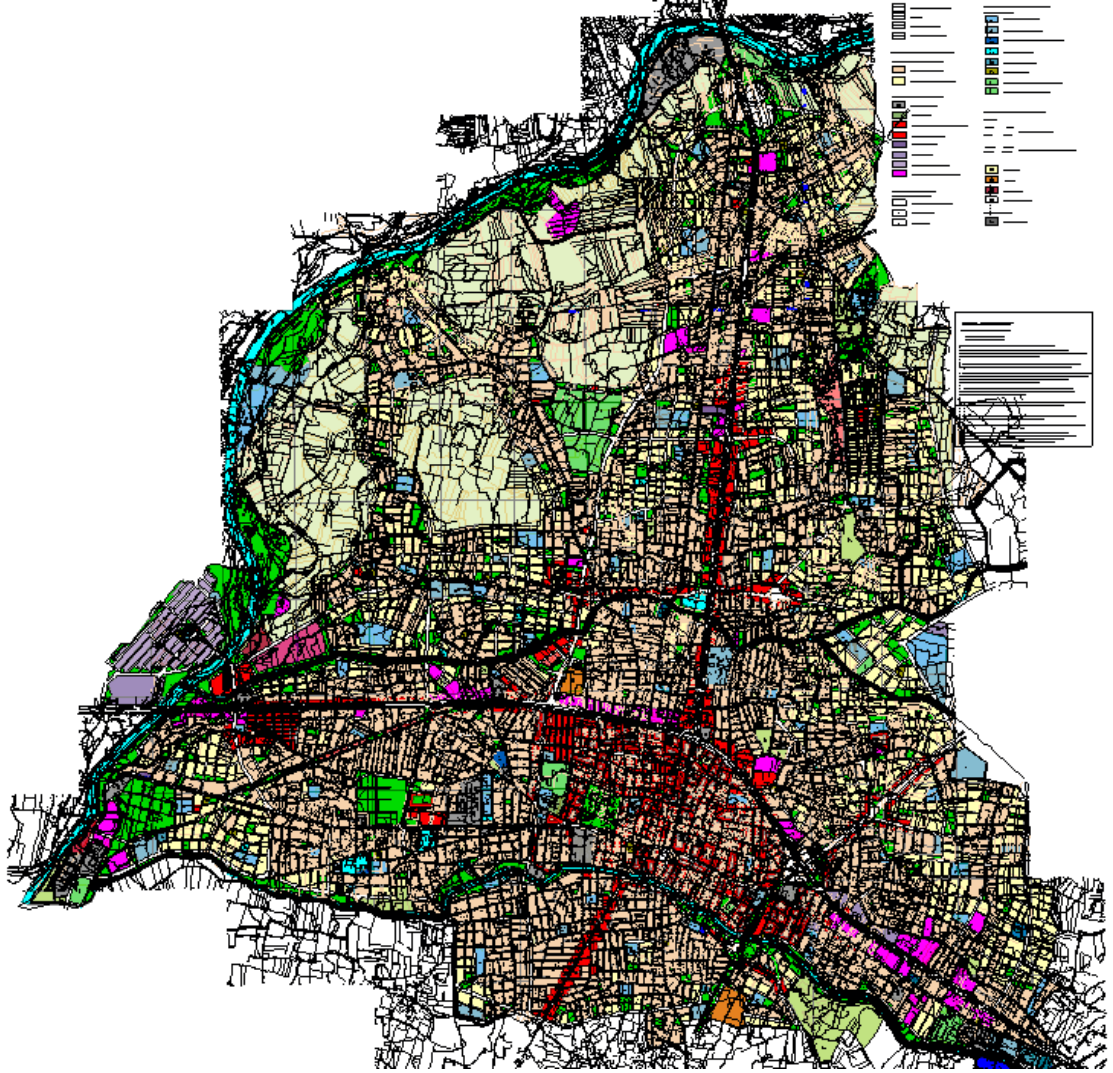
İmar planları sonrası eskinin yenilenmesi ve boşluklara çok katlı yapıların inşası şeklinde görülen gelişmeler nedeniyle kent merkezinde çarpık ve karmaşık bir doku hakimdir. Nüfusun geçim kaynağı tarım iken 1976 yılında Düzce'nin sanayi pilot bölgesi seçilmesi ile birlikte artan endüstrileşme sayesinde tarımın yanı sıra ticaret ve endüstrileşme de

görülmüştür. 1984 yılında Düzce Küçük Sanayi Sitesi'nin kurulması ve ardından 1996 yılında birinci Organize Sanayi'nin kurularak kentin gelişim yönünü ve nüfusun sektörel dağılımını etkilenmiştir. Ayrıca bu gelişim nüfus yoğunluğu ve kent hareketliliğini arttırmıştır. 1999 yılında yaşanan iki ayrı deprem neticesinde 350 adet sanayi yapısı hasar görerek ağır maddi zararlara yol açmıştır. Deprem sonrasında 2004 yılında ikinci Organize Sanayi kurulmuştur. Sanayi yerleşmelerinin kentsel gelişime katkılarının yanı sıra bilinçsiz yerleşimler nedeniyle konut alanı içerisinde kalan sanayi bölgeleri kentli için rahatsız edici bir unsur olarak dile getirilmektedir.

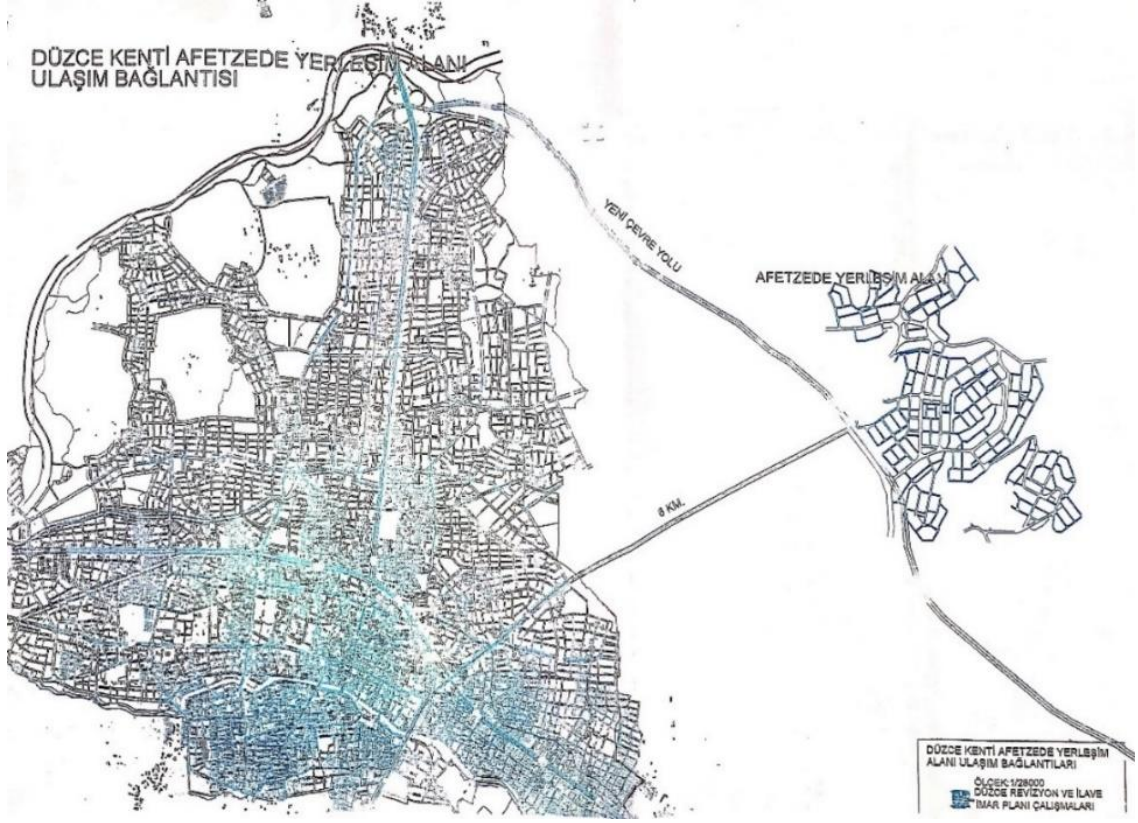
Şekil 5.10. Düzce ili hasar grafiği [158] ve depremin odak noktaları.

Şekil 5.10'de iki ayrı depremin merkezleri ve Düzce İli'nin aldığı hasar grafiği verilmiştir. 17 Ağustos 1999 İzmit merkezli deprem ile ağır hasar alan Belediye Binası, eğitim birimlerinin olduğu Eski Tekel Binası, Devlet Hastanesi, Düzce Lisesi; 12 Kasım 1999 Düzce merkezli deprem nedeniyle yıkılmıştır. Ek olarak Vergi Dairesi, Büyük Merkez Cami de 7,2 büyüklüğündeki ikinci depremde yıkılan yapılar arasındadır. Deprem nedeniyle birçok kamu binası, konut, iş yerleri veya eğitim binaları ağır hasarlar almış ve maddi manevi ciddi yıkımlara neden olarak yaşam pratiklerini durağan hale getirmiştir. 1999 depremi sonrasında 26.704 konut ve 4.493 iş yerinin ağır hasar aldığı kent merkezi, yapı stoğunun %90'ını kaybetmiştir [158]. Yıkımlar sonrası ilk olarak barınma ihtiyacını karşılamak için afet konutları hazır hale getirilene kadar çadır kentler, prefabrikler veya afetzedelerin imkanlarına bağlı olarak inşa ettikleri geçici barınaklar oluşturulmuştur. Ancak bu geçici yerleşimlerin altyapılarının yetersiz olması sorunu geçici deprem konutu yapımı kararını gerektirmiştir. Mücavir alanlarda oluşturulan 11 geçici deprem konutu alanı oluşturulmuş ancak bu yerleşim alanlarında da çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır [159].

Şekil 5.11. 2001 Yılına ait Düzce kenti imar planı.

Kent dokusunu tamamen kaybeden merkez için hazırlanan kent planı yenileme çalışmalarında, kent merkezinin zemin sebebiyle yapılaşmaya kapatılmasının gerektiği vurgulanmıştır. Ancak ana ticari merkez olması nedeniyle Şekil 5.11’de görüldüğü şekilde kent merkezi neredeyse eski dokusuyla yeniden inşa edilmiştir. Başka bir deyişle kentsel planlama yönünden fırsatı avantaja çevirememiştir. Günümüzde kuzeydoğu yönünde gelişim aksı bulunan kent merkezinde 2.160,26 hektarlık konut alanı bulunmaktadır [156]. Bozulan fiziki dokunun onarımı ve olağandışı yeni koşullar için 2001 yılında ilave revizyon imar planı yapılarak Şekil 5.12’da gösterilen afetzede yerleşim alanı ve ulaşım bağlantıları eklenmiştir [160].

Şekil 5.12. 1999 Depremi sonrası afetzede yerleşim alanı.

5.1.3.5. Kentsel Dönüşüm

Kent merkezinde yer alan, çöküntü belgeleri olan Şekil 5.13’de kentsel dönüşüm öncesi alana ait fotoğraflarında görüldüğü gibi bakımsız ve harabe yapıların bulunduğu Camikebir Mahallesi’nin hazırlanan yenileme girişimi bu süreçte alınan önemli kararlardandır.

Şekil 5.13. Kentsel dönüşüm alanı fotoğrafları (Camikebir mahallesi).

Deprem dayanımını arttırmak, sosyal alanların artırılması ve kent dokusunu korumak amacıyla 2007 yılında söz konusu olan alan Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı olarak

belirlenmiştir. 2008 yılında alanın kentsel dönüşüme uygun olduğu ancak alanın sınırlarını belirleme noktasında ilkelere uyulmadığı gerekçesiyle durdurulma kararı alınmıştır. Bu nedenle TOKİ ile ortak yürütülen bu proje kapsamında o bölgede yaşayan bireylerle yapılan anket çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ankette parsel sahipleri ile beklenti ve talepler üzerine görüşmeler yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre %86'lık bir oranla bireylerin orada yaşamak istemedikleri tespit edilmiş ve 2009 yılında kentsel dönüşüm alanı sınırı yeniden belirlenerek proje devam ettirilmiştir. Şekil 5.14'de kentsel dönüşüm kararı verilenin alanın kentteki konumu verilmiştir.

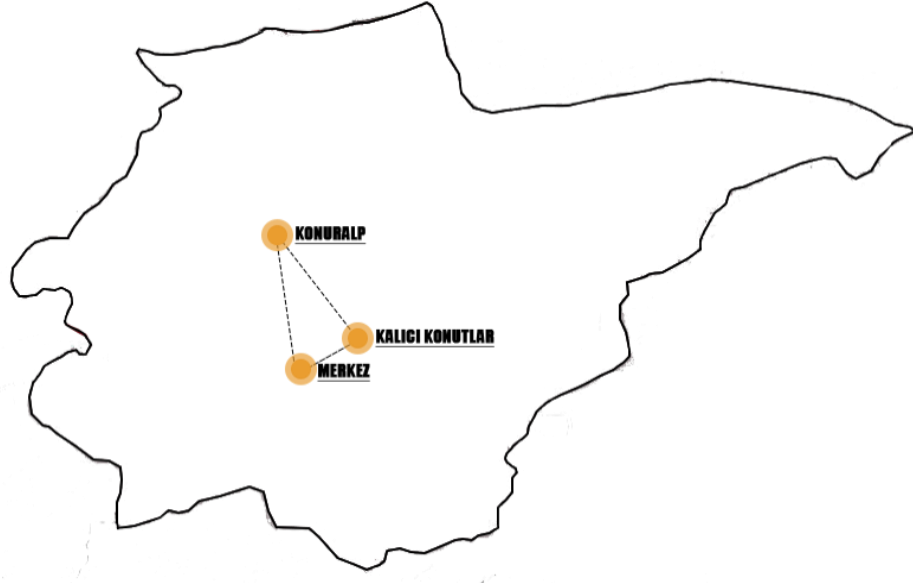

Şekil 5.14. Kentsel dönüşüm alanı (Camikebir mahallesi).

5.2. BÖLÜM SONUCU

Düzce, depremler nedeniyle aldığı iki büyük yıkım sonrası Bolu'dan ayrılarak il olma statüsü kazanmıştır. Maddi manevi çöküşleri bulunan kent ve toplum için kentin il olmasının avantajları olsa da idari açıdan zorluklara ve aksaklıklara sebep olduğu söylenebilir. Abant İzzet Baysal Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Fakülte ve Meslek Yüksekokulu'nun (Eski Tekel Binası) hasar alması nedeniyle kamu yapılarında ve prefabriklerde sürdürülen eğitim, 2001 yılında Konuralp yerleşkesine taşınmıştır. 2006 yılında aynı yerleşkede Düzce Üniversitesi'nin kurulmasıyla kent için yeni bir merkez/odak noktası oluşmuştur. Aynı zamanda deprem sonrası barınma ihtiyacının karşılanması için kurulan afetzede yerleşim alanı sayesinde oluşan Kalıcı Konutlar Bölgesi kent düzeni içerisinde bulunan diğer bir odaktır. Alınan tüm imar kararları

süreçleri, kentsel dönüşümler, ulaşım kararları sonrası gelinen son noktada tek merkezli kent, çok çekirdekli bir yapıya dönüşmüştür.

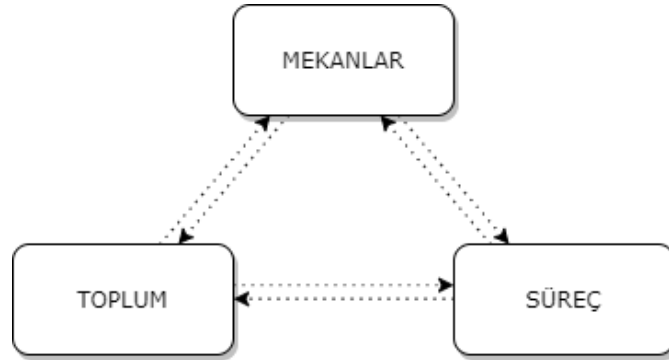
Şekil 5.15. Düzce kenti üç odaklı yapısı.

Düzce kenti, Şekil 5.15’da görüldüğü şekilde üç merkezli/odaklı yapıya dönüşmüştür. Odaklar arası kopukluklar mevcutta problemini sürdürmektedir. Tüm bu gelişmelerden kaçınılmaz bir şekilde toplumun etkilendiği bilinmektedir. Bu doğrultuda, yapılı çevrede yaşanan değişimler sonrası toplumun bellek mekanlarının nasıl etkilendiği bu çalışmanın başlıca amacını oluşturmaktadır. Yaşanan depremin toplum üzerinde oluşturduğu travmanın izleri günümüzde de o bölgede yaşayanlar için devam etmektedir ve silinememiştir. Dolayısıyla bu olayın ortak bilinç oluşturması neticesini baz alarak afet öncesi ve sonrası bellekte sürekliliğini koruduğu bilinen imajlar ile kentin geçirmiş olduğu değişimler sonucu kentin aldığı mevcut durumuna ait bellek mekanları kıyaslanacaktır. Bu kıyaslama bellek mekanlarındaki değişimi gösterecek olup devamında gelecekte kent için öngörülen kentsel dönüşümlerde korunması gereken bellek mekanları açıklanması hedefler arasındadır.

6. BULGULAR VE TARTIŞMA

6.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bellek kavramını aile ilişkileri, kilise, ordu gibi birçok örnek üzerinden açıklayan Frued, psikanaliz araştırmalarında kişisel istek ile ilgili parametrelerin toplumsal ilişkileri doğrudan etkilediğini ortaya koyar. Dolayısıyla toplumun ortak belleğinde yer alan oluşumları tespit edebilmek için bireysel zihinlerden yola çıkmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Kolektif düşünce biçimiyle oluştuğu öne sürülen Venedik üzerinden yapıt ve ürün arasındaki ayrımı açıklamaya çalışan Lefebvre, tekrarlı olma durumunun tek olmaya baskın geldiğini, yapıt oluşumunun ürün olmaktan geçtiğini ve tekrar eden ürünlerden imge ve sembolleri içeren yapıtların oluşabileceği diyalektik bir ilişkinin hâkim olduğunu ortaya koyar ve bu iki kavramın tarihsel sürecin incelenmesi ile ayırt edilebileceğinden bahseder. Dolayısıyla buradan yola çıkarak Şekil 6.1’de verilen şemada aktarıldığı gibi bellek mekanlarının tespiti için süreç ve sürece etken parametreler dahil edilerek analiz edilmesi gerektiği anlaşılabilir. bireysel bellekler ve süreç incelemeye alınmıştır.

Şekil 6.1. Hipotez üçgeni.

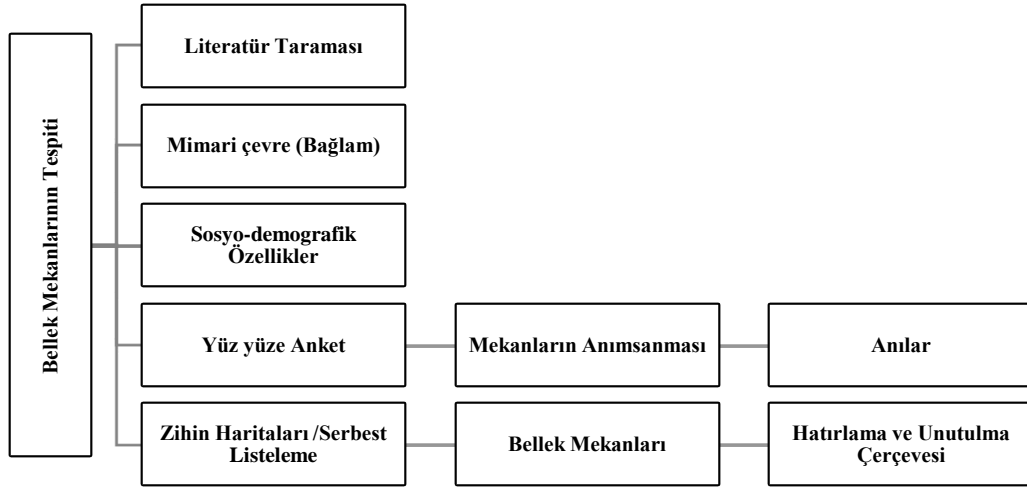
Şehir imajı oluşumda etken olan değişkenleri belirlemeyi amaç edinen bir çalışma, ortak imgelerin fazla ve güçlü olmasının kentin okunabilir olduğu anlamına geldiğini ortaya koymuştur [161]. Buradan hareketle ortak imgelerin belirlenip korunması fiziksel çevrenin imgelenebilirliğini arttırarak kimlik kazanımlarına referans olması nedeniyle önemli olduğu söylenebilir. Bu çerçevede belirlenen imge ve imajlar üzerinden çevresel anlama dayalı Rapoport’un oluşturduğu model, 3 farklı düzey içerir [162]; kutsal anlam, sosyal anlam ve araçsal anlam. Kentsel düzen içerisinde yer alan mekânların veya imajların bu düzeylere göre kademelendirilmesi zihinsel temsillerin yorumlanmasını

kolaylaştıracak ve teorik bir model sağlayacaktır. Benzer bir yaklaşımla kentsel kimliğin oluşması veya korunması için grubun kimliğini ve bağlamın sürekliliğini sağlayan çekirdek unsurlar (core elements) ve küresel döneme ayak uydurabilir değişebilir çevresel unsurlar (peripheral elements) ayrıştırılmalıdır [15]. Bu sayede fiziksel çevrenin kalkınması ve korunması arasındaki denge sağlanacaktır. Buradan hareketle araştırma sonucunda belirlenen mekânların düzeylere göre ayrılmasının gerekliliği anlaşılmıştır. Buna ek olarak, sosyo-demografik yapının genişletilerek incelenmesi ve süreç ile bağlantılı gelişen ve mekânla kurulan anlamlı ilişkilerin ortaya çıkarılması yer bağlılığı (place attachment) ve yer hissi (sense of place) kavramlarının aydınlatılması noktasında önemlidir [163]. Dolayısıyla bu önermeler dikkate alınarak, elde edilen mekanların Şekil 6.2’de verilen düzeylere göre ayrıştırılması sağlanmıştır. Düzeyler çok az hatırlanan, az hatırlanan, orta hatırlanan, iyi hatırlanan ve çok iyi hatırlanan olmak üzere 5 farklı gruptur. Düzeylerin belirlenmesi puanlar ile sağlandığından hatırlama sırası etkindir.

HATI RLANMA DÜZEYLERİ	
$C = (\max_{\text{puan}} - \min_{\text{puan}}) / 5$	
$\min < x < \min + c$	<i>Çok Az Hatırlanan</i>
$\min + c < x < \min + 2c$	<i>Az Hatırlanan</i>
$\min + 2c < x < \min + 3c$	<i>Orta Hatırlanan</i>
$\min + 3c < x < \min + 4c$	<i>İyi Hatırlanan</i>
$\min + 4c < x < \min + 5c$	<i>Çok İyi Hatırlanan</i>

Şekil 6.2. Mekanların hatırlanma düzeylerinin belirlenmesi.

İnsanların anlamsal ilişkiler kurdukları bellek mekanları kavramsal çerçeveler içerisinde ampirik olarak nasıl ele alınabileceği literatürde zayıf kalmış bir konudur. Dolayısıyla konu ile ilgili geçmiş incelemelerin referans alındığı nitel yöntemin yanı sıra nicel yöntemle desteklenen bir çalışma hazırlamak hedefler arasında yer almaktadır. Nitel çalışmalar için ankette yer alan her değişken başına 15 katılımcı olmasının çalışmanın kalitesi ve sonuçların geçerliliği için yeterlidir [164]. Anket kapsamında demografik özellikler dışında 9 adet değişken bulunmaktadır. Ayrıca çalışmada algı ölçümü yapıldığından fenomenolojik kapsama dahildir ve fenomenolojik çalışmalar için uygun görülen doygunluk seviyesi içerisinde [165]. Dolayısıyla farklı yerleşim yerlerinde yaşayan ve farklı deneyim süresine sahip 145 katılımcı gerekli koşulları sağlar niteliktedir.

Şekil 6.3. Kolektif bellek mekânlarının belirlenmesinde izlenecek metod [166].

Hazırlanan çalışmada Şekil 6.3'te verilen yöntem şemasında aktarılmaya çalışıldığı gibi ilk olarak konu ile ilgili literatür çalışması yapılmış, sonrasında örneklem alan olarak seçilen Düzce İl'inin yapılaşma süreci, fiziksel ve sosyal nitelikleri incelenmiştir. Sonrasında nitel ve nicel verilerin elde edildiği, derinlemesine görüşmelerin yapıldığı anket çalışması yapılmıştır. Demografik bilgiler, sözlü mülakat ve serbest listeleme olmak üzere üç aşamadan oluşan anketin ilk kısmında, bireylerin cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu, ikamet yeri, Düzce'de doğup doğmadığı, yaşanan süre (deneyim) gibi sosyo-demografik özellikler yer almaktadır. İkinci kısımda; çoğunlukla katılımcıların kente olan bağlılıklarının ölçüldüğü, kent için önemli olan noktaların öne çıkarıldığı sorular yöneltilmiştir. Üçüncü olan son kısımda ise serbest listeleme yöntemi kullanılarak katılımcıların kent genelinde hatırladığı kentsel mekânlar ölçülmüştür.

Gelişim bölgelerinde uygulanan kalkınma imarı girişimlerinde değişim veya yeni işlev konusunda kararlar alınırken başvurulacak bir çalışma olması ve farklı ölçeklerdeki bölgelere uyarlanabilir, nicel sonuçlara dayalı bir yöntem geliştirilmesi hedefler arasındadır. Bu amaç doğrultusunda son aşamada kentin kullanıcılarının hatırladıkları öğeleri tespit etmek için birçok araştırmacının kullandığı serbest çağrışımsal (bilişsel) yöntem kullanılmıştır [15], [2], [167].

Örneklem alan ölçeğinin genişletilmesi nedeniyle kullanılan serbest listeleme yöntemi aşamasında nicel sonuçlar elde etmek için yine Düzce kent merkezi örneklem alanı üzerinde denemesi yapılan yöntem kullanılmıştır [168]. Ayrıca Düzce ili kapsamında afet öncesi ve sonrası kent merkezi bellek mekânlarının tespit edildiği çalışma verileri de kullanılarak sonuçlar genişletilmiştir [166].

Araştırma konusunda çevreye karşı duyulan imgelerin önemli olması nedeniyle Düzce ili sınırları içerisinde en az 1 yıldır ikamet etmek ve 17 yaş ve üzerinde olmak anket ve görüşmelere katılacak olan bireylerin seçimleri için belirleyici şartlardır. 43 ayrı mahalleden seçilen 145 farklı katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine yapılan görüşmeler çoğu zaman kişilerden randevu alınarak gerçekleşirken kimi zaman şartlara uygun bireylerle (istekleri doğrultusunda) rastgele gerçekleştirilmiştir. Anket formları katılımcının kendisi tarafından doldurulurken, araştırmacı tarafından görüşmeler esnasında önemli görülen (anılar, görüşler vb.) kısımlar not alınmıştır.

Özetle; açık uçlu sorular ile serbest listeleme yönteminden alınan nicel sonuçların teyit edildiği, belirlenen bellek mekânlarının anlam düzeylerine göre kademelendirildiği bir yöntem kullanılarak, kentlerin dönüşüm ve yenileme planlarında rehber olarak kullanılan bir çalışma olması beklenmektedir.

6.2. ANKET VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bölüm 4.2’de uygulama şekli ve yöntemi detaylandırılarak anlatılan anketin sonuçları bu bölümde aktarılmıştır. Görüşmecilerin seçilmesi, doğru iletişimin kurulması, zaman dengesinin kurulması ve geçmişe dair anıların öğrenilmesi bu bölümün zorluklarından olmuştur. Araştırma konusunda kent ve mekân algısı öncelikli olduğundan katılımcıların 17 yaş ve üzeri olması şartı koyulmuştur. Benzer sebeplerden dolayı ikamet yerinin Düzce olması da katılımcılarda aranan şartlar arasındadır. Katılımcılarının mahremiyetinin korunması için kişisel soruların sorulmamasına özen gösterilmiştir. Üç gruptan oluşan anket verileri nitel ve nicel niteliktedir. Bireylerin belleğinde yer alan mekânların tekrarlanma durumuna göre toplumun ortak belleğine ulaşmak hedeflenmiştir. Ayrıca elde edilen kolektif bellek mekânları hatırlama düzeylerine göre ayrılarak taşıdıkları anlam durumunun yorumlanması kolaylaştırılmıştır. Bununla alakalı sonuçlar son bölümde açıklanmıştır.

6.2.1. Demografik Değişkenler

Çoğunlukla Düzce Merkez, Kalıcı Konutlar ve Konuralp bölgelerinde ikamet eden katılımcılardan oluşan örneklem grubunun yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu, ikamet süresi ve ikamet yeri gibi özellikler anketin birinci aşamasından elde edilmiştir. Bu aşamada yaş durumuna, ikamet yerinin üç merkez içerisinde olmasına ve ikamet süresine şartlara uygun olması açısından dikkat edilmiştir.

Çizelge 6.1. Katılımcıların cinsiyet dağılımı.

<i>Cinsiyet</i>	Frekans	Yüzde
Kadın	77	53.1
Erkek	68	46.9
Toplam	145	100.0

Çizelge 6.1’de verilen değerlere bakıldığında, %53,1’i erkek, %46,9’u kadın katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Bu yüzdelik dilimlere göre dağılımın dengeli olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.2. Katılımcıların yaş dağılımı.

<i>Yaş</i>	Frekans	Yüzde
18-30 yaş	64	44.1
31-50 yaş	61	42.1
51-72 yaş	20	13.8
Toplam	145	100.0

Çizelge 6.2’de görüldüğü üzere, katılımcıların %44,1’i 17-30 yaş aralığında, %42,1’i 31-50 yaş aralığında ve %13,8’i ise 51-72 yaş aralığındadır. Anket çalışmasında kenti algılama düzeyi önemli olduğundan 18 yaş ve üzeri bireylerin katılımı sağlanmıştır.

Çizelge 6.3’de katılımcıların eğitim durumu dağılımlarında görüldüğü gibi, %2,1’i ilkokul ve ortaokul olarak ayrılırken, %20,8’i lise, %63,9’u üniversite ve %11,1’i lisansüstü mezundur.

Çizelge 6.3. Katılımcıların eğitim durumu dağılımı.

<i>Eğitim Durumu</i>	Frekans	Yüzde
İlkokul	3	2.1
Ortaokul	3	2.1
Lise	30	20.8
Üniversite	92	63.9
Lisansüstü	16	11.1
Toplam	144	100.0

Çizelge 6.4’de görülen meslek dağılımlarına göre çoğunluğu %56,6’sı kamu personeli, %23,4’ü öğrenci ve %8,4’ünü serbest meslek oluşturduğu görülmektedir. Grupta yer alan öğrencilerin çoğunluğu Düzce Üniversitesi’nde öğrenim görmektedir.

Çizelge 6.4. Katılımcıların meslek durum dağılımı.

<i>Meslek Durumu</i>	Frekans	Yüzde
Doktor	2	1.4
Emekli	4	2.8
Ev Hanımı	4	2.8
Kamu Personeli	82	56.6
Mimar-Mühendis	4	2.8
Öğretmen	2	1.4
Serbest Meslek	12	8.4
Avukat	1	0.7
Öğrenci	34	23,4
Toplam	145	100.0

Çizelge 6.5’de verilen katılımcıların Düzce’de bulunma sürelerine bakıldığında, %45,8’inin 1-15 yıl arası, %27,1’inin 16-30 yıl arasında, %14,6’sının 31-45 yıl arasında ve %12,5’inin 45-70 yıl arasında Düzce’de ikamet ettiği görülmektedir. 1-15 yıl arası yaşayan grubun çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.5. Düzce’de yaşama süresi durum dağılımı.

<i>Deneyim Süresi</i>	Frekans	Yüzde
1-15 yıl	66	45.8
16-30 yıl	39	27.1
31-45 yıl	21	14.6
45-70 yıl	18	12.5
Toplam	144	100.0

Bu noktada yaşam süreleri aynı zamanda kenti deneyimleme süresi olarak ele alınmıştır. Katılımcıların yaşam sürelerinin 0 olmaması tüm katılımcıların alana dair fikirlerinin olduğu anlamını taşır ve bu yönüyle önemlidir. Örneklem alan sınırları içerisinde yaşama süresi (deneyim süresi) benzer çalışmalarda yere bağlılığa olumlu etkilerinin bulunması sebebiyle daima belirleyici olmuştur [169],[170].

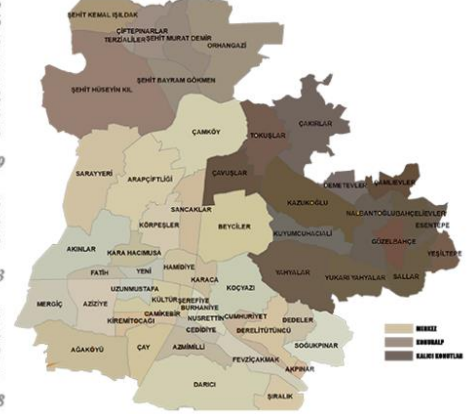
Çizelge 6.6’da yer alan katılımcıların odaklara göre ayrılmış olan ikamet yeri dağılımına göre, %57,8’i kent merkezinde, %17,8’i kalıcı konutlar bölgesinde, %19,3’ü Konuralp bölgesinde ve %5,2’si bu odaklar dışında yer alan bölgede ikamet ettiği belirlenmiştir. Merkez ilçe nüfusunun diğer ilçelere göre oldukça fazla olması ve diğer ilçelerin kendi aralarında dengeli olması bu dağılıma paralel olması dengeli bir dağılım olduğunu göstermektedir.

Çizelge 6.6. Katılımcıların ikamet yeri dağılımı.

	Frekans	Yüzde
Yaşanılan Çevre		
Kent Merkezi	78	57.8
Kalıcı Konutlar	24	17.8
Konuralp	26	19.3
Diğer	7	5.2
Toplam	135	100.0

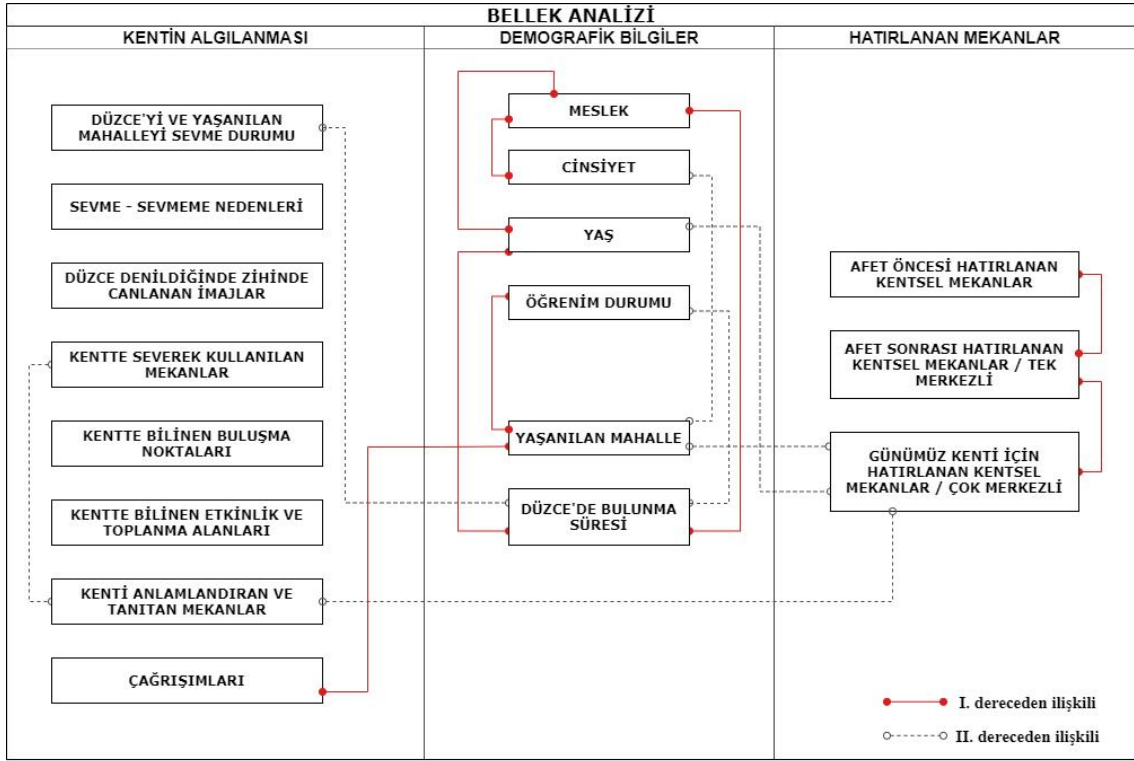
Şekil 6.4’de Kent Merkezi, Kalıcı Konutlar ve Konuralp bölgesinden oluşan üç odak içerisinde yer alan mahallelerin dağılımı ve katılımcıların odaklar içerisinde hangi mahallede ikamet ettikleri verilmiştir. Bu dağılım ikamet yerinin ve deneyimlerin çeşitliliği açısından önemlidir.

Bölgeler	Mahalle	Katılımcı s.	Mahalle	Katılımcı s.
MERKEZ	Arap Çiftliği	1	Hamidiye	2
	Aydınınar	3	Karahacımsa	5
	Aziziye	1	Karaca	2
	Beyciler	4	Kiremit Ocağı	2
	Beyköy	4	Koçyazı	12
	Burhaniye	2	Körpeşler	3
	Camikebir	4	Kültür	6
	Çanköy	1	Mergiş	6
	Çavuşlar	2	Merkez	3
	Çay Mahallesi	2	Nusretin	1
	Cedidiye	2	Sarayyeri	1
	Çerkeşköprü	1	Şerefiye	2
	Fevzi Çakmak	1	Uzun Mustafa	3
	Hacı Mehmet (Kaynaşlı)	1	Yeni Mahalle	3
		MERKEZ TOPLAM	79	
KALICI KONUTLAR	Bahçelievler	4	Esentepe	3
	Kalıcı Konutlar	8	Güzelbağçe	3
	Çamlievler	1	Nalbantoğlu	3
	Demetevler	1		
		K. KONUT TOPLAM	23	
KONURALP	Beçi	1	Orhangazi	5
	Boğaziçi	1	Şehit Kemal İşildak	2
	Düzköy	3	Şehit Murat Demir	9
	Konuralp	6	Gürcü Çiftlik	1
			KONURALP TOPLAM	28

Şekil 6.4. Düzce kent odakları ve mahalle dağılımları.

Şekil 6.5’de verilen korelasyon çizelgesine bakıldığında ise ankete katılan bireylerin verdiği cevaplar üzerinde ikamet süresinin etkili olduğunu ve kenti sevip sevmeme durumunu ile ikinci dereceden ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde kentte severek kullanılan mekânlar ve anlamlı bulunan mekânlar hatırlanan mekânlar arasında yer aldığından ilişkili durumdadır. Ek 9.18’de korelasyon ilişkilerinin detaylandırılmış hali verilmiştir.

Şekil 6.5. Anket sorularının korelasyon analizi.

Yaşanılan mahallenin kentsel çağrışımlar üzerinde birinci dereceden etkili iken, hatırlanan mekânlar ile ikinci dereceden ilişkilidir. Yaş durumunun da hatırlanan mekânlar üzerinde etkili olduğu analizden okunmaktadır. Bu durumda daha çok ikamet yerinin, deneyim süresinin ve yaş durumunun cevaplar üzerinde etkili olması çalışma kapsamında belirleyicidir (Ek C'de farklılaşma analizleri verilmiştir). Deneyimlerin belirleyici olması Lynch'in mekâna ilişkin deneyimleri artan bireylerin mekânsal algılama ve okumalarında artış veya farklılıklar görüldüğü iddiası ile paralellik gösterir.

6.2.2. Açık Uçlu Soruların Değerlendirilmesi

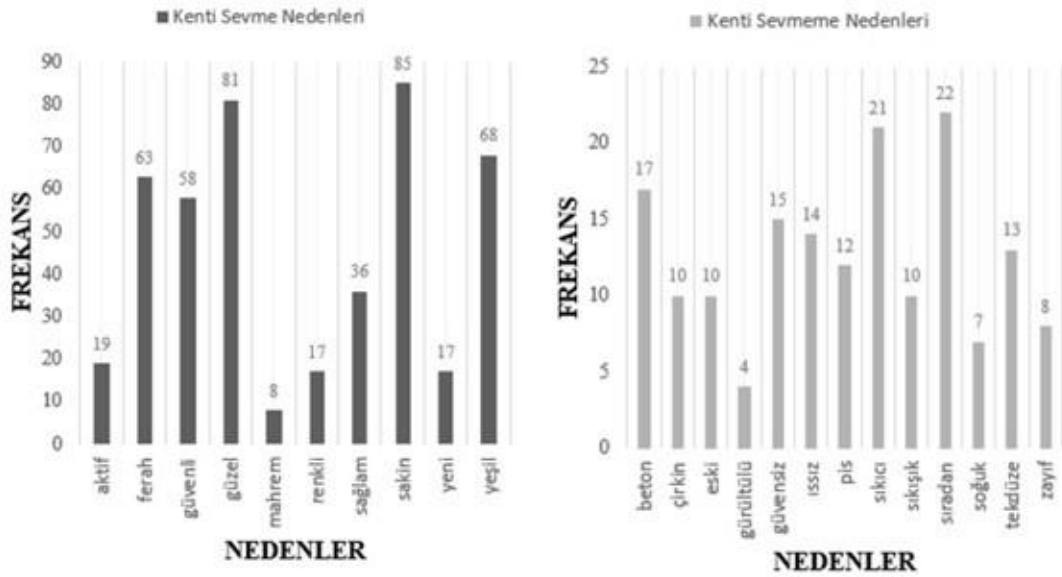
Bellek mekânlarını tespit etmeyi amaçlayan çalışmanın ikinci aşamasında çoğunlukla açık uçlu soruların yöneltildiği derinlemesine görüşmeler yer almaktadır. Bu kısımdan alınan cevaplar, elde edilecek olan nicel sonuçlar için teyit niteliğindedir. Lynch'in kentsel imaj öğelerini ortaya çıkaracak sorular ile anılar üzerinden yorumlanarak kent içerisinde ortak bellekte yer alan, hatırlamayı uyarıcı niteliği olan mekânların belirlenmesi bu aşamada gerçekleştirilmiştir. Kentin sevilme durumu ve severek kullanılan mekânlar yer bağlılığının somut sembolleridir. Yer bağlılığını sağlayan mekânların devamlılığı kentlilik bilincini ve kimlikleşmeyi uyarıcı nitelik sağlaması açısından önemlidir. Bu nedenle Düzce ili kent merkezi için yapılan bellek analizi

çalışmaya dahil edilmesiyle (afet öncesi ve sonrası kent belleği) [166] günümüz kentsel alandaki değişimler, sürekliliği korunmuş mekanlar, hatırlanma ve unutulma durumları tespit edilerek sonuçlar genişletilmiştir.

Çizelge 6.7. Kenti sevip-sevmeme durumu.

<i>Kenti Sevip- Sevmeme Durumu</i>	Frekans	Yüzde
Evet	121	83.4
Hayır	24	16.6
Toplam	145	100.0

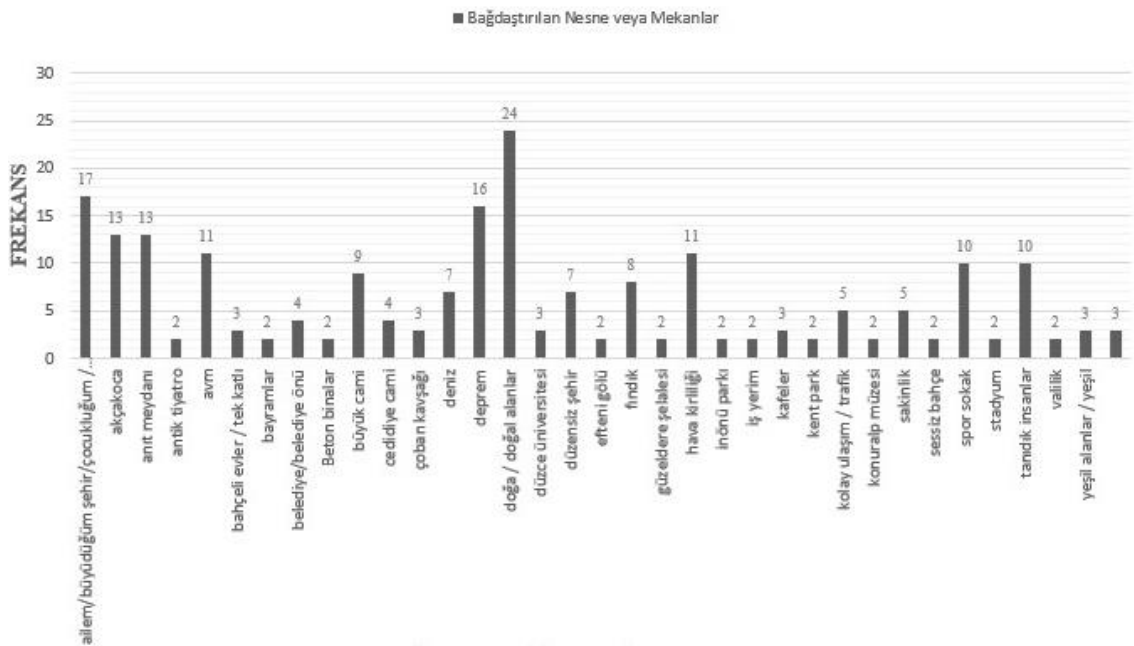
Çizelge 6.7'e göre katılımcıların %83,4'ü kenti seven grup içerisinde yer alırken %16,6'sı kenti çeşitli nedenlerle sevmeyen grup içerisinde yer almaktadır. Gruplardaki değişiklik farklı algılama durumundan veya farklı deneyimlerden kaynaklanabilir.

Şekil 6.6. Kenti sevme/sevmeme nedenleri.

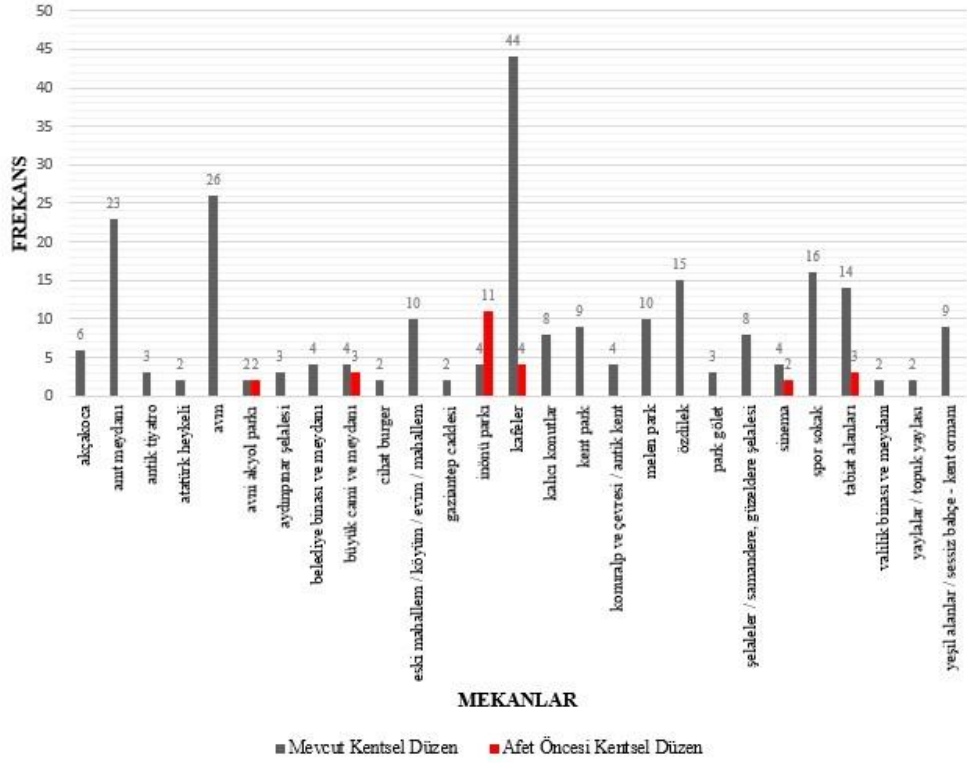
Kenti sevip sevmeme nedenlerini belirlemek amacıyla anketin ikinci aşamasında yer alan sıfatlar başlangıçta verilmiş olup katılımcıların farklı çoğaltılabilir sıfatlar eklemesine uygun şekilde hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Çizelge 6.7'de katılımcıların belirtmiş olduğu kenti sevme veya sevmeme nedenlerine ait sıfatlar ve bu sıfatların tekrarlanma sayıları verilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu kenti sevme nedeni olarak sakın, güzel, yeşil ve ferah ifadelerini kullanırken; sevmeme nedeni olarak sıradan, sıkıcı, güvensiz ve beton ifadelerini kullanmışlardır. Kenti sevme veya sevmeme durumu ile ölçülen bağlılık durumundan sonra Düzce kenti ile kurulan duygusal bağlılığın hangi nesnelere aracılığıyla

kurulduğunu tespit etmek amacıyla Düzce denildiğinde zihinde canlanan mekân veya kavramlar sorulmuştur. Çizelge 6.8’ye göre çoğunluğa bakıldığında tabiat alanlar, memleket-aile gibi aidiyetler ve deprem kavramları öne çıkmaktadır. Katılımcılardan birine ait olan “...Okuduğum okullar yok artık. Bana bir adres sorulduğunda bilemiyorum. Okulların yerleri ve adları değiştirildi. Ama yine de en sevdiğim şehir Düzce. Çünkü benim memleketim...” ve “...Şimdi hiçbir yeri ne seviyorum ne de beğeniyorum. Ben eski Düzce’de yaşamak isterim. Çünkü ben bugünkü Düzce’ye yabancıyım...” ifadeleri katılımcıların doğup büyüdüğü kente karşı duyduğu aidiyeti belirtmekte olup, nesnelere sürekliliğinin gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

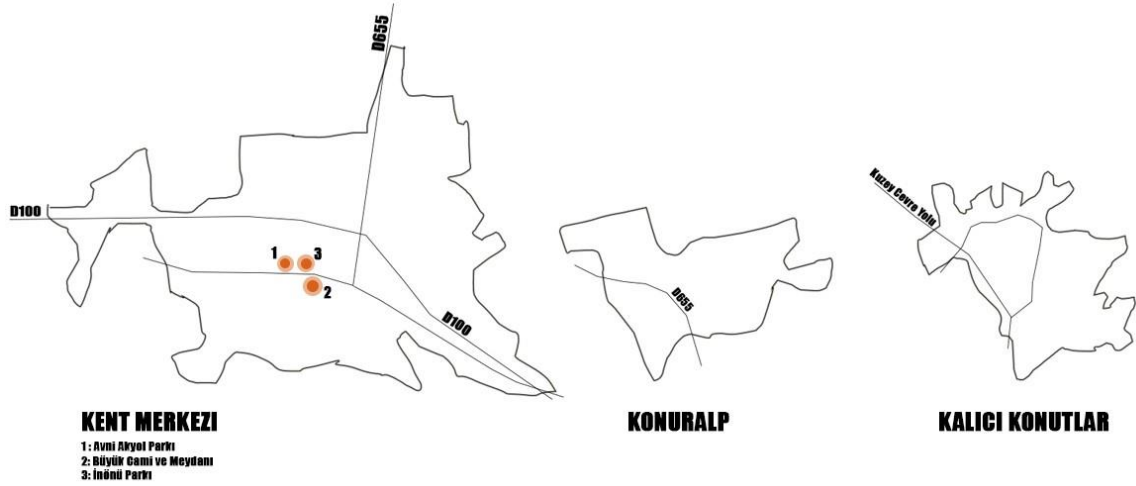
Şekil 6.7. Kent ile özdeşleştirilen mekân veya kavramların frekansları.

Şekil 6.7’de verilen mekânsal anlamda özdeşleştirilmiş mekanlara bakıldığında ise Anıt meydanı, Akçakoca, Krempark Avm, Spor Sk. ve Büyük Camii öne çıkmaktadır. Ek olarak Düzce kenti ile özdeşleştirilmiş ve ortak hafızada bulunan mekânlar Kent park, İnönü parkı, Belediye Binası ve meydanı, Düzce Üniversitesi, Efteni Gölü, Valilik Binası, şeklinde sıralanabilir. Buradan hareketle Kent merkezi alanı içerisinde algılanabilir mekânlar daha fazla iken, Kalıcı Konutlar bölgesinin en az algılanan odak olduğu söylenebilir.

Şekil 6.8. Günümüz ve afet öncesi severek kullanılan mekanların frekansları.

Şekil 6.8’de kent içerisinde severek kullanılan mekanlar frekansları ile birlikte gösterilmiştir. Kırmızı renk ile belirtilen mekânlar afet öncesi ve sonrası kent merkezi ve genişleyen üç odaklı günümüz mevcut kenti için tekrarlandığından önemlidir. Bu noktada Avni Akyol Parkı, Büyük Cami ve meydanı, İnönü Parkı, sinema salonları, tabiat alanları ve kafeler kentin kullanıcıları için severek kullanılan ve süreç içerisinde anlam sürekliliğini korumuş mekânlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Şekil 6.9. Severek kullanılan mekanlar için anlam sürekliliği korunmuş mekanların üç odak üzerindeki konumu.

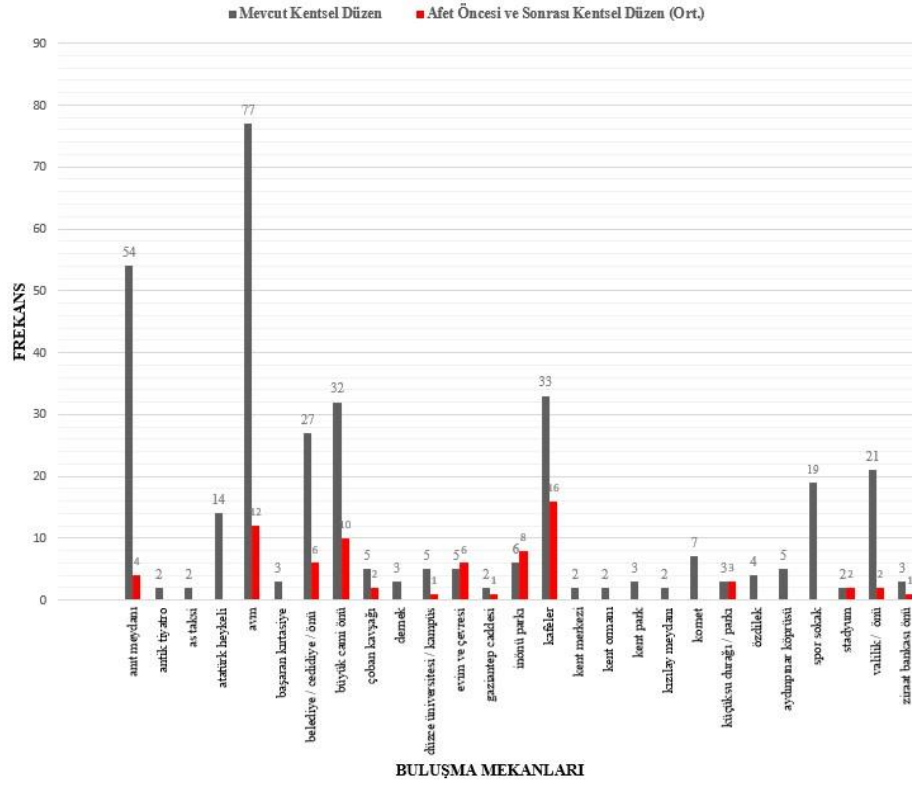
Şekil 6.9’te gösterildiği gibi anlam sürekliliği olan mekanlar kent merkezinde yoğunlaşmakta olup Kalıcı Konutlar ve Konuralp bölgesinde severek kullanılan, bağ kurulmuş mekanlar bulunsa da bu odaklar içerisinde anlam sürekliliği olan mekanlar bulunmamaktadır.

Çizelge 6.8’de ise sürekliliğini korumuş severek kullanılan mekanların süreç içerisinde değişim durumlarını göstermekte olup sırasıyla; %17,62 oranında İnönü Parkı, %2,8 oranında Büyük Cami, yine %2,8 oranında Tabiat alanları ve %2,33 oranında Avni Akyol Parkı alanlarında tekrarlanma durumunda azalma görülürken, %22,94 oranında kafeler, %1,38 oranında sinema alanlarında artış görülmüştür. Maksimum artışın %22,94’lük bir değişim ile kafeler üzerinde görülmesinin yanı sıra artış görülen mekanların ticari alanlar olması, azalma görülen mekanların ise kamusal alanların olması küresel dönemde yaşanan kamusal mekân kavramının değişime uğraması durumunu destekler niteliktedir.

Çizelge 6.8. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre severek kullanılan mekanların frekans yüzdelerinin karşılaştırılması.

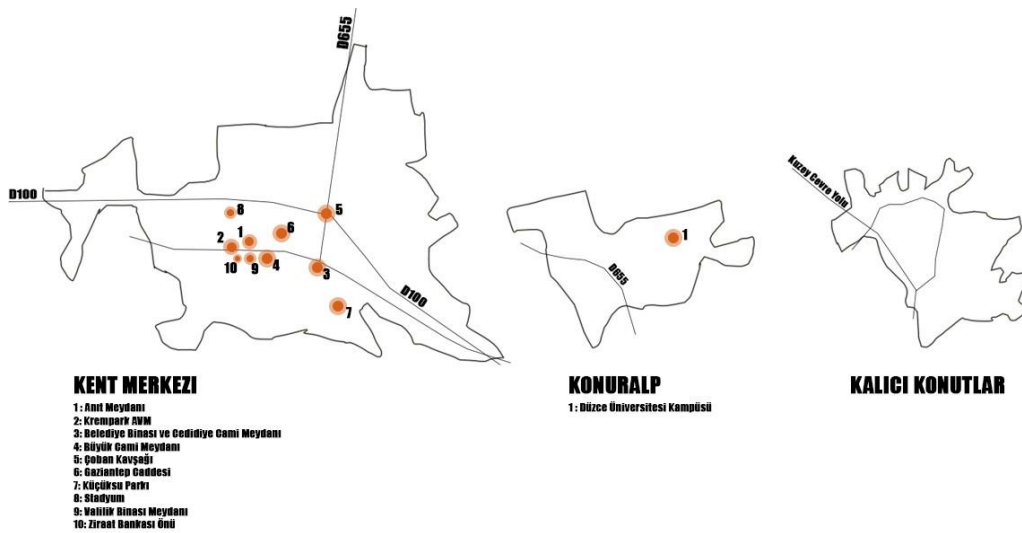
	GKD (%) <i>54 katılımcı</i>	MKD (%) <i>145 katılımcı</i>	Değişim	Nitelik
<i>Severek Kullanılan Mekanlar</i>				
<i>GKD ve MKD Değişim Yüzdeleri</i>				
Avni Akyol Parkı	3,70	1,37	-2,33	Kamusal
Büyük Cami ve Meydanı	5,55	2,75	-2,80	Kamusal
İnönü Parkı	20,37	2,75	-17,62	Kamusal
Kafeler	7,40	30,34	+22,94	Ticari
Sinemalar	1,37	2,75	+1,38	Ticari
Tabiat Alanları	5,55	2,75	-2,80	Kamusal

Şekil 6.10’de gösterildiği üzere Anıt meydanı, Krempark Avm, Belediye ve Cedidiye Cami meydanı, Büyük Cami meydanı, Çoban Kavşağı, Düzce Üniversitesi kampüsü, Gaziantep Cd., İnönü Parkı, Kafeler, kişisel mülk alanları, Küçüksu Parkı, Stadyum, Valilik Binası önü ve Ziraat Bankası önü süreç içerisinde anlam sürekliliğini koruma direncini göstererek öne çıkmış olan mekanlardır. Buluşma noktaları niteliklerinin çoğunlukla kamusal alanlardan oluşması kamusal alanların kolektif bellek oluşumu için taşıdığı önemi destekler niteliktedir.

Şekil 6.10. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre buluşma mekanlarının durumu.

Kültürel, siyasi, politik, sosyal, toplumsal vb. her türlü etkinliğin veya toplanma eyleminin yapıldığı alanlar etkileşim ve deneyimlerin en fazla yaşandığı alanlardır. Dolayısıyla bu alanlar kentsel imaj ögesi olma veya kolektif bellek oluşturma noktasında etkin rol oynamaktadır. Bu sebeple kentli için anlam sürekliliğini korumayı başarmış buluşma ve etkinlik noktalarının bilinmesi önemlidir.

Şekil 6.11. Buluşma noktaları için anlam sürekliliği korunmuş mekanların üç odak üzerindeki konumu.

Şekil 6.11’de kentlinin hafızasında buluşma noktası olarak tanımlanmış ve anlam sürekliliği korunmuş mekanlar kent merkezinde yoğunlaştığı açıkça görülmektedir. Konuralp bölgesinde Düzce Üniversitesi tanımlanmışken, Kalıcı Konutlar Bölgesi’nde buluşma noktaları açısından anlam sürekliliği olan bir mekân bulunmamaktadır.

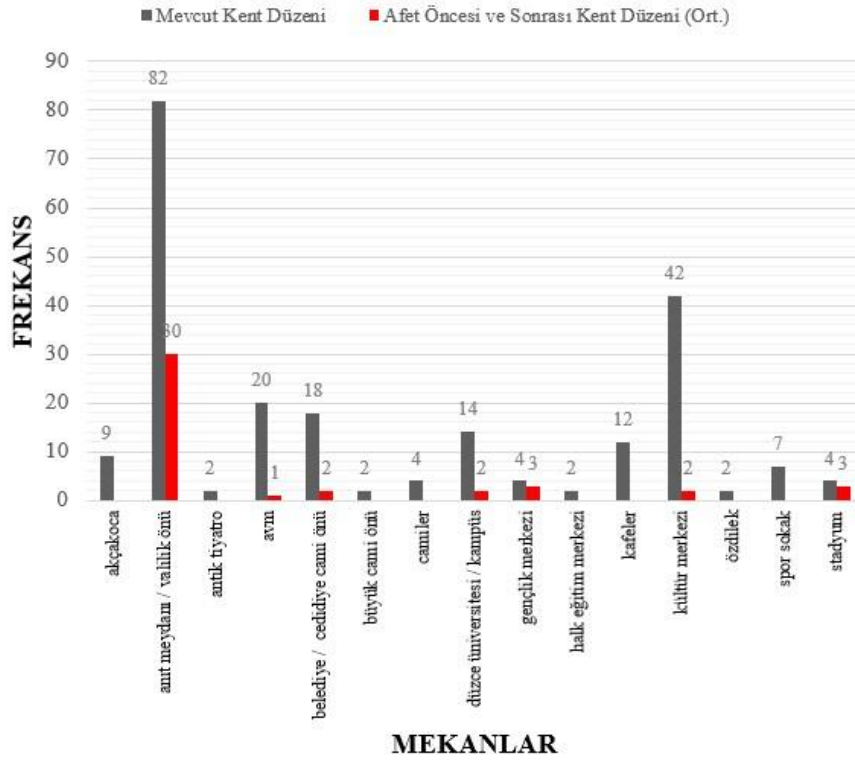
Çizelge 6.9’de ise anlam sürekliliğini koruyan mekanların süreç içerisindeki değişimleri gösterilmiş olup, sırasıyla %30,88 oranında Krempark Avm, %29,84 oranında Anıt meydanı, %10,78 oranında Valilik Binası meydanı, %7,51 oranında Belediye Binası meydanı, %3,55 oranında Büyük Cami meydanı, %1,59 oranında Düzce Üniversitesi kampüsü ve belirgin olmasa da %0,21 oranında Ziraat Bankası önü alanlarında artış görülmüştür. Artış görülen mekanların çoğunluğu kamusal alan niteliği taşıması ortak bellek ve imge oluşumu için önemlidir. Maksimum artış %30,88 oranında Krempark Avm iken, maksimum azalma İnönü Parkı’nda görülmüştür. İnönü Parkı’nda görülen azalma eski kullanım şeklinin zedelenmiş olması ve bu sebeple yakın geçmişte park ile ilgili yenileme çalışmalarından dolayı kullanılamaz durumda olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Çizelge 6.9. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre buluşma mekanlarının frekans yüzdelерinin karşılaştırılması.

	GKD (%) 54 Katılımcı	MKD (%) 145 Katılımcı	Değişim	Nitelik
Buluşma Mekanları GKD ve MKD Değişim Yüzdeleri				
Anıt Meydanı	7,40	37,24	+29,84	Kamusal
Krempark AVM	22,22	53,10	+30,88	Ticari
Belediye Binası Meydanı	11,11	18,62	+7,51	Kamusal
Büyük Cami Meydanı	18,51	22,06	+3,55	Kamusal
Çoban Kavşağı	3,70	3,44	-0,26	Kamusal
Düzce Üniversitesi	1,85	3,44	+1,59	Eğitim
Evim ve Çevresi	11,11	3,44	-7,67	Özel
Gaziantep Caddesi	1,85	1,29	-0,56	Kamusal
İnönü Parkı	14,81	4,13	-10,68	Kamusal
Kafeler	29,63	22,75	-6,88	Ticari
Küçük Parkı	5,55	2,06	-3,49	Kamusal
Stadyum	3,70	1,37	-2,33	Spor
Valilik Binası Meydanı	3,70	14,48	+10,78	Kamusal
Ziraat Bankası Önü	1,85	2,06	+0,21	Kamusal

Sözlü mülakatlarda yer alan “İnönü parkı yemyeşil bir alandı, top oynamamıza izin verilmezdi. İşletmeye devredildikten sonra her yeri beton oldu. Eski halini özlüyorum...” ifadeleri bu azalmayı desteklemektedir. Bu durumda İnönü Parkı için unutulma döngüsü tehdidi taşıdığı söylenebilir. Maksimum artışın Krempark Avm alanında görülmesi

küresel dönemin getirileri olarak görülebilir. Aynı zamanda Anıtpark Meydanı'nda görülen artışın da göz ardı edilemeyecek seviyede olduğu görülmektedir.

Şekil 6.12. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre etkinlik mekânlarının durumu.

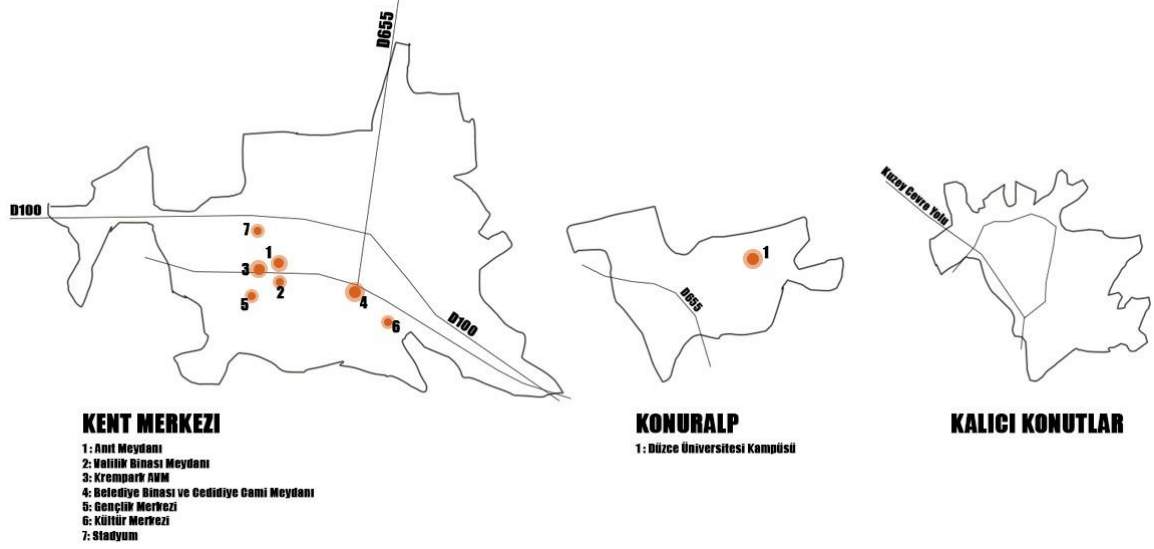
Etkinlik ve toplanma alanları ile ilgili olarak Şekil 6.12’de gösterildiği üzere, Anıt meydanı, Valilik meydanı, Krempark Avm, Düzce Üniversitesi kampüsü, Kültür Merkezi ve Stadyum mekanlarında anlam sürekliliği korunmuştur.

Çizelge 6.10. Geçmiş ve günümüz kent düzenine göre etkinlik mekânlarının frekans yüzdelerinin karşılaştırılması.

	GKD (%) 54 katılımcı	MKD (%) 145 katılımcı	Değişim	Nitelik
Etkinlik Mekanları GKD ve MKD Değişim Yüzdeleri				
Anıt Meydanı ve Valilik Meydanı	55,55	56,55	+1,00	Kamusal
Krempark AVM	1,85	13,79	+11,94	Ticari
Belediye ve Ceditiye Cami Meydanı	3,70	12,41	+8,71	Kamusal
Düzce Üniversitesi	3,70	9,65	+5,95	Eğitim
Gençlik Merkezi	5,55	2,75	-2,80	Eğitim
Kültür Merkezi	3,70	28,96	+25,26	Ticari
Stadyum	5,55	2,75	-2,80	Spor

Çizelge 6.10’te gösterildiği üzere, maksimum artış %25,26 oranında Kültür Merkezi alanında görülürken, sırasıyla %11,94 oranında Krempark Avm, %8,71 oranında Büyük

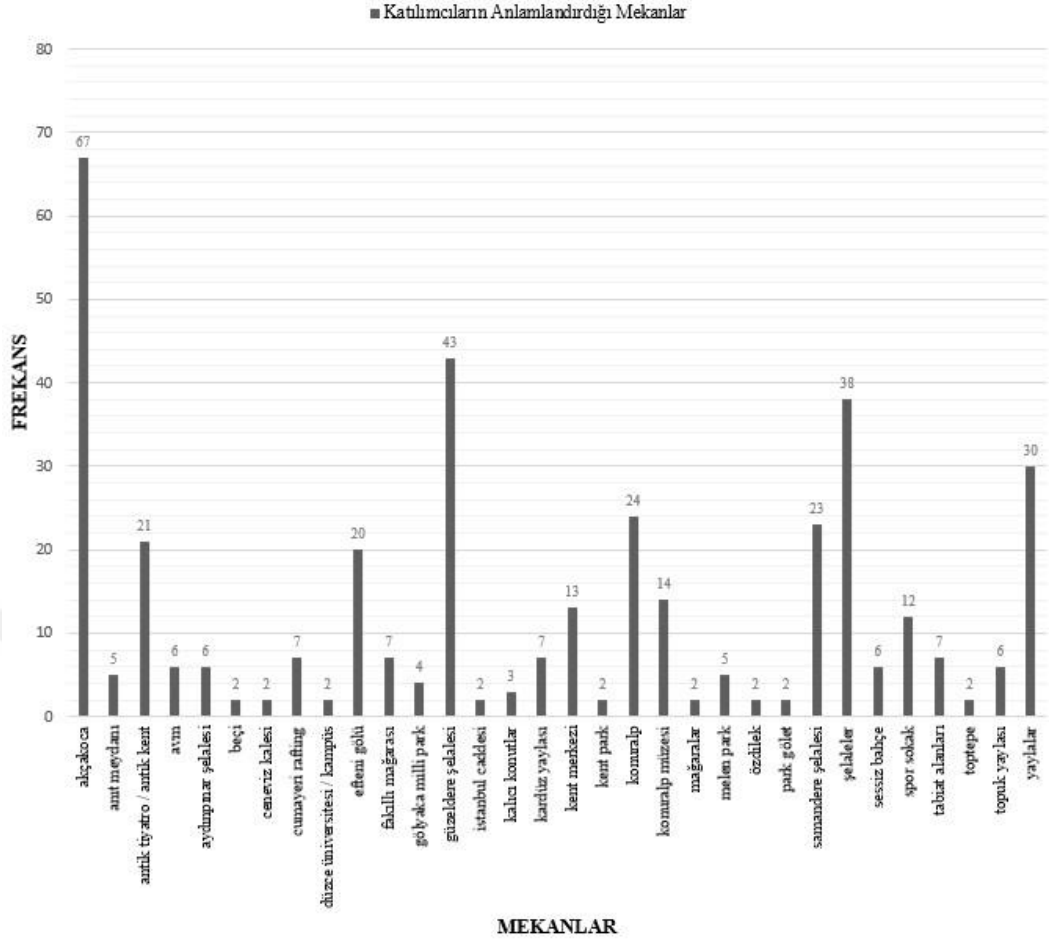
Cami ve Ceddiye Cami meydanı, %5,95 oranında Düzce Üniversitesi ve %1,00 oranında Anıtpark-Valilik Binası meydanı mekanlarında artış görülmüştür. %2,80 oranlarında Gençlik Merkezi ve Stadyum alanlarında azalma görülmüştür. Buluşma mekânlarında olduğu gibi etkinlik alanlarında da maksimum artışın ticari nitelikli mekânda görülmesi kamusal nitelikli alanların kentsel düzen içerisinde algısının zayıfladığına işaretir.

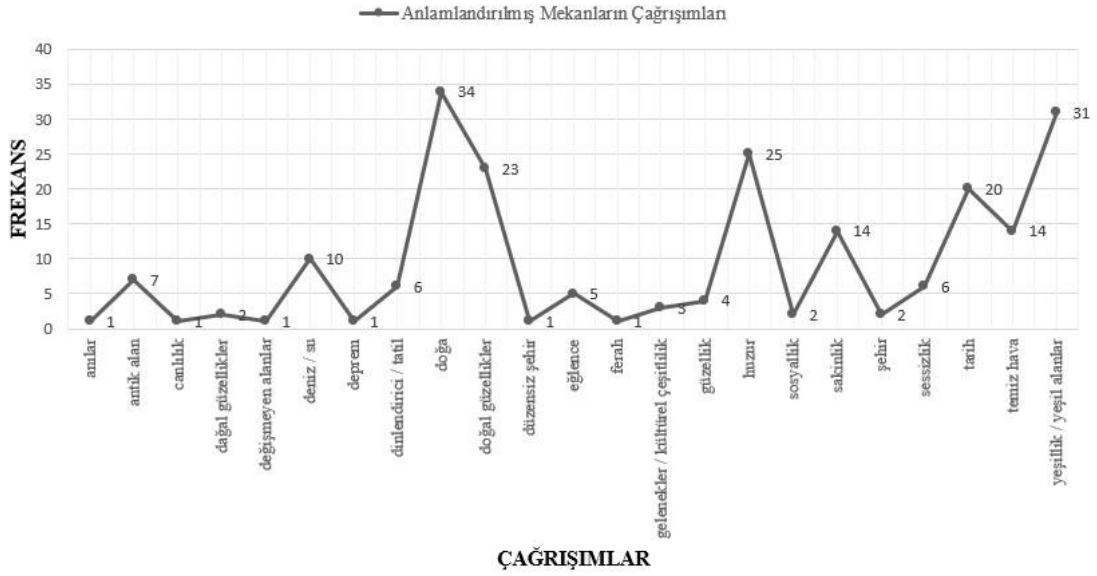
Şekil 6.13. Etkinlik alanları için anlam sürekliliği korunmuş mekanların üç odak üzerindeki konumu.

Şekil 6.13’de verildiği gibi kentlinin ortak hafızasında etkinlik noktaları olarak benimsedikleri alanlardan anlam sürekliliğinin korunduğu mekânlar diğer kentsel imajlarda da olduğu gibi kent merkezinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kalıcı Konutlar bölgesi anlam sürekliliği bulunan etkinlik alanları açısından zayıf kaldığı anlaşılmaktadır.

Kent düzeni içerisinde yer alan kentin algılanmasını kolaylaştırıcı veya tanıtıcı olduğu düşünülen mekânlara verilen cevaplar Şekil 6.14’da gösterilmiştir. Grafikten anlaşılacağı üzere en fazla tekrarlanan alan açık ara Akçakoca olmuştur. Güzeldere ve Samandere Şelalesi, Efteni Gölü, Yaylalar gibi tabiat alanlarının yanı sıra, Antik tiyatro ve Antik kent, Konuralp Müzesi alanları öne çıkmaktadır. Bu alanların katılımcıların zihninde oluşturduğu çağrışımlar Şekil 6.15’de gösterildiği gibi doğal güzellikler, yeşillik, huzur, tarih, sakinlik, temiz hava şeklinde sıralanmaktadır.

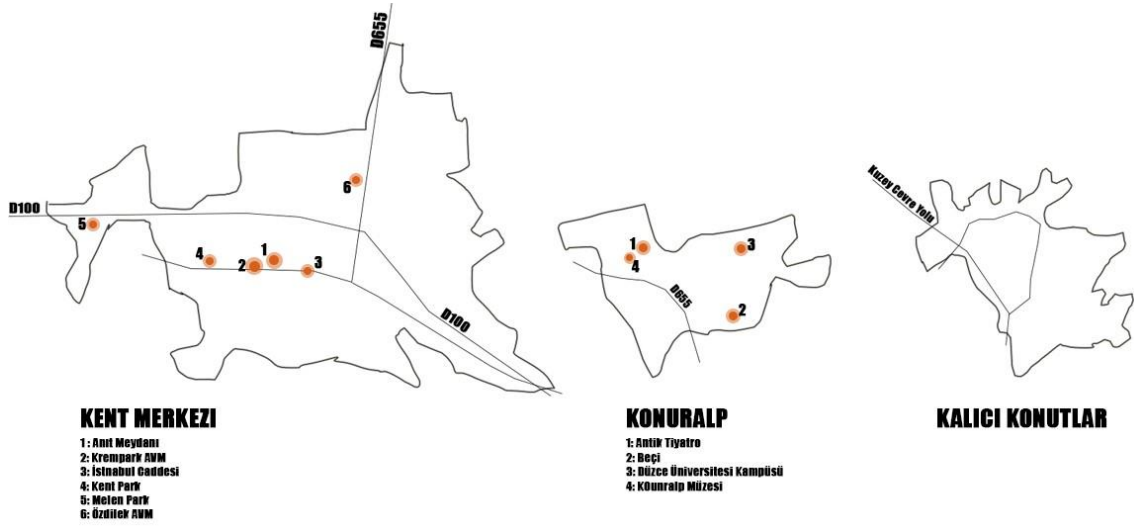

Şekil 6.14. Mevcut kent düzeni içerisinde anlamlı bulunan mekânlar.

Şekil 6.15. Anlamı kurulan mekânların bireylerde oluşturduğu çağrışımlar.

Şekil 6.16'de gösterildiği gibi kentliler için bahsi geçen üç odak içerisinde anlamlı bulunan kentsel mekânlar işaretlenmiştir. Kalıcı Konutlar bölgesi anlamlı bağ kurulan mekânlar noktasında zayıf kalırken, kent merkezinin daha yoğun olduğu görülmüştür.

Şekil 6.16. Kent içerisinde anlamlı bulunan mekanların üç odak üzerindeki konumu.

6.2.3. Serbest Listeleme Yöntemi Sonuçları

Çalışmanın son bölümünü oluşturan üçüncü kısımda Düzce kenti sınırları içerisinde hatırlanan mekânsal öğelerin sırasıyla listelenmesi istenmiştir. Katılımcıların ikinci aşamada yer alan açık uçlu sorular, serbest listeleme yönteminin kullanıldığı bu kısım için hatırlatıcı ve çağrışımları arttırıcı görev üstlenmektedir. Anket çalışmalarında kullanılan eskiz haritalar araştırma sınırlarını oluşturan bölgelerin görüntülerini ortaya çıkarırken, serbest listeleme daha büyük coğrafi alanların görüntülerini ortaya çıkardığı kabul edilmektedir [15]. Bu kabul doğrultusunda deprem öncesi kent merkezi için hatırlanan mekânların tespitinde eskiz haritalama yöntemi kullanılırken, üç odaklı bölge (Kent Merkezi – Kalıcı Konutlar – Konuralp) hatırlanan mekânların tespiti için serbest listeleme yöntemi kullanılmıştır.

Hatırlama sırası çalışmanın sonucunu belirleyici olduğundan sıralı bir şekilde numaralandırılmış liste katılımcılara verilmiştir. Katılımcılar sırasıyla hatırladıkları kentsel mekanlarla boşlukları doldurmuş olup, anımsama eylemi bittiğinde doldurma işlemini bırakmıştır. Mevcut Düzce kenti hatırlanan mekanlar (*MKD*) ile afet öncesi ve sonrası kent merkezi hatırlanan mekanların (*GKM*) kıyaslanabilmesi için ön çalışmada önerilen puanlama yöntemi [168] uygulanmıştır. Hatırlanan maksimum imaj sayısına göre belirlenen en yüksek puan (*maxTİM*) afet öncesi ve sonrası hatırlanan mekanlar için 53 puan olarak belirlendiğinden, kıyaslanabilir olması için bu çalışmada da hatırlanan mekanlar 53 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Frekansı 1 olan mekanlar tekrarlı sayılmadığından tablo dışı bırakılmıştır (Ek B’de eksiksiz frekansları ile tüm mekanlara

yer verilmiştir). Hatırlanan kentsel mekanlar hazırlanan metoda göre belirlenen puantaj yöntemine göre hesaplanarak ideal ortalama değer elde edilerek yeniden sıralanmıştır. İlk hatırlanan kentsel mekânın en yüksek puanı (*maxTİM*) aldığı ardışık biçimde azalan bir puanlama sistemi ile hesaplanmış ve mekanların aldıkları toplam puanlar elde edilmiştir. Mekanların kıyaslanabilir olması için denklem (6.1)'de gösterildiği şekilde, elde edilen toplam puan ($\sum p$) katılımcı sayısına (n) bölünerek ortalama hatırlama değeri (\bar{e}) bulunmuştur [168].

$$\sum p / n = \bar{e} \quad (6.1)$$

Formülden elde edilen ortalama değerlere göre sıralanan mekanlar kent için potansiyel kimlik taşıyan ve kentlinin kolektif belleğini oluşturan mekanlardır. 145 katılımcının yer aldığı çalışma yönteme uygun hazırlanarak elde edilen liste Çizelge 6.11'de verilmiştir. Bu liste kentlinin bellek mekanlarını ortaya çıkarırken, aynı zamanda mekanların imgelenebilirlik seviyelerini ortaya koymuştur.

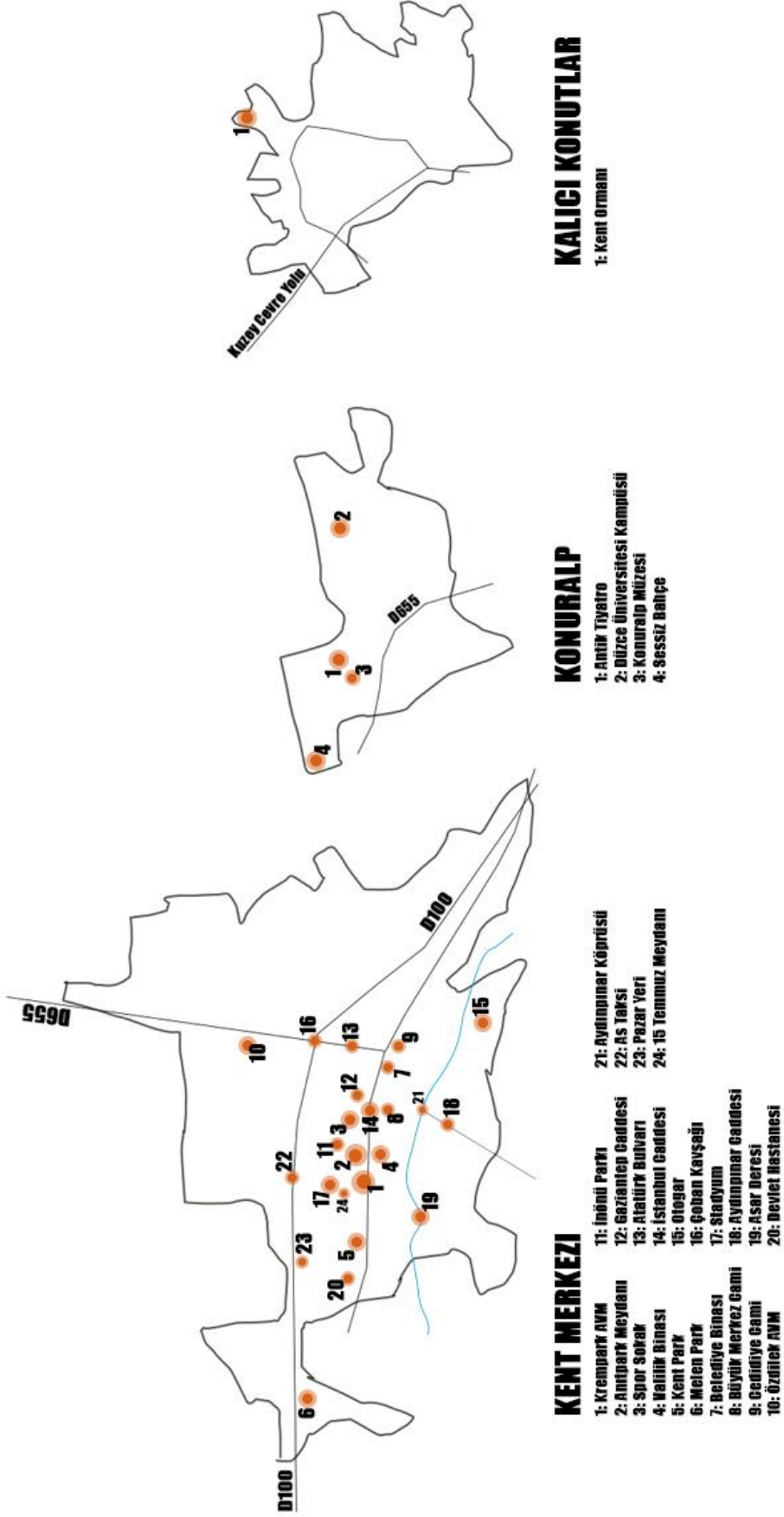
Çizelge 6.11. Mevcut kentsel düzen Düzce ili için hatırlanan kentsel mekanların sıralaması.

Hatırlanan Kentsel Ögeler (Mevcut Kentsel Düzen)	\bar{e} (ortalama değer)	Hatırlanan Kentsel Ögeler (Mevcut Kentsel Düzen)	\bar{e} (ortalama değer)
1. AVM – Krem Park	19,88	27. Cumayeri Rafting Alanı	3,12
2. Anıtpark	19,56	28. Otogar	3,08
3. Spor Sokak	18,53	29. Gölyaka Milli Park	3,03
4. Güzeldere Şelalesi	14,53	30. Akçakoca Sahil	3,23
5. Samandere Şelalesi	11,31	31. Ceneviz Kalesi	2,86
6. Akçakoca	11,17	32. Çoban Kavşağı	2,50
7. Antik Tiyatro	8,37	33. Kardüz Yaylası	2,40
8. Valilik Binası	7,08	34. Stadyum	2,28
9. Efteni Gölü	5,99	35. Aydınpınar Caddesi	2,24
10. Kent Park	6,74	36. Asar Deresi	2,20
11. Düzce Üniversitesi	6,63	37. Devlet Hastanesi	2,05
12. Melen Park	6,55	38. Pastacı	1,95
13. Konuralp Müzesi	6,33	39. Aydınpınar Köprüsü	1,88
14. Belediye Binası	6,32	40. Park Gölet	1,70
15. Büyük Merkez Cami	6,04	41. Toptepe	1,68
16. Konuralp	5,84	42. As Taksi	1,67
17. Kalıcı Konutlar	5,57	43. Kent Ormanı	1,66
18. Fakıllı Mağarası	5,29	44. Elif Ticaret	1,62
19. Cedidiye Cami	5,05	45. Hasanlar Barajı	1,57
20. Özdilek	4,79	46. Aydınpınar Şelalesi	1,53
21. İnönü Parkı	4,63	47. Akçakoca Merkez Cami	1,46
22. Gaziantep Caddesi	3,91	48. Gölyaka	1,28
23. Topuk Yaylası	4,08	49. Binef	1,24
24. Sessiz Bahçe	3,60	50. Pazar Yeri	1,16
25. Atatürk Bulvarı	3,32	51. 15 Temmuz Meydanı	1,15
26. İstanbul Caddesi	2,97	52. Diğer	1,09 – 0,09

Dolayısıyla listede yer alan mekanlar kentin barındırdığı kimliği ortaya çıkarıcı potansiyel güç taşıyan mekanlardır. Bireylerin hatırladığı ve hafızada yer etmiş

mekanların tekrarlarının fazla olması kentlinin ortak hafızasında bulunan mekanları işaret etmektedir. Başka bir deyişle, kolektif bellek mekânı olma potansiyeli taşıyan mekanlar frekansı fazla olan mekanlardır demek yanlış olmayacaktır. Kentte hatırlanan mekanların başında Krempark AVM, Anıtpark meydanı ve Spor Sokak gelmektedir.

Anıtpark meydanı ve Krempark AVM'nin etkinlik ve buluşma noktalarında öne çıkarken hatırlanan mekanlar listesinde de en başta yer alması doğruluk payını arttırıcı teyit niteliğindedir. Listenin geneli üç odak üzerinden incelendiğinde diğer tüm verilerde olduğu gibi bellek mekanlarının kent merkezinde yoğunlaştığı, Kalıcı Konutlar bölgesinin bu anlamda daha zayıf kaldığı Şekil 6.17'de verilen görselden açıkça okunmaktadır. Yapılaşma süreci ile tek çekirdekli kent üç odaklı hale gelmiş ancak bellek mekanlarının konumlarına bakıldığında Kalıcı Konutlar Bölgesi algılanabilir veya imgelenebilir olma noktasında öne çıkmayı başaramadığı anlaşılmaktadır. Yaşanan deprem sonrası inşa edilen Kalıcı Konutlar bölgesinde yaşayan grubun yere bağlılıklarının ölçüldüğü çalışma, yer değiştiren grubun adaptasyon ve aidiyetlerin zedelendiğini ortaya koymuş, kent merkezine duyulan ilgi ve bağlılık nedeniyle kente yakın alanlara geçişin yaşanacağını öngörmüştür [171]. Bu sonuç, kolektif bellek mekânlarının Kalıcı Konutlar bölgesinde geri planda kalması durumunu açıklayıcı niteliktedir. Yalnızca kent merkezinin örneklem alan olduğu çalışma ve yapılaşma süreci ile üç odaklı hale gelen kentin örneklem alan olduğu çalışma hatırlanan mekanlar açısından kıyaslandığında kent merkezindeki mekanların hafızadaki etkisinde çoğunlukla azalma görülse de bellek mekanlarının kent merkezinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Şekil 6.17. Kolektif bellek mekanlarının üç odak üzerindeki durumu.

Çizelge 6.12. Geçmiş kentsel düzen ile mevcut kentsel düzen hatırlanan mekanların değişim durumu.

Kentsel Mekân Verileri	GKD Ort. Değer	MKD Ort. Değer	Değişim (E ₂ – E ₁)	Yüzde (%)
<u>Yollar</u>				
Atatürk Bulvarı	2,90	3,32	+0,42	%14,48
Gaziantep Caddesi	2,30	3,91	+1,61	%56,95
Spor Sokak	1,41	18,53	+17,12	%1214,18
<u>Sınırlar/Kenarlar</u>				
Asar Deresi	1,81	2,20	+0,39	%21,54
<u>Odak Nokt. /Düğüm</u>				
AVM – Krem Park	31,35	19,88	-11,47	%36,58
İnönü Parkı	21,66	4,63	-17,03	%78,62
Anıtpark	20,41	19,56	-0,85	%4,16
Stadyum	14,64	2,28	-12,36	%84,42
Çoban Kavşağı	3,81	2,50	-1,31	%34,38
15 Temmuz Meydanı	3,47	1,15	-2,32	%66,85
<u>Bölgeler</u>				
<u>Kamu Alanları</u>				
Belediye Binası	27,22	6,32	-20,90	%76,78
Valilik Binası	25,60	7,08	-18,52	%72,34
<u>İşaret Ögeleri</u>				
Büyük Merkez Cami	25,09	6,04	-19,05	%70,32
Cedidiye Cami	18,77	5,05	-13,72	%73,09

Bu kapsamda Düzce afet öncesi ve sonrası hatırlanan mekanların tespit edildiği çalışmadan alınan veriler [166] ile günümüz mekanlarının nicel kıyaslanması Çizelge 6.12’de gösterildiği şekildedir. Bu kıyaslama süreci içerisinde mekânların kentli hafızasında uğradığı değişimleri somut biçimde ortaya koymaktadır. 1987 yılına ait tek çekirdekli kent merkezinin (GKD) süreç içerisinde yaşadığı değişimler (afet, yenileme vb.) etkisiyle günümüz (MKD) halini alması ile bellek mekanlarının nasıl etkilendiği bu kıyaslama sayesinde anlaşılmıştır.

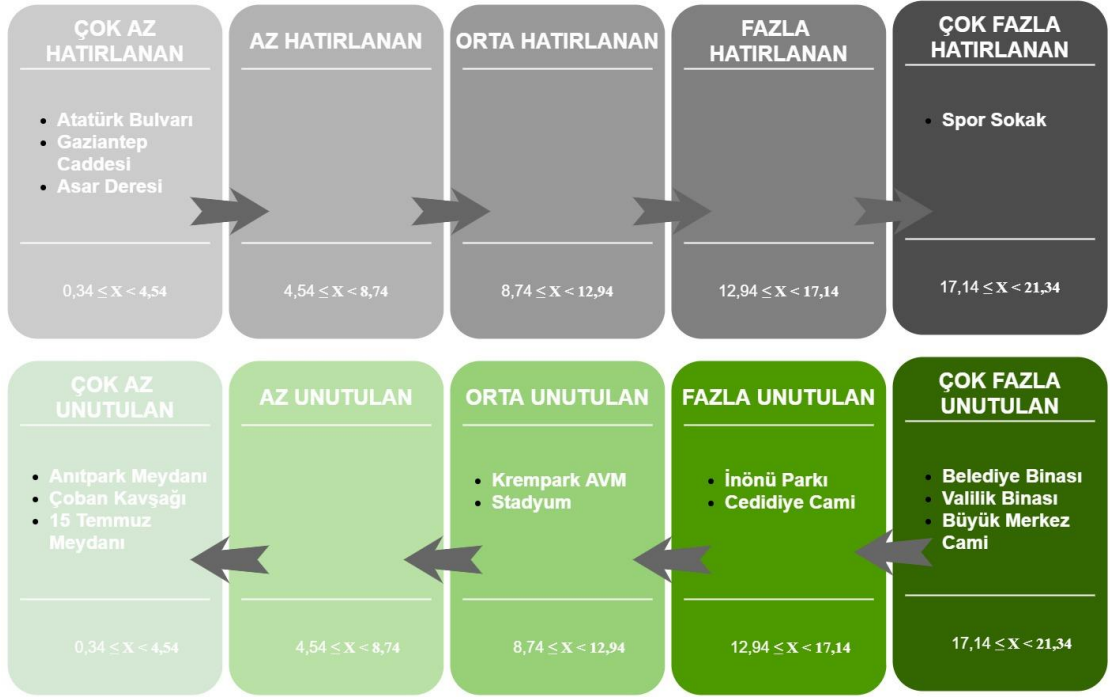
Yaşanan kentsel değişimler sonrası sırasıyla Spor Sokak, Gaziantep Caddesi, Atatürk Bulvarı ve Asar Deresi mekanlarının hatırlanma düzeylerinde artış görülmüştür. Maksimum değişim %1217,18 oranı ile Spor Sokak’ta görülmektedir. Hatırlanma düzeyi artanların azınlıkta kaldığı listede anımsamada zorlanmaların yaşandığı ve unutulma döngüsü içerisinde 10 ayrı mekânın olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar sırasıyla; Belediye Binası, Büyük Merkez Cami, Valilik Binası, İnönü Parkı, Cedidiye Cami, Stadyum, Krempark Avm, 15 Temmuz Meydanı, Çoban Kavşağı ve Anıtpark Meydanı’dır. Unutulma döngüsü içerisinde görülen maksimum değişim %76,78 oranı ile Belediye Binası ve Meydanı olduğu tespit edilmiştir. Mekanlar Kevin Lynch’in kent imgesini

oluşturan 5 ayrı imaj ögesine göre gruplandırıldığında; yapılı çevrenin değişmesi yollar ve sınırlar grubunda artışa neden olduğu odak noktaları, işaret ögeleri ve bölgeler grubunda ise azalmalara sebebiyet verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Kamusal alanların en önemli mekânlarının sokaklar olması artış durumu açıklar nitelikte görülebilir.

Şekil 6.18. Hatırlama ve unutulma döngüsü mekânları.

Şekil 6.18’de hatırlama ve unutulma döngüsünde yer alan mekânların konumlarına bakıldığında, kent merkezinde omurga görevi gören İstanbul Caddesi boyunca yer alan mekânların unutulma döngüsüne dahil olduğu görülmektedir. Bu durum son zamanlarda İstanbul Caddesi üzerinde uygulanan yayalaştırma kararları kapsamında yapılan sürekli değişikliklere bağlanabilir. Aynı zamanda İnönü Parkı’nın yenileme aşamasında olması nedeniyle çevresinin kapatılmasının sonuçlara hatırlama seviyelerinde azalma olarak yansması süreklilik ve korumanın önemini açıklar niteliktedir.

Şekil 6.19. Bellek mekanlarının hatırlanma ve unutulma düzeyleri.

Toplumun hafızasının mekanlar üzerinden ölçülmesi ile ortaya çıkarılan bellek mekanlarının belirli düzeylere göre ayrılması farklılıklarını tespit edebilmek açısından gereklidir. Bu doğrultuda Şekil 6.19’da görüldüğü biçimde yapılanma süreci (1987-2020) sonrası anlam sürekliliğini koruyan mekanların hatırlama durumlarındaki değişimleri 5 farklı düzeye göre ayrıştırılmıştır. Hatırlanan düzey içerisinde nitelendirilen mekanlar anlam ve imgesel olarak korunması gerektiği anlamını taşıırken, unutulma düzeyinde yer alan mekanlar anlam sürekliliğini koruduğu halde kentli hafızasında tehdit altında olan ve koruma stratejileri uygulanarak kente kazandırılabilir olup olmaması durumunun değerlendirilmesi gerektiği anlamını taşır.

Bu çalışma yapılanma sürecinin mekanlar üzerindeki imgesel ve anlamsal değişimi irdelemeyi amaç edindiğinden tüm hatırlanan mekanların düzeylere ayrılmasına gerek duyulmasa da Düzce ili için yapılacak olan kentsel değişimler için rehber oluşturması adına mevcut kentte hatırlanan mekanların düzeylerine ayrılması sağlanmıştır. Mevcut kent düzeni durumunda hatırlanan kentsel öğeler de benzer şekilde düzeylerine ayrılarak ortak bellekteki hatırlama seviyeleri belirlenmiştir. Böylece, ‘çok fazla hatırlanan’ mekanların kentin temel imgelerini oluşturduğu, ‘çok az hatırlananlar’ mekanların ise gelişime ve değişime açık mekanlar olduğu şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla Çizelge 6.13’de gösterilen grüplamaya bakıldığında Krempark AVM, Anıtpark Meydanı ve Spor

Sokak kentin kullanıcıları için temel kent imgelerini oluştururken, Gaziantep Cd., Atatürk Bulvarı, Stadyum, Asar Deresi, 15 Temmuz Meydanı gibi hatırlama durumu sürekliliği olan ancak çok az hatırlanan düzeyde yer alan mekanlar değişim ve gelişime açık olan ve kentsel imge haline gelme potansiyeli olan mekânlardır.

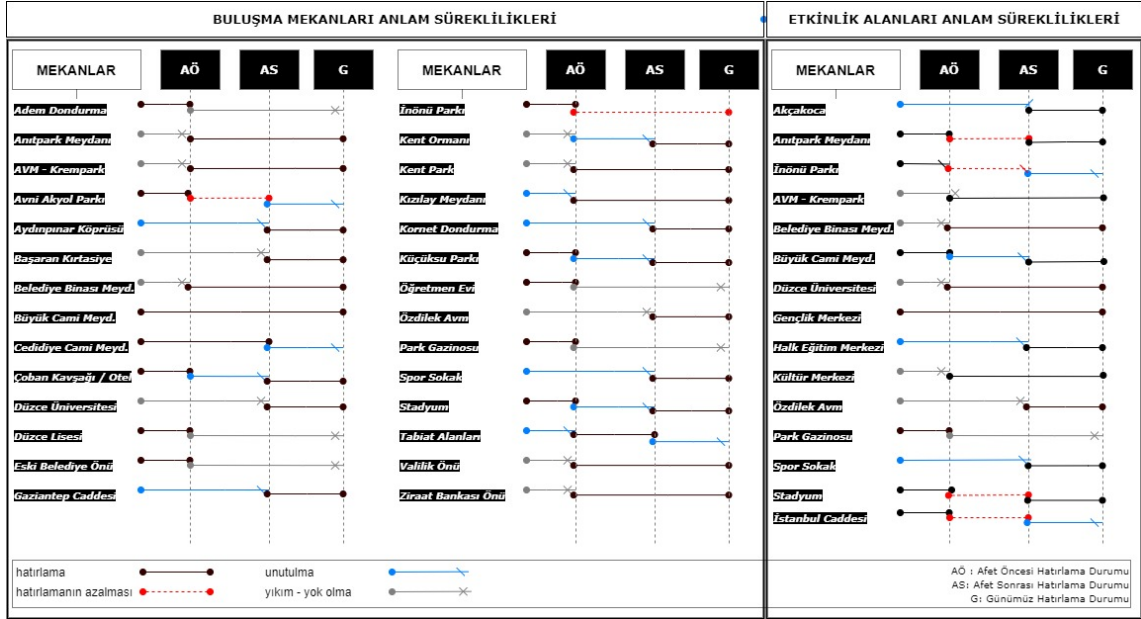
Çizelge 6.13. Mevcut kent Düzeni içerisinde hatırlanan mekanların hatırlama düzeyleri.

HATIRLAMA DÖNGÜSÜ ARALIKLARI

Hatırlama Düzeyleri	Min değer: 1.15	Max değer: 19.88	X	Hatırlama Düzeyleri	X
ÇOK AZ HATIRLANAN	0.55 ≤ X < 4.55		Gaziantep Caddesi Topuk Yaylası Sessiz Bahçe Atatürk Bulvarı İstanbul Caddesi Cumayeri Rafting Otogar Gölyaka Milli Park Akçakoca Sahil Ceneviz Kalesi Çoban Kavşağı Kardüz Yaylası Stadyum	AZ HATIRLANAN	4.55 ≤ X < 8.55 Valilik Binası Efteni Gölü Kent Park Düzce Üniversitesi Melen Park Konuralp Müzesi Belediye Binası Büyük Merkez Cami Konuralp Kahçı Konutlar Fakılı Mağarası Cedidiye Cami Özdilek AVM İnönü Parkı
				ORTA HATIRLANAN	8.55 ≤ X < 12.55 Samandere Şelalesi Akçakoca Antik Tiyatro
				İYİ HATIRLANAN	12.55 ≤ X < 16.55 Güzeldere Şelalesi
				ÇOK İYİ HATIRLANAN	16.55 ≤ X < 20.55 Krempark AVM Anıtpark Meydanı Spor Sokak

Hatırlama düzeylerinin yanında anlam sürekliliklerinin anlaşılmasına yönelik hazırlanan süreç içerisindeki hatırlama değişim durumlarının detaylı hali Şekil 6.20’de verildiği şekildedir. Kentlinin belleğinde buluşma mekanları ve etkinlik alanları olarak kodlanmış olan mekanların afet öncesi, afet sonrası ve kentin mevcut son durumuna göre değişim durumları aktarılmıştır. Buna göre, her dönem aynı anlamı taşıyarak sürekliliğini koruyan ve günümüzde de varlığını sürdüren mekânlar; Anıtpark meydanı, Krempark Avm, Belediye Binası meydanı, Kent Park, Kızılay meydanı, Valilik Binası meydanı, Ziraat Bankası önü, Büyük Cami meydanı ve Gençlik Merkezi’dir. Bu mekânları hatırlanan mekânların ötesine taşıyan şey, kent içerisinde belirli bir anlam ve görev yüklenmiş

olmasıdır. Daha detaylı anlam ilişkilerini ortaya çıkarıcı soruların ankete eklenmesiyle farklı gruplandırmalar yapılarak çalışmanın kapsamı geliştirilip, çeşitlendirilebilir.

Şekil 6.20. Mekanların yıllar bazında anlam süreklilikleri durumu.

Sürekliliği kesintiye uğramış olan mekanlar Avni Akyol Parkı, İnönü Parkı, Anıtpark meydanı, İnönü Parkı, Stadyum, İstanbul Caddesi'dir. Kesintiye uğradığı görülen bu kamusal alanların yakın zaman içerisinde yapımına başlanan "Millet Bahçesi" projesi içerisinde yer alması kentsel müdahalelerin belleği doğrudan etkilediğini ispatlar niteliktedir. Bu durum yapılan aşırı müdahalelerin ve izlerin ortadan kaldırılmasının mekânı unutulma durumuna sürükleyerek katmanların birikmesini engelleneceği iddiasını kanıtlar. Dolayısıyla kentsel dönüşüm ve yenileme çalışmalarında bellek mekanlarının bilinmesinin kimlikli kentler oluşturma noktasındaki önemi yeniden anlaşmıştır.

Sürekliliği olan mekanların yanı sıra deprem sebebiyle veya bilinçli olarak yıkımı gerçekleşmiş mekânlar da bulunmaktadır. Bunlar; Adem dondurma, Düzce Lisesi, Eski Belediye Binası, Öğretmen Evi ve Park Gazinosu'dur. Bu mekanların afet öncesi hatırlanan mekanlar içerisinde yer alması ve var olmadıkları halde hatırlanıyor olması güçlü imgeler taşıdıkları anlamına gelmektedir. Yıkımı gerçekleşmiş bu mekanların yerine farklı işlevlerle farklı mekanların getirilmesi kentteki bellek kopuklarının başlıca sebeplerinden görülebilir. Hiçbir mekânın yerinde o mekânı hatırlatacak bir fonksiyon bulunmaması katmanların da yıkımına neden olmuştur. Mekânlara ait izlerin korunması ile anısal mekânların oluşturulması veya benzer işlevlerin devam ettirilmesi bu güçlü

imgelerin birikerek daha da güçlenmesine sebep olabilirdi. Ancak hatırlananlar listesinden de anlaşılacağı üzere bu mekanların yerine gelen yeni yapıların hiçbiri (51. sırada yer alan 15 Temmuz Meydanı hariç) hatırlanmamaktadır. Bu durum birikmelerin gerekliliğini açıklar niteliktedir.

Ayrıca Cedidiye Camisi, İnönü Parkı, Avni Akyol Parkı ve İstanbul Caddesi günümüz kent dokusu içerisinde aynı anlamlarla tekrarlanmamış olduğundan anlamını kaybetme tehdidi altında olduğunu söylemek mümkündür. Bu mekanların kentte okunabilirliği artırılması ile anlam kesintilerinin önüne geçilmesi mümkündür. Bu çalışmanın farklı ölçeklerdeki kentlere uygulanması mümkün olup, kentlerin kimlik potansiyellerinin bilinmesi ve yapılan müdahalelerin bilinçle hale getirilmesi için gereklidir.

7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Ortak bellek, geçmiş ve gelecek arasındaki bağı canlı tutma görevini üstlenir. Ortak belleğin oluşumunu destekleyen ise aracı öğelerin birikerek katmanlaşmasıdır. Toplumsal kimliğin belirginlik kazanması, kültürel akış içerisinde harmanlanarak süregelen geleneklerin, ritüellerin, alışkanlıkların yaşatılması ile sağlanır. Sürekliliği olan eylemlerin gerçekleştiği, hatırlatıcı nesne görevi gören ve anıları biriktiren mekanların kolektif belleği diri tutma noktasında önemli rolü vardır. Değişken yapıda olan kentler kimi zaman gerekli eylemleri veya birikmeleri zorlaştırıcı bir altyapı haline gelebilir. Değişimler esnasında ortak imgelerin duyulduğu mekânların ortadan kaldırılması veya işlevlerinin değiştirilmesi geçmişin silikleşmesine, sürekliliğin bozulmasına ve dolayısıyla kimlik kayıplarına neden olmaktadır. Geçmişle kurulan bağların engellenmesi kente karşı bilinçsiz ve aidiyetsiz toplumların oluşmasını beraberinde getirmektedir. Hatırlatıcı nesnelere veya mekânların değişime uğraması durumunda hatırlama eylemi unutulma eylemine dönüşür. Anımsamanın zorlaştığı mekânlar unutulma döngüsü içerisindedir. Bellek mekânlarının bilinmediği durumlarda hızlı kentleşmeye maruz kalan birçok kentte, unutulma döngüsü içerisine dahil olan mekânların sayısı da aynı hızla artmaktadır. Bellek mekânlarının uğradığı dönüşümler belleği zedeler ve bağı zayıflatır. Sonrasında kolektif hatırlama eylemi kolektif unutulma eylemine dönüşür. Hatırlatıcı mekânların tespiti korunabilmesi için önemli iken, unutulma döngüsüne dahil olan mekânların bilinmesi de tehdit altında olanların kente geri kazandırılması için önemlidir. Var olanı yıkıp yeniden yapma düşüncesi ile bellek kesintilerine sebep olmak veya rantın ön planda olduğu kentsel dönüşümler ile yerinden edilen aidiyetsiz toplumların oluşumuna sebep olmak unutulmaları tetikleyici girişimlerdir. Buna benzer çoğaltılabilir eylemler kent kimliği oluşumu için tehdit niteliğindedir ve endişe duyulması gereken bir konudur. Dolayısıyla, toplumsal belleği kentlerin morfolojik değişimleri esnasında uyarıcı ve belirleyici bir etken olarak kabul etmek özgün ve kimlikli kent oluşumları açısından önem taşıdığı düşünülmektedir. Çünkü kolektif bellek mekânlarını koruma kaygısıyla yere özgü olanı öne çıkaran tutum, kente duyarlı toplumların oluşmasını sağlayacak, aidiyetleri güçlendirecek ve sıradanlıkları engelleyecektir. Dolayısıyla toplum belleğinde anlam sürekliliğini korumayı başarmış mekânların tespit edilmesi kentsel çalışmalara rehber olması açısından gereklidir. Özetle, bu tez çalışması sonucunda

Düzce ili özelinde bellek mekânları tespit edilmiş ve hatırlama-unutulma çerçeveleri belirlenmiştir. Teyit niteliği taşıyan sözlü mülakatlar da göz önünde bulundurularak, kente yapılan özellikle güncel müdahalelerin kentlinin bellek mekânları üzerindeki etkisi yorumlanmıştır. Geçmiş veriler ile mevcut kent düzenine ait verilerin karşılaştırılmasıyla sonuçlar genişletilmiştir. Dolayısıyla alınan sonuçlara göre;

- Bellek mekânlarının ve miras değerlerinin korunmasının gerekliliği ve önemini anlaşılmıştır.
- Kenti sevip sevmeme durumunda ve bireylerin zihinlerinde buluşma mekânı olarak nitelendirilen mekânlar üzerinde deneyimlerin etkili olduğu görülmüştür. Kentsel değişimlerin bireylerin kişisel deneyimlerinin bellek mekânları üzerinde etkili olduğu anlaşılmıştır. (Bölüm 9.1’de verile spss analizleri ile doğrulanmıştır.)
- Kente yapılan müdahaleler bellek sürekliliklerini kesintiye uğratabilir ve anlam kayıplarına neden olabilir. Bu nedenle mimari çevreye yapılacak olan müdahalenin yönteminin belirlenmesi ve koruma yaklaşımının benimsenmesi gereklidir.
- Hatırlanan mekânların çoğunlukla kamusal nitelikte olması, kamusal mekânların bellek mekanları için önemli kentsel alanlar olduğu iddiasını desteklemektedir.
- Kentsel yenileme ve geliştirme çalışmalarında katmanların devamlılığının gözetilmesi ve toplumun sürece dahil edilmesinin önemlidir.
- Deneyimler, yaş ve ikamet yeri faktörleri kent veya yer ile kurulan bağılıklar üzerinde etkili olduğu; deneyimler arttıkça hatırlamanın ve bağılığın arttığı anlaşılmıştır.
- Tek çekirdekli merkezin farklı odaklara parçalanması durumu kent merkezindeki bellek mekânlarının hatırlanma seviyelerinde çoğunlukla azalmaya sebep olduğu görülmüştür. Ancak odakların çoğalmasının hatırlamaya etkisi ile ilgili kesin bir sonuç elde edilememiştir.
- Hatırlanan mekânların Kent merkezi, Konuralp ve Kalıcı Konutlar Bölgesi olmak üzere üç odakta bulunma yoğunluklarına bakıldığında Kent merkezi yapılaşma sürecinin etkilerine rağmen en fazla yoğunluğa sahip iken, Kalıcı Konutlar Bölgesi’nin en az yoğunluğa sahip olduğu tespit edilmiştir. Konuralp’ten daha önce merkez haline gelen Kalıcı Konutlar’ın bellek mekânları anlamında zayıf

kalması, kent merkezine bağımlı bırakılan yetersiz yerleşim düzenine sahip olmasına ve deprem sonrası mecburi yerleştirilen bireylerin bağ kurmakta zorlanmasına bağlanabilir.

- Deprem etkisiyle yıkılmış olan mekanların hala günümüzde hatırlanıyor olması o mekanların güçlü imgeler barındırdığını göstermekte olup, yerine işlevleri tamamen farklı yeni yapıların getirilmesinin kopukluklara sebep olduğu değerlendirilmiştir. Benzer işlevlerle veya anısal mekanlarla imgelerin korunması afet öncesi bellek mekanlarını sürdürerek katmanların birikmesi sağlanabilirdi. Bu noktada deprem yapılı çevre ile birlikte birçok katmanın da yıkılmasına sebep olmuştur.

Elde edilen bu sonuçların bir kısmı diğer kentler için genellenebilir olmakla birlikte bellek mekânları ve anlam durumları değişiklik göstereceğinden farklı kentlere de uygulanarak geliştirilebilir.

8. KAYNAKLAR

- [1] D. Tekin, “Toplumsal bellek ve mekân: Zonguldak halkevi binası,” Yüksek lisans tezi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2017.
- [2] K. Lynch, *The Image of the City*, 20. Baskı, Cambridge: The MIT Press, 1990.
- [3] N. Schulz, *Genius Loci Towards A Phenomenology of Architecture*, Newyork: Rizzoli International Publications, 1979.
- [4] D. Harvey, “From space to place and back again,” *Justice, Nature and Geography of Difference*, Cambridge: Blackwell, 1996, böl. 11, ss. 291-326
- [5] M. Auge, *Yok-yerler: Üstmodernliği Antropolojisine Giriş*, 2. Baskı, İstanbul, Türkiye: Daimon Yayınları, 2016.
- [6] S. Sayar Avcıoğlu ve O. Akın, “Kolektif bellek ve kentsel mekân algısı bağlamında İstanbul Tuzla köyiçi koruma bölgesinin mekânsal değişiminin irdelenmesi,” *İdealkent*, c. 8, sayı 22, ss. 423–450, 2017.
- [7] E. L. Kutay Karaçor, “Kentsel peyzajda yaşam kalitesinin kentsel bellek ve yer kavramı ile etkileşimi: Düzce kent merkezi,” Doktora tezi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Düzce Üniversitesi, Düzce, Türkiye, 2012.
- [8] J. Urry, *Sociology Beyond Societies*. 1. Baskı, London: Routledge, 2000.
- [9] S. Kurtar, “Mekânı yaşamak: Lefebvre ve mekânın diyalektik oluşumu,” *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (TÜCAUM)*, ss. 349-356, 2012, Erişim adresi: https://www.academia.edu/2945638/Mekâni_Yasamak_Lefebvre_ve_Mekânin_Diyalektik_Olusu_mu_TUCAUM.
- [10] E. Relph, *Place and Placelessness*, London: Sage Publications, 2007.
- [11] H. Lefebvre, *Mekanın Üretimi (çev: Işık Ergüden)*, 2. Baskı, İstanbul, Türkiye: Sel Yayıncılık, 2014.
- [12] F. A. Turhanoğlu, “Kentsel mekânın üretim sürecinde tarihsel ve kültürel miras,” *Folklor/ Edebiyat*, c. 20, sayı 78, ss. 71–82, 2014/2.
- [13] C. L. Strauss, *Yaban Düşünce (çev: Tahsin Yücel)*, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- [14] D. Appleyard, “The environment as a social symbol: Within a theory of environmental action and perception”, *Journal of the American Planning Association*, c. 45, sayı 2, ss. 143–153, 1979.
- [15] K. D. Silva, “Mapping meaning in the city image: Towards managing the imageability of urban cultural landscapes,” Doctor of Philosophy in Architecture, The University of Wisconsin, Milwaukee, United States, 2004.
- [16] E. Ülkeryıldız, Z. Durmuş Arslan, ve T. Akış, “Öğrenci zihin haritalarında kente ilişkin deneyimle değişen çevre algısı,” *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, c. 11, sayı 1, ss. 72–82, 2007.
- [17] D. Harvey, *Postmodernliğin Durumu (çev: Sungur Savran)*, 1. Baskı, İstanbul,

Türkiye: Metis Yayınları, 1997.

- [18] P. Şenol ve A. Kemeç, “Enformasyon çağı – zaman – mekân ilişkisi bağlamında bölgesel kalkınma kuram ve süreçleri,” *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 5, sayı 1, ss. 108–124, 2018.
- [19] M. Meder ve G. Çeğin, “Bourdieu’yu okumak: Post-pozitivist bir sosyolojinin imkânı üzerine,” *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 10, sayı 1, ss. 233–256, 2011.
- [20] P. Rabinow, “Michel Foucault ile söyleşi: Mekân, bilgi ve erk,” *dosya*, c. 30, sayı 13, 2012.
- [21] N. Güneş, “Kimlik üzerine yeni bir okuma denemesi: Kimliğin söylemsel inşası ve Mardin örneği,” Yüksek lisans tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2013.
- [22] D. Harvey, “Time-space compression and the postmodern condition,” *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, 1. Baskı, Cambridge: Mass, böl. 17, ss. 284-296.
- [23] M. R. G. Conzen, *Thinking about urban form: Papers on urban morphology; 1932-1998*, Bern: Peter Lang, 2004.
- [24] A. İl, “Kapitalist sistemde mekân ve ‘yer-olmayan’ kavramı,” Yüksek lisans tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Osmangazi Üniversitesi, 2005.
- [25] A. Rapoport, “Geleneksel çevreler, kültür ve koruma,” *Mimarlık*, sayı 304, ss. 27-32, 2002.
- [26] A. Tanrıverdi Kaya, “İnterpreting vernacular settlements using the spatial behavior concept,” *Gazi University Journal of Science*, c. 33, sayı 2, ss. 297–316, 2020.
- [27] A. Ünlü, *Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar*, İstanbul, Türkiye: İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, 1998.
- [28] A. Öncü ve P. Weyland, “Küreselleşen kentlerde yaşam alanları ve kimlik mücadeleleri,” *Mekân, kültür, iktidar: Küreselleşen kentlerde yeni kimlikler (çev: L. Şimşek, N. Uygun)*, 4. Baskı, İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, ss. 9-40, 2013.
- [29] A. Rapoport, “The importance and nature of environmental perception,” *Human aspects of urban form*, 1. Baskı, New York, USA: Pergamon, 1977.
- [30] J. J. Gibson, *The ecological approach to visual perception*, Classic Edition, Newyork: Psychology Press, 2015.
- [31] J. Lang, *Creating architectural theory*, New York: Van Nostrand Reinhold, 1987.
- [32] D. Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 37. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019.
- [33] B. Günal, “Konutta psiko-sosyal kalitenin irdelenmesi,” Doktora tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2006.
- [34] B. Koç, “Çocuklar için tasarlanan mekânlarda bilişsel sınırlar,” Yüksek lisans tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2012.
- [35] N. Öymen Özak, “Bellek ve mimarlık ilişkisi kalıcı bellekte mekansal öğeler,”

- Doktora tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2008.
- [36] D. Elmalı Şen, “Mimarlıkta algılama ve anlamlandırma (düz Anlam/yan Anlam) bağlamında saydamlık ve opaklık kavramları üzerine bir araştırma,” Doktora tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye, 2009.
- [37] İ. Göldeli, “Mimarlık göstergesi, mimarlık göstergesinde düzanlam (denotation) ve yananlam (connotation),” Doktora Tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye, 1984.
- [38] Y.F. Tuan, *Space and Place: The Perspective of Experience*, 8. Baskı, Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 2001.
- [39] M. Heidegger, “İnşa etmek, ikamet etmek, düşünmek,” *Journal of Philosophy - Science Research*, c. 6, sayı 52, ss. 45-84, 2004.
- [40] E. S. Casey, *Getting Back Into Place, Second Edition: Toward a Renewed Understanding of the Place-World*, 2. Baskı, Bloomington, United States: Indiana University Press, 2009.
- [41] R. Lawton, “Space, place and time,” *Geographical Association*, c. 68, sayı 3, ss. 193–207, 1983.
- [42] M. C. Hidalgo ve B. Hernandez, “Place attachment: conceptual and empirical questions,” *Journal of Environmental Psychology*, c. 21, sayı 3, ss. 273–281, 2001.
- [43] M. Lewicka, “What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment,” *Journal Environmental Psychology*, c. 30, sayı 1, ss. 35–51, 2010.
- [44] A. Pred, “Place as historically contingent process: Structuration and the time-Geography of becoming places” *Annals of the Association of American Geographers*, c. 74, sayı 2, ss. 279–297, 1984.
- [45] J. May, “Globalization and the politics of place: Place and identity in an inner London neighbourhood,” *The Royal Geographical Society*, c. 21, sayı 194, 1996.
- [46] J. Montgomery, “Making a city: Urbanity, vitality and urban design,” *Journal Urban Design*, c. 3, sayı 1, ss. 93–116, 1998.
- [47] B. S. Jorgensen ve R. C. Stedman, “Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties,” *Journal Environmental Psychology*, c. 21, sayı 3, ss. 233–248, 2001.
- [48] T. Cresswell, *Place: A short introduction*, 1. Baskı, London: Royal Holloway, 2004.
- [49] L. C. Manzo, “For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning,” *Journal Environmental Psychology*, c. 25, sayı 1, ss. 67–86, 2005.
- [50] S. Güleç Solak, “Mekân-kimlik etkileşimi: Kavramsal ve kuramsal bir bakış,” *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 6, sayı 1, 2017.
- [51] C. P. Spencer, “Place attachment, place identity and the development of the child’s self-identity: Searching the literature to develop an hypothesis,” *International Research in Geographical and Environmental Education*, c. 14, sayı 4, ss. 305–309, 2005.

- [52] G. S. Mesch ve O. Manor, "Social ties, environmental perception, and local attachment," *Environment and Behavior*, c. 30, sayı 4, ss. 504–519, 1998.
- [53] A. Şentürk ve N. Z. Gülersoy, "Aidiyet, kent kimliği ve kentsel koruma etkileşimi bağlamında kullanıcı sürekliliğinin irdelenmesi: Kadıköy Moda örneği," *Megaron*, c. 14, sayı 1, ss. 86–104, 2016.
- [54] D. Özdemir Darby ve T. Özata, "Analysing the concept of place attachment in the context of spatial factors: Kuzguncuk, İstanbul," *International Journal Architecture and Plannig*, c. 5, sayı Özel, ss. 18–29, 2017.
- [55] J. Carter, P. Dyer, ve B. Sharma, "Dis-placed voices: Sense of place and place-identity on the sunshine coast," *Social Cultural Geography*, c. 8, sayı 5, ss. 755–773, 2007.
- [56] D. Massey, *Space, Place, and Gender*, 1. Baskı, Minneapolis, USA: University of Minnesota Press, 1994.
- [57] H. M. Proshansky, A. K. Fabian, ve R. Kaminoff, "Place-identity: Physical world socialization of the self," *Journal Environmental Psychology*, c. 3, sayı 1, ss. 57–83, 1983.
- [58] D. Massey, (1991). *A global sense of place*, Marxism Today. [Online]. Erişim adresi: http://www.amielandmelburn.org.uk/collections/mt/index_frame.htm.
- [59] V. F. Chaffin, "Dwelling and rhythm: The isle brevelle as a landscape of home," *Landscape Journal*, c. 7, sayı 2, ss. 96–106, 1988.
- [60] D. Gökçe ve F. Chen, "Sense of place in the changing process of house form: Case studies from Ankara, Turkey," *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, c. 45, sayı 4, ss. 772–796, 2018.
- [61] P. M. Schirmer, M. A. B. van Eggermond, ve K. W. Axhausen, "The role of location in residential location choice models: A review of literature," *Journal of Transport and Land Use*, c. 7, sayı 2, ss. 3–21, 2014.
- [62] T. Cresswell, *Place: A short introduction*, 1. Baskı, Malden, MA: Blackwell Publication, 2004.
- [63] E. Bahadır, "Mekan tasarımlarında kimlik oluşum süreçleri ve yersizleşme kavramının irdelenmesi," Yüksek lisans tezi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara, 2014.
- [64] M. Vorkinn ve H. Riese, "Environmental concern in a local context: The significance of place attachment," *Environment and Behavior*, c. 33, sayı 2, ss. 249–263, 2001.
- [65] Ö. S. Erol, "Kent belleğinin değişkenleri ve mekânın algısına etkisi," *Mimaran*, c. 12, sayı 18, ss. 31–37, 2019.
- [66] S. Aslan ve P. Kiper, "Kimlik ve bellek sorunu sarmalında kentler: Amasra kenti örneğinde fırsatlar ve tehditlerin değerlendirilmesi," *İdealkent*, c. 7, sayı 20, ss. 881–905, 2016.
- [67] H. L. Moore, *Space, Text, and Gender: An Anthropological Study of The Marakwet of Kenya*, New York: Guilford Press, 1996.
- [68] R. Harrison, *Heritage: Critical Approaches*, 1. Baskı, New York: Routledge,

- 2013.
- [69] L. Mumford, *The Death of the Monument*, London: Faber and Faber, ss. 263–270, 1937.
- [70] P. Kiper, “Küreselleşme sürecinde kentlerimize giren yeni tüketim mekanları ve yitirilen kent kimlikleri,” *Planlama*, sayı 4, ss. 14–18, 2004.
- [71] D. J. Leichter, “Collective identity and collective memory in the philosophy of Paul Ricoeur,” *Études Ricoeuriennes / Ricoeur Studies*, c. 3, sayı 1, ss. 114–131, 2012.
- [72] M. Halbwachs, “The reconstruction of the past,” *On Collective Memory* (çev. Lewis A. Coser), 3. Baskı, London: The University of Chicago Press, 1992, böl. 3, ss. 46-51.
- [73] M. Halbwachs, “Space and the collective memory,” *The Collective Memory*, 1. Baskı, New York: Harper Colophon, böl. 4, 1950.
- [74] Z. Uludağ ve H. Aycı, “Modernin güçlü sahnesi erken cumhuriyet dönemi Ankara’ında kolektif belleğin inşası ve toplumsal unutmaya süreci,” *İdealkent*, c. 7, sayı 20, ss. 746–773, 2016.
- [75] A. Rossi, *The Architecture of the City*, 1. Baskı, Cambridge, London: The MIT Press, 1982.
- [76] J. Gulick, “Images of an Arab city,” *Journal of the American Institute of Planners*, c. 29, sayı 3, ss. 179–198, 1963.
- [77] H. Cuşa, “Murathan Mungan’ın seçtikleriyle bir Dersim hikayesinde kolektif bellek: Dersim,” *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 2, sayı 3, ss. 89–98, 2013.
- [78] O. Çavdar, “Mekân ve kolektif bellek: Sivas katliamı ve Madımak oteli,” *Moment Dergi*, c. 4, sayı 1, ss. 237-257, 2017.
- [79] K. Karaman, “Ritüellerin toplumsal etkileri,” *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 21, ss. 227–236, 2010.
- [80] N. Öymen Özak ve G. Pulat Gökmen, “Bellek ve mekân ilişkisi üzerine bir model önerisi,” *İtüdergisi; Mimarlık, Planlama, Tasarım*, c. 8, sayı 2, ss. 145–155, 2009.
- [81] A. Paköz, “Geleneksel konut söylemleri aracılığıyla inşa edilen hafıza mekânları,” *Mimaran*, c. 12, sayı 18, ss. 12–14, 2019.
- [82] J. K. Olick, “Kolektif bellek: İki farklı kültür,” *Moment Dergi*, c. 1, sayı 2, ss. 175–211, 2014.
- [83] P. Nora, *Hafıza Mekanları* (Çev. Mehmet Emin Özcan), 1. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006.
- [84] J. M. Mayo, “The city of collective memory: Its historical imagery and architectural entertainments by M. Christine Boyer,” *Journal of Architectural Education*, c. 50, sayı 1, ss. 68-70, 1996.
- [85] S. Kostof ve G. Castillo, *The City Assembled: The Elements of Urban Form Through History*, 2. Baskı, New York, USA: Thames & Hudson, 1999.
- [86] E. Erdönmez ve F. Çelik, “Kentsel mekânda kamusal alan ilişkileri,” *Megaron*, c. 1, sayı 1, ss. 68-85, 2016.

- [87] A. Karadağ, “Kamusal alan modelleri: Çoğulcu perspektiften bir değerlendirme,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c. 58, sayı 3, ss. 171–195, 2003.
- [88] C. Sitte, *City Planning According to Artistic Principles (1889)* (çev: George R. Collins, Christiane C. Collins), London: Phaidon Press, 1965, ss. 91-104.
- [89] J. Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (çev: T. Bora, M. Sancar), 13. Baskı, İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, 2015.
- [90] H. Biçer Olgun, “Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett’in kamusal alan yaklaşımları,” *Sosyolojik Düşün*, c. 2, sayı 1, ss. 45–54, 2017.
- [91] T. Vural ve A. Yücel, “Çağımızın yeni kamusal mekânları olan alışveriş merkezlerine eleştirel bir bakış,” *İtü Dergisi; Mimarlık, Planlama, Tasarım*, c. 5, sayı 2, ss. 97–106, 2006.
- [92] V. Gruen ve L. Smith, *Shopping Towns USA*, 1. Baskı, London: Reinhold Publishing Corporation, 1960.
- [93] J. Baudrillard, *Tüketim Toplumu* (çev: F. Keskin, H. Deliceçaylı), 9. Baskı, İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- [94] O. Çalışkan, “Kamusal alan bağlamında ağ toplumu ve yeni kamusal alan arayışı,” *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, c. 1, sayı 1, ss. 41–62, 2014.
- [95] C. Özsöz, “Richard Sennett ve kamusal insanın çöküşü,” *Sosyoloji Notları*, sayı 8, ss. 18–22, 2011.
- [96] G. Noa ve E. Yigal, “Collective memory - What is it?,” *Indiana University Press*, c. 8, sayı 1, ss. 30–50, 1996.
- [97] G. Le Bon, *Kitlelerin Psikolojisi* (çev: Süleyman Doğru), 1. Baskı, İstanbul, Türkiye: Koridor Yayıncılık, 2018.
- [98] P. Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?* (Çev. Alaeddin Şenel), 3. Baskı, İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları, 2019.
- [99] S. Freud, *Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi* (çev: Elif Yıldırım), 6. Baskı, İstanbul, Türkiye: Oda Yayınları, 2019.
- [100] P. Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice*, London: Cambridge University Press, 1977.
- [101] E. Durkheim, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (çev: Cenk Saraçoğlu), 1. Baskı, İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2004.
- [102] H. Spencer, *The Principles of Sociology*, 3. Baskı, New York: D. Appleton and Company, 1898.
- [103] J. Assmann, *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, (Çev. Ayşe Tekin), 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015, ss. 37-53.
- [104] E. Akbaş, “Zamanın gölgesini kaldıran bir mimari için - Mimari ve hafıza üzerine,” *Mimaran*, c. 12, sayı 18, ss. 28–30, 2019.
- [105] U. Mai, “Doğu Alman kentlerinde kültür şoku ve kimlik bunalımı,” *Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* (çev: L. Şimşek, N. Uygun), 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, ss. 110–111.
- [106] G. Bachelard, *The Poetics of Space*, 2. Baskı, New York: Orion Press, 1994.
- [107] D. Seamon ve J. Sowers, “Place and placelessness (1976): Edward Relph,” *Key*

Texts in Human Geography, ss. 43–52, 2008.

- [108] D. Hooson, *Geography and National Identity*, Oxford: Blackwell, 1994, ss. 2-3.
- [109] J. M. Fitch, *Historic Preservation : Curatorial Management Of The Built World*, Charlottesville: University Press of Virginia, 2007.
- [110] P. Ricoeur, “Meaning and representation in history,” *Memory-Forgetting-History*, 1. Baskı, Chicago, London: The University of Chicago Press, 2004.
- [111] M. Adams, “The reflexive self and culture: A critique,” *British Journal of Sociology*, c. 54, sayı 2, ss. 221–238, 2003.
- [112] A. Giddens, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, 1. Baskı, Cambridge, USA: Standford University Press, 1991.
- [113] U. Beck, *Risk Society : Towards a New Modernity*, 1. Baskı, London: Sage Publications, 1992.
- [114] K. Tester, U. Beck ve A. Giddens, “Reflexive modernization : Politics, tradition and aesthetics in the modern social order,” *Canadian Journal of Sociology*, c. 21, sayı 3, ss. 427-430, 1996.
- [115] M. Özbek, *Kamusal Alan*, 1. Baskı, İstanbul, Türkiye: Hil Yayın, 2004.
- [116] M. Castells, *The Information Age: Economy, Society and Culture*, 2. Baskı, Malden, MA: Wiley – Blackwell, 2010.
- [117] H. M. Gündoğdu, A. Kuru, ve M. K. Özkök, “Kırklareli kent algısı üzerine deneysel bir çalışma,” *İdealkent*, c. 7, sayı 18, ss. 48–79, 2016.
- [118] K. Ganiç, “Kentsel yapıtlar üzerinden bir mekânsal bellek okuması: Atatürk Kültür Merkezi (AKM),” Yüksek lisans tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2016.
- [119] F. Koca, “Türkiye’de geleneksel yerleşim örüntülerinin özgün karakter ve kültürel mirasını koruma anlayışına ontolojik yaklaşım,” *Planlama*, c. 25, sayı 1, ss. 32–43, 2015.
- [120] I. E. Çalak, “Kentsel ve kolektif belleğin sürekliliği bağlamında kamusal mekânlar: ULAP Platz örneği, Almanya,” *Tasarım + Kuram*, c. 8, sayı 13, ss. 34-47, 2016.
- [121] A. Yıldırım, “Kültür varlıklarının korunması bağlamında toplumsal bellek : Meydanlar (Taksim meydanı örneği),” Yüksek lisans tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2018.
- [122] S. Güven Birsal, “Kent ve kentli kültürü, kimlik sorunsalı, yaşanılabilir kentsel mekân ve Ankara üzerine”, *Dosya*, c. 10, sayı 1, ss. 35–43, 2009.
- [123] S. Sınmaz ve H. A. Özdemir, “Türkiye şehir planlama pratiğinin kentsel morfoloji ve tipoloji üzerindeki etkileri, Siverek kenti için bir değerlendirme,” *İdealkent*, c. 7, sayı 18, ss. 80–115, 2016.
- [124] M. Al, “Kentte bellek yıkımı ve kimlik inşası - palimpsest: Ankara Atatürk bulvarı bağlamında bir inceleme,” *İdealkent*, c. 2, sayı 4, ss. 22–36, 2011.
- [125] D. Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, 16. Baskı, İstanbul, Türkiye: Yem Yayınları, 2019.
- [126] H. Glassie, “Architects, vernacular traditions and society”, *Traditional Dwellings and Settlements Review*, c. 1, sayı 2, ss. 9–21, 1990.

- [127] Y. Sayar, “Küreselleşme sürecinde konut alanlarının oluşumu ve kentsel mekâna etkileri: İzmir-Çiğli Örneği,” *Mimarlık Dergisi*, sayı 319, 2004.
- [128] G. Richard, “Developing the Eventful City: Time, Space and Urban Identity,” *Ajman Urban Planning Conference*, Ajman, 2015.
- [129] M. G. Demir, “Yavaş hareketin kentsel ölçekteki yeni yansıması: Cittaslow,” *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, c. 1, sayı 4, ss. 203–210, 2018.
- [130] R. Adam, “Globalisation and architecture (çev: Şebnem G. Dündar),” *Ege Mimarlık*, c. 3, sayı 66, ss. 26–31, 2008.
- [131] Ö. Aytaç, “Kent, metropol ve değişen yer/mekân imajları,” *Mukaddime*, c. 8, sayı 1, ss. 1–23, 2017.
- [132] K. Lynch, *A Theory of Good City Form*, 1. Baskı, Cambridge, MA: The MIT Press, 1987.
- [133] İ. Altuğ Turan, “Kentsel tasarımda fiziksel kent kimliği kodlarının oluşturulması: İzmir Konak ilçesi,” Doktora tezi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ege Üniversitesi, 2010.
- [134] H. Ç. Keskinok, “Kentsel mekân yaklaşımlarına bir örnek: Castells,” *Odtü Mimarlık Fakültesi Dergisi*, c. 8, sayı 1, ss. 67–75, 1988.
- [135] M. Castells, *The Urban Question: A Marxist Approach* (çev: Alan Sheridan), Cambridge, MA: MIT Press, 1979.
- [136] E. Madran, “Kentsel kimlik/yapısal kimlik: Adana örneği,” *Güney Mimarlık*, sayı 5, ss. 5–10, 2011.
- [137] E. Köseoğlu ve D. E. Önder, “Mekânsal okunabilirlik kavramının çözümlenmesi,” *Yapı Dergisi*, sayı 343, ss. 52–56, 2010.
- [138] A. Alkan, “Ontological Planning,” *International Journal of Architecture and Planning*, c. 5, sayı Special, ss. 1–17, 2017.
- [139] H. Ecer, “Mekansal dönüşümün toplumsal yansımaları: Gaziantep Nuri Pazarbaşı mahallesi,” *Kent, İnşaat ve Ekonomi Kongresi*, Gaziantep, 2019, ss. 686–695.
- [140] Z. Sezer, “Fikirtepe kentsel dönüşüm uygulamalarında sosyo-mekânsal değişimin incelenmesi,” Yüksek lisans tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimler Enstitüsü, Doğuş Üniversitesi, İstanbul, 2018.
- [141] R. G. Kleit ve L. C. Manzo, “To move or not to move: Relationships to place and relocation choices in HOPE VI,” *Housing Policy Debate*, c. 17, sayı 2, ss. 271–308, 2006.
- [142] G. L. Theodori ve A. E. Luloff, “Urbanization and community attachment in rural areas,” *Society and Natural Resources*, c. 13, sayı 5, ss. 399–420, 2000.
- [143] G. Wilson ve M. Baldassare, “Overall ‘sense of community’ in a suburban region: The effects of localism, privacy and urbanization,” *Environment and Behavior*, c. 28, sayı 1, ss. 27–43, 1996.
- [144] R. Krier, *Urban Space*, 5. Baskı, London: Academy Editions, 1991.
- [145] J. I. Clemente, “Neoliberal kentin kentsel dönüşüm politikalarında kültürel mekânlar (çev:A. Alpan),” *Dosya*, sayı 2, ss. 47–54, 2006.
- [146] Ş. Çelebi, “Mimarlık ve yabancılaşma olgusu bağlamında kentsel bir okuma:

- İstanbul örneği,” Yüksek lisans tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimler Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2013.
- [147] H. Sağlam, “Ankara’nın dönüşen yüzü gecekondu dan gececondominium’a,” *Dosya*, sayı 2, ss. 20–27, 2006.
- [148] Z. Uludağ ve C. Özer, “Kentsel dönüşüm sürecinde farklılaşan kimlik değerleri: Yıldız Hilal 6. Cadde örneğinde kentsel kimliğin sorgulanması,” *Dosya*, sayı 2. ss. 35–42, 2006.
- [149] Anonim, “Düzce ‘şehir kimliği’ çalıştay sonuç raporu,” Düzce, 2014.
- [150] Anonim, (2020, 5 Ağustos). *Düzce organize sanayi bölgesi*. [Online]. Erişim: <http://www.duzceosb.org.tr/>.
- [151] Anonim, (2020, 20 Temmuz). *Düzce İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. [Online]. Erişim: <https://duzce.ktb.gov.tr/>.
- [152] Anonim, (2020, 15 Temmuz). *Düzce (il)*. Vikipedi. [Online]. Erişim: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Düzce_\(il\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Düzce_(il)).
- [153] Anonim, “Düzce il çevre durum raporu,” Çevre ve şehircilik il müdürlüğü, Türkiye, 2019.
- [154] Anonim, “Düzce (Merkez) ilave revizyon uygulama imar planı plan açıklama raporu,” Çevre ve şehircilik il müdürlüğü, Türkiye, 2017.
- [155] Anonim, (2020, 8 Ağustos). *Nüfusu.com*. [Online]. Erişim: <https://www.nufusu.com/il/duzce-nufusu>.
- [156] Anonim, “Düzce revizyon ve ilave imar planı raporu,” Çevre ve şehircilik il müdürlüğü, Türkiye, 2001.
- [157] Ö. Yerli ve G. A. Kesim, “Kentsel koridorların estetik ve işlevsel yönden irdelenmesi: Düzce örneği,” *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, c. 1, sayı 1, 2009.
- [158] B. Özmen, “12 Kasım 1999 Düzce depreminin konut ve işyeri hasarları (rakamsal verilerle),” *Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi*, Ankara, ss. 155-214, 2000.
- [159] H. Arslan, “Geçici konut yapılarının planlama/organizasyon, üretim süreçlerinin incelenmesi ve kullanım sonrası yeniden değerlendirilme potansiyellerinin araştırılması ‘Düzce ili örneği’,” Yüksek lisans tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 2004.
- [160] N. Yılmaz, A. Şahin, H. Günal, ve A. S. Oygan, “Doğal afetler ve güvenli çevrelerde yaşamak,” *TMMOB Mimarlar Odası Düzce Temsilciliği*, 9 Kasım 2006.
- [161] J. L. Nassar, “The evaluative image of the city,” *Journal of the American Planning Association*, c. 56, sayı 1, ss. 41-53, 1998.
- [162] A. Rapoport, *The Meaning of the Built Environment : A Nonverbal Communication Approach*, Tucson: University of Arizona Press, 1990.
- [163] M. Lewicka, “Place attachment: How far have we come in the last 40 years?,” *Journal of Environmental Psychology*, c. 31, sayı 3, ss. 207–230, 2011.
- [164] J. P. Stevens ve K. A. Pituch, *Applied multivariate statistics for the social sciences: Analyses with SAS and IBM’s SPSS*, 6. Baskı. New York ve London: Routledge,

2016.

- [165] M. Mason, “Sample size and saturation in PhD studies using qualitative interviews,” *Forum Qualitative Sozialforschung*, c. 11, sayı 3, 2010.
- [166] E. Mutlu ve A. Tanrıverdi Kaya, “Bellek mekânlarının hatırlama ve unutulma döngüleri çerçevesince belirlenmesi için bir metodolojik öneri: Düzce örneği,” *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, c. 8, sayı 1, ss. 891–914, 2020.
- [167] D. Appleyard, “Styles and methods of structuring a city,” *Environment and Behavior*, c. 2, sayı 1, ss. 100–117, 1970.
- [168] E. Mutlu, A. Tanrıverdi Kaya, ve A. H. Polat, “Kent kimliğinin korunması ve kolektif bellek mekânlarının tespiti,” *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, c. 8, sayı 2, ss. 42–50, 2019.
- [169] B. S. Jorgensen ve R. C. Stedman, “A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties,” *Journal Environmental Management*, c. 79, sayı 3, ss. 316–327, 2006.
- [170] G. Kelly ve K. Hosking, “Nonpermanent residents, place attachment, and ‘Sea Change’ communities,” *Environment and Behavior*, c. 40, sayı 4, ss. 575–594, 2008.
- [171] H. Arslan, “Afet Sonrası yeniden yapılanma sürecinin yere bağlılık, yer değiştirme ve bilişsel haritalama olguları açısından irdelenmesi,” Doktora tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2009.

9. EKLER

9.1. EK A: ANKET FORMLARI

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ / MİMARLIK ANABİLİM DALI-2020

ANKET FORMU: DÜZCE KENTİ BELLEK MEKANLARI TESPİTİ

1. Cinsiyet: KADIN / ERKEK

2. Yaş:

3. Öğrenim Durumu: İlkokul / Ortaokul / Lise / Üniversite / Lisansüstü

4. Meslek:

5. Yaşadığı Mahalle:

6. Kaç yıldır Düzce'de Yaşıyorsunuz:

7. Düzce'de ve bulunduğunuz mahallede yaşamayı seviyor musunuz?

- a. EVET
b. HAYIR

NEDEN? (Nedene uygun sıfatları işaretleyiniz, ekleme yapılabilir)

... Güzel	... Issız	... Pis	... Sıradan	... Tekdüze
... Ferah	... Sakin	... Sıkışık	... Yeni	... Zayıf
... Gürültülü	... Çirkin	... Eski	... Sağlam	... Renkli
... Güvenli	... Sıkıcı	... Güvensiz	... Mahrem	... Yeşil (peyzaj)
... Soğuk	... Beton	... Aktif

8. Düzce denildiğinde zihninizde canlananları tarif eder misiniz? (Resim, yer, mekân, olay vb.)

•

9. Kent düzeni içerisinde severek kullandığınız kentsel mekanlar nelerdir? Anılarımızdan bahsediniz. (Meydan, park, su ögesi, sinema, heykel, kafe, mahalle, sokak vb.)

•

Ek 9.1. Kolektif Bellek Mekanlarının Tespiti İçin Hazırlanan Anket Örneği (sayfa 1).

10. Kent içerisinde buluşma noktası olarak hangi yerleri tercih edersiniz?

-
-
-
-

11. Kent içerisinde yapılan **etkinlikler** (sosyal, kültürel, siyasi, toplumsal vb.) için hangi yerler tercih ediliyor?

-
-
-
-

12. Düzce'ye gelen bir ziyaretçi şehri anlamlandırmak için nereleri ziyaret etmeli?

-
-
-
-

Bu yerlerin size çağrıştırdıkları nelerdir?

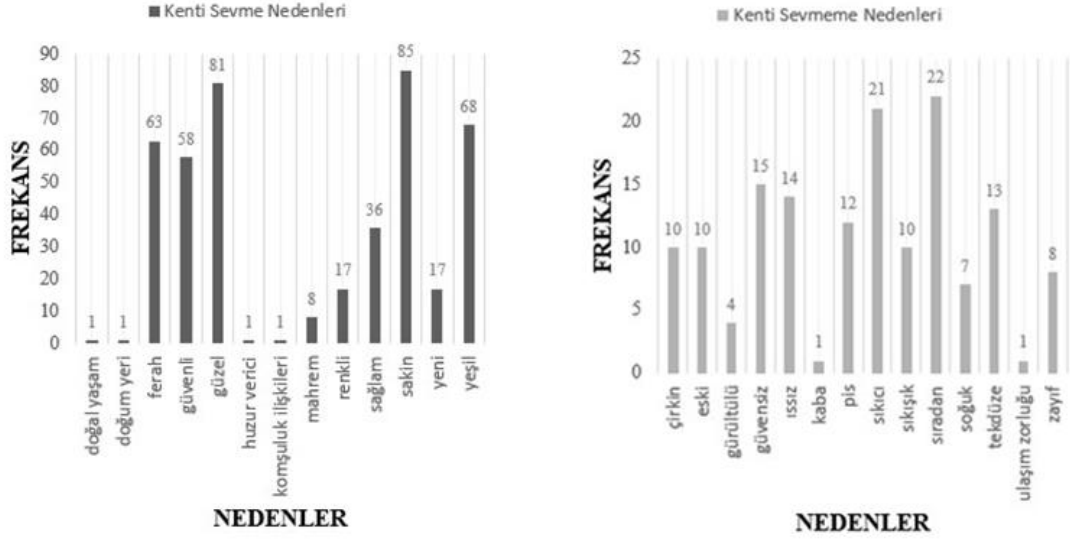
Ek 9.2. Kolektif Bellek Mekanlarının Tespiti İçin Hazırlanan Anket Örneği (sayfa 2).

13. Düzce kentini denildiğinde aklınıza gelen çevresel elemanlar nelerdir? Düzce şehri için hatırlayabileceğiniz tüm çevre unsurlarını (binalar, sokaklar, yapılar, doğal özellikler, etkinlik alanları, parklar vb.) listeleyin.

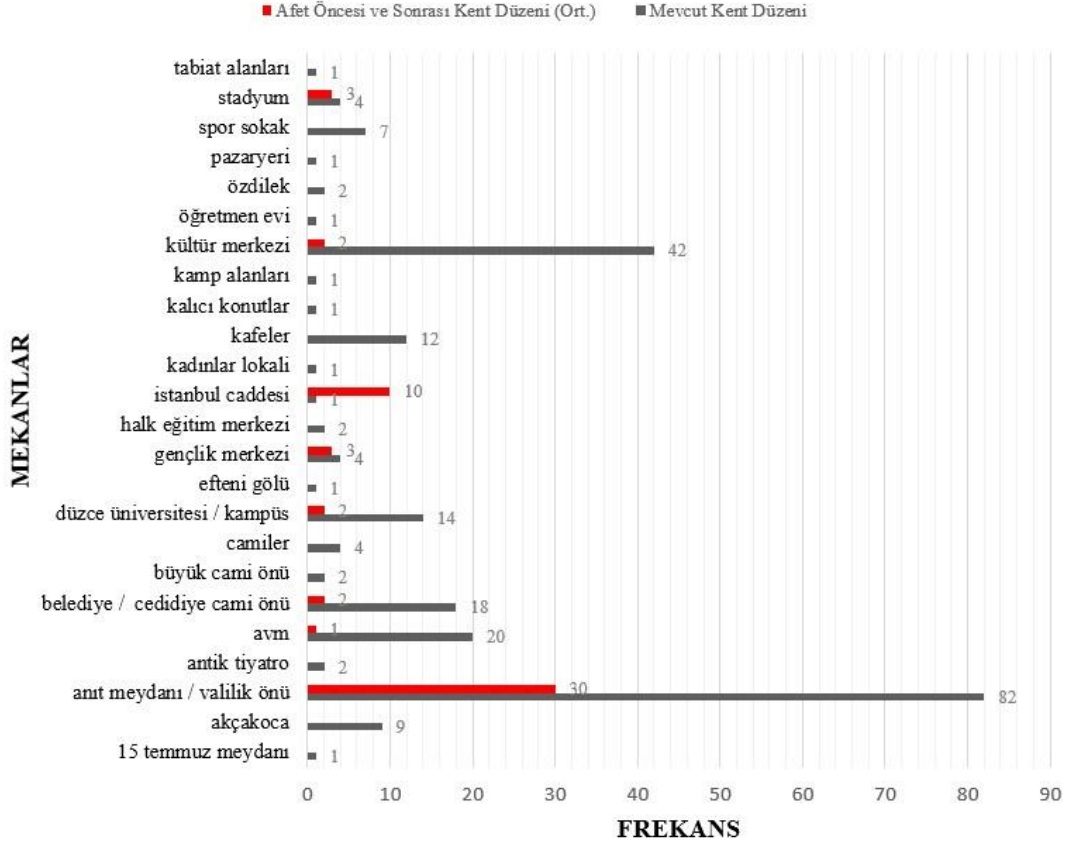
1.	28.
2.	29.
3.	30.
4.	31.
5.	32.
6.	33.
7.	34.
8.	35.
9.	36.
10.	37.
11.	38.
12.	39.
13.	40.
14.	41.
15.	42.
16.	43.
17.	44.
18.	45.
19.	46.
20.	47.
21.	48.
22.	49.
23.	50.
24.	51.
25.	52.
26.	53.
27.	54.

Ek 9.3. Kolektif Bellek Mekanlarının Tespiti İçin Uygulanan Serbest Listeleme Formu.

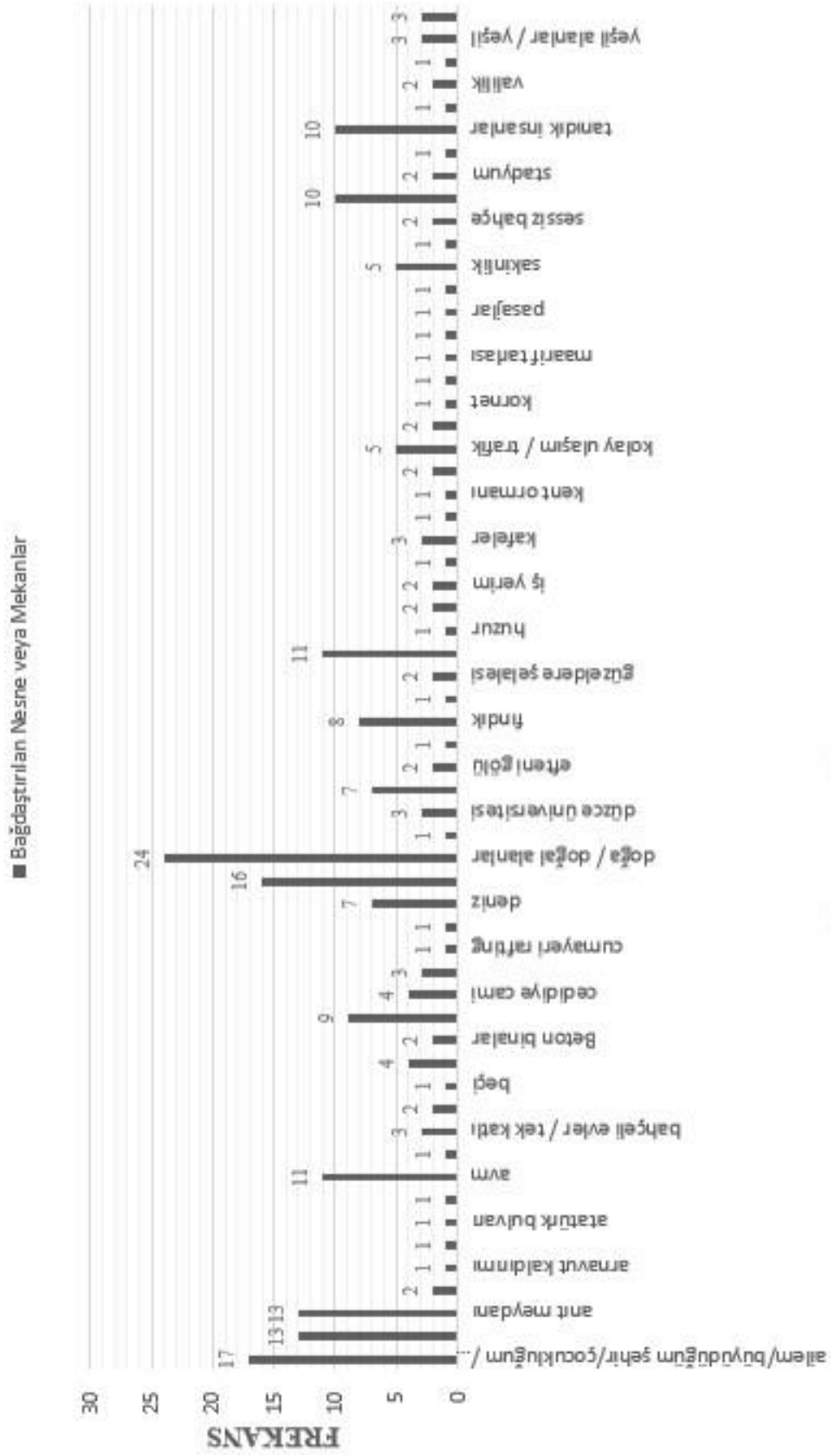
9.2. EK B: TÜM FREKANSLI ANKET VERİLERİ

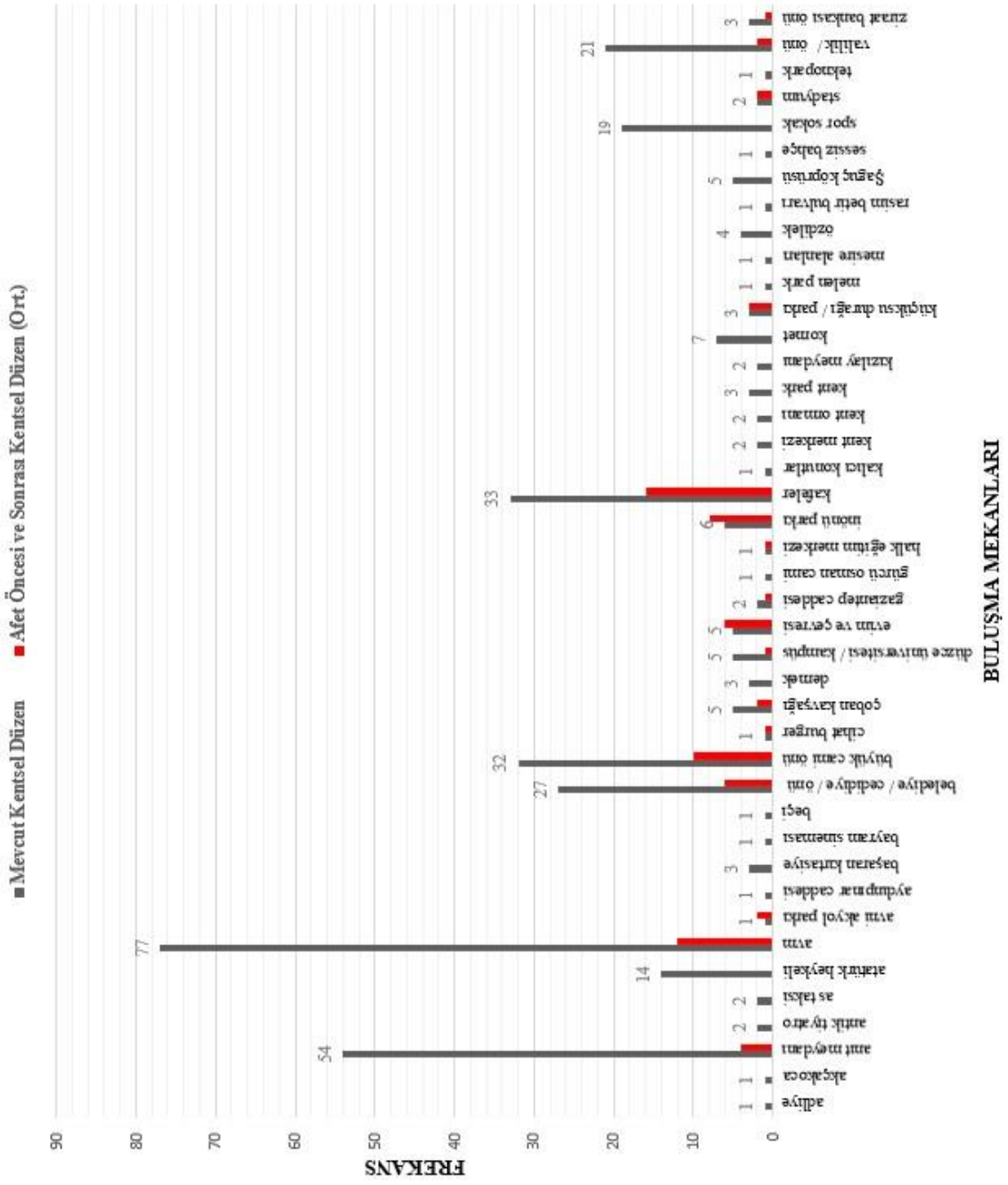
Ek 9.4. Kenti Sevip-Sevmeme Nedenleri Tüm Frekanslar.

Ek 9.5. Geçmiş ve Günümüz Kent Düzenine Göre Etkinlik Alanlarının Tüm Frekansları.

Ek 9.6. Kent ile Özdeşleştirilmiş Mekân veya Kavramları Tüm Frekansları.

Ek 9.7. Geçmiş ve Günümüz Kent Düzenine Göre Buluşma Mekanlarının Tüm Frekansları.

9.3. EK C: SPSS VERİ ANALİZLERİ

Test of Homogeneity of Variances

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
Evet- Hayır	15.714	3	140	.000
Zihin Ortalaması	2.105	3	125	.103
Nedenler Ortalaması	.237	3	140	.870
Severek Kullanılan Ortalaması	.977	3	110	.406
Buluşma Noktaları Ortalama	.913	3	131	.437
Etkinlik Noktaları Ortalama	.532	3	111	.661
Anlamlandırma Ortalama	.049	3	124	.986
Çağrışımları Ortalaması	.555	3	99	.646
Hatırlanan Mekanlar Ortalama	.654	3	128	.582

Ek 9.8. Anket Sorularına Verilen Cevaplarda Homojenlik Testi.

Test Statistics^{a,b}

	Evet - Hayır	Zihin Ortalaması	Nedenler Ortalaması	Severek Kullanılan Ortalaması	Buluşma Noktaları Ortalama	Etkinlik Noktaları Ortalama	Anlamlandırma Ortalama	Çağrışımları Ortalaması	Hatırlanan Mekanlar Ortalama
Chi-Square	5.653	2.345	.512	1.748	2.709	5.226	2.998	10.112	4.400
df	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Asymp. Sig.	.227	.673	.972	.782	.608	.265	.558	.039	.355

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Eğitim Durumu

Ek 9.9. Eğitim Durumuna Göre Farklılık Gösteren Değişkenlerin Ölçülmesi.

Test Statistics^{a,b}

	Evet - Hayır	Severek Kullanılan Ortalaması	Buluşma Noktaları Ortalama	Etkinlik Noktaları Ortalama	Anlamlandırma Ortalama	Çağrışımları Ortalaması	Hatırlanan Mekanlar Ortalama
Chi-Square	.110	.753	.064	.095	.014	1.737	.103
df	1	1	1	1	1	1	1
Asymp. Sig.	.740	.386	.800	.758	.906	.188	.748

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Cinsiyet

Ek 9.10. Cinsiyet Durumuna Göre Farklılık Gösteren Değişkenlerin Ölçülmesi.

Test Statistics ^{a,b}									
	Evet - Hayır	Zihin Ortalaması	Nedenler Ortalaması	Severek Kullanılan Ortalaması	Buluşma Noktaları Ortalama	Etkinlik Noktaları Ortalama	Anlamlandırma Ortalama	Çağrışımları Ortalaması	Hatırlanan Mekanlar Ortalama
Chi-Square	8.326	2.455	1.500	2.161	6.360	2.651	.750	3.927	7.884
df	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	.040	.484	.682	.540	.095	.449	.861	.269	.048

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Kaç Yıl?

Ek 9.11. Deneyimlere Göre Farklılık Gösteren Değişkenlerin Ölçülmesi.

Test Statistics ^{a,b}							
	Evet - Hayır	Severek Kullanılan Ortalaması	Buluşma Noktaları Ortalama	Etkinlik Noktaları Ortalama	Anlamlandırma Ortalama	Çağrışımları Ortalaması	Hatırlanan Mekanlar Ortalama
Chi-Square	3.876	2.225	4.126	5.009	2.514	9.511	9.167
df	3	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	.275	.527	.248	.171	.473	.023	.027

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Konumlar

Ek 9.12. Farklı Kent Odaklarında Yaşama Durumlarına Göre Değişkenlerin Ölçülmesi.

Test Statistics ^{a,b}							
	Evet - Hayır	Severek Kullanılan Ortalaması	Buluşma Noktaları Ortalama	Etkinlik Noktaları Ortalama	Anlamlandırma Ortalama	Çağrışımları Ortalaması	Hatırlanan Mekanlar Ortalama
Chi-Square	5.414	.091	2.871	.672	.228	1.091	6.493
df	2	2	2	2	2	2	2
Asymp. Sig.	.067	.955	.238	.715	.892	.580	.039

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Yaşlar Gruplandırma

Ek 9.13. Yaş Faktörüne Göre Değişkenlerin Ölçülmesi.

Post Hoc Tests

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Evet- Hayır

Games-Howell

(I) Kaç Yıl?	(J) Kaç Yıl?	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1-15 yıl	16-30 yıl	.382*	.128	.018	.05	.72
	31-45 yıl	.104	.205	.957	-.45	.66
	45-70 yıl	.374	.154	.084	-.03	.78
16-30 yıl	1-15 yıl	-.382*	.128	.018	-.72	-.05
	31-45 yıl	-.278	.190	.470	-.80	.24
	45-70 yıl	-.009	.132	1.000	-.37	.35
31-45 yıl	1-15 yıl	-.104	.205	.957	-.66	.45
	16-30 yıl	.278	.190	.470	-.24	.80
	45-70 yıl	.270	.208	.570	-.29	.83
45-70 yıl	1-15 yıl	-.374	.154	.084	-.78	.03
	16-30 yıl	.009	.132	1.000	-.35	.37
	31-45 yıl	-.270	.208	.570	-.83	.29

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Ek 9.14. Yaşam Süreleri Arasındaki Farklılıkların Post Hoc Testi ile Ölçümü.

Post Hoc Tests

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Hatırlanan Mekanlar Ortalama

Games-Howell

(I) Konumlar	(J) Konumlar	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Kent Merkezi	Kalıcı Konutlar	.54153	4.52477	.999	-11.7678	12.8508
	Konuralp	8.31785*	2.43987	.005	1.9196	14.7161
	Diğer	-1.92431	6.78416	.991	-24.3957	20.5471
Kalıcı Konutlar	Kent Merkezi	-.54153	4.52477	.999	-12.8508	11.7678
	Konuralp	7.77632	4.43619	.317	-4.3553	19.9079
	Diğer	-2.46583	7.72992	.988	-25.6422	20.7105
Konuralp	Kent Merkezi	-8.31785*	2.43987	.005	-14.7161	-1.9196
	Kalıcı Konutlar	-7.77632	4.43619	.317	-19.9079	4.3553
	Diğer	-10.24216	6.72540	.475	-32.7331	12.2488
Diğer	Kent Merkezi	1.92431	6.78416	.991	-20.5471	24.3957
	Kalıcı Konutlar	2.46583	7.72992	.988	-20.7105	25.6422
	Konuralp	10.24216	6.72540	.475	-12.2488	32.7331

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Ek 9.15. İkamet Yerlerinin Konum Durumlarına Göre Farklılıklarının Post hoc Testi ile Ölçümü.

NPar Tests

Kruskal-Wallis Test

Ranks			
	Kaç Yıl?	N	Mean Rank
Hatırlanan Mekanlar Ortalama	1-15 yıl	60	58.26
	16-30 yıl	35	68.10
	31-45 yıl	19	70.89
	45-70 yıl	18	86.22
	Total	132	

Test Statistics ^{a,b}	
	Hatırlanan Mekanlar Ortalama
Chi-Square	7.884
df	3
Asymp. Sig.	.048

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Kaç Yıl?

Ek 9.16. Deneyimlerin Hatırlanan Mekanlar Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi.

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Evet - Hayır	Between Groups	4.501	3	1.500	2.885	.038
	Within Groups	72.805	140	.520		
	Total	77.306	143			
Zihin Ortalaması	Between Groups	484.175	3	161.392	.732	.535
	Within Groups	27555.863	125	220.447		
	Total	28040.039	128			
Nedenler Ortalaması	Between Groups	29.578	3	9.859	.579	.629
	Within Groups	2382.213	140	17.016		
	Total	2411.790	143			
Severek Kullanılan Ortalaması	Between Groups	789.782	3	263.261	.489	.690
	Within Groups	59163.691	110	537.852		
	Total	59953.473	113			
Buluşma Noktaları Ortalama	Between Groups	2429.863	3	809.954	2.705	.048
	Within Groups	39223.551	131	299.416		
	Total	41653.414	134			
Etkinlik Noktaları Ortalama	Between Groups	1063.676	3	354.559	.706	.551
	Within Groups	55775.239	111	502.480		
	Total	56838.915	114			
Anılandırma Ortalama	Between Groups	536.187	3	178.729	.494	.687
	Within Groups	44887.906	124	361.999		
	Total	45424.094	127			
Çağrışımları Ortalaması	Between Groups	92.344	3	30.781	1.498	.220
	Within Groups	2033.909	99	20.545		
	Total	2126.253	102			
Hatırlanan Mekanlar Ortalama	Between Groups	1678.762	3	559.587	2.341	.076
	Within Groups	30590.611	128	238.989		
	Total	32269.373	131			

Ek 9.17. Yaşam Sürelerinin (Deneyimler) Diğer Sorular Üzerindeki Etkisinin ANOVA testi ile Ölçümü.

Correlations

Spearmen's rho	Cinsiyet	Cinsiyet	Yaşlar Grublandırma	Eğitim Durumu	Meslek	Konumlar	Kaç Yılı?	Evet-Hayır	Zihin Ortalaması	Nedenler Ortalaması	Severek Kullandılar Ortalaması	Buluşma Noktaları Ortalaması	Etiklik Noktaları Ortalaması	Anılandıkları Ortalaması	Çalıştıkları Ortalaması	Hatırlanan Mekanlar Ortalaması
	1.000		.122	-.078	-.270	-.214	-.039	.028	-.012	.043	-.081	.022	-.029	-.010	.130	.028
			.143	.362	.001	.013	.642	.741	.889	.607	.388	.801	.760	.906	.189	.749
	145	144	144	145	145	135	144	145	130	145	115	136	116	129	104	133
			1.000	.038	-.486	-.154	.465	-.120	-.044	-.076	-.026	.146	-.072	.021	.097	.213
	143	143	.651	.000	.074	.000	.151	.621	.621	.364	.786	.090	.442	.810	.325	.014
	145	145	144	145	145	135	144	145	130	145	115	136	116	129	104	133
			.038	1.000	.109	.173	-.175	-.043	.036	.006	-.045	-.093	-.135	-.069	-.112	-.165
	352	351	.651	.194	.194	.046	.037	.611	.688	.944	.636	.150	.442	.442	.259	.058
	144	144	144	144	144	134	143	144	129	144	114	135	115	128	103	132
			-.486**	.109	1.000	.110	-.342*	.103	.044	.058	-.112	-.038	-.055	-.136	-.106	-.070
	.001	.000	.194	.194	.205	.000	.218	.623	.623	.485	.235	.658	.554	.125	.286	.425
	145	145	144	144	145	135	144	145	130	145	115	136	116	129	104	133
			-.154	.173	.110	1.000	-.127	.054	-.074	.078	-.011	-.040	-.179	.024	-.310*	-.202*
	.013	.074	.046	.205	.141	.141	.532	.418	.370	.370	.912	.654	.064	.795	.024	.024
	135	135	134	135	135	135	135	121	135	135	106	126	108	120	96	125
			.465**	-.175*	-.342*	-.127	1.000	-.175*	-.129	.089	-.024	.155	.149	.009	.172	.233**
	.642	.000	.037	.000	.141	.141	.036	.146	.290	.804	.072	.113	.922	.113	.922	.007
	144	144	143	144	144	135	144	144	129	144	114	135	115	128	103	132
			-.120	-.043	.103	.054	-.175*	1.000	-.041	.089	.112	-.065	.012	.063	-.107	.167
	.741	.151	.611	.218	.532	.036	.234	.642	.642	.358	.358	.702	.161	.051	.383	.086
	145	145	144	145	145	144	144	145	130	145	115	136	116	129	104	133
			-.044	.036	.044	-.074	-.129	-.041	1.000	.012	.091	.035	-.136	.180	.089	.158
	.889	.621	.688	.623	.418	.418	.146	.642	.889	.889	.358	.702	.161	.051	.383	.086
	130	130	129	130	121	129	130	130	130	130	105	124	108	118	97	120
			-.076	.006	.058	.078	.089	.099	.012	1.000	-.131	.092	-.043	.063	.048	-.107
	.607	.364	.944	.485	.370	.290	.236	.389	.389	.164	.164	.289	.645	.478	.632	.218
	145	145	144	145	145	144	145	145	130	135	115	136	116	129	104	133
			-.026	-.045	-.112	-.011	-.024	.112	.091	-.131	1.000	-.065	.050	.235*	.090	.082
	.388	.786	.636	.235	.912	.804	.234	.358	.358	.164	.164	.500	.624	.016	.395	.403
	115	115	114	115	106	114	115	105	105	115	99	110	99	105	92	106
			.146	-.093	-.038	-.040	.155	-.065	.035	.092	-.065	1.000	.030	.063	.033	.098
	.801	.090	.285	.658	.654	.072	.072	.455	.702	.289	.500	.751	.751	.481	.739	.278
	136	136	135	136	136	135	136	136	124	136	115	136	115	127	102	124
			-.072	-.135	-.055	-.179	.149	.012	-.136	-.043	.050	.030	1.000	-.091	.082	.075
	.760	.442	.150	.554	.064	.113	.895	.161	.161	.645	.624	.751	.343	.343	.382	.442
	116	116	115	116	116	115	116	108	115	108	99	115	115	110	92	107
			-.069	-.136	.024	.009	.063	.180	.063	.063	.235*	.063	-.091	1.000	.040	.198*
	.906	.810	.442	.125	.795	.922	.476	.476	.051	.478	.016	.481	.343	.687	.687	.031
	129	129	128	129	128	128	129	128	129	129	105	127	110	129	103	119
			-.112	-.106	-.310**	.172	-.107	.089	.048	.048	.090	.033	.092	.040	1.000	.086
	.189	.325	.259	.286	.002	.082	.278	.383	.383	.632	.395	.739	.382	.687	.687	.393
	104	104	103	104	104	103	103	97	104	104	92	102	92	103	104	101
			-.165	-.070	-.202*	.233**	.167	.158	-.107	-.107	.082	.098	.075	.198*	.086	1.000
	.749	.014	.058	.425	.024	.007	.054	.086	.218	.218	.403	.278	.442	.031	.393	.000
	133	133	132	133	133	132	133	133	120	133	106	124	107	119	101	133

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Ek 9.18. Anket Soruları Korelasyon Analizi.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Esra MUTLU
Doğum Tarihi ve Yeri : DÜZCE
Yabancı Dili : İngilizce YÖK-DİL (55,0)
E-posta : essramutlu@outlook.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Mimarlık	Düzce Üniversitesi	2020
Lisans	Mimarlık	Düzce Üniversitesi	2018
Lise	Sayısal	Düzce Fatih Koleji Anadolu Lisesi	2006

YAYINLAR

- E. Mutlu** ve A. Tanrıverdi Kaya, “Bellek Mekanlarının Hatırlama ve Unutulma Döngüleri Çerçevesince Belirlenmesi için Bir Metodolojik Öneri: Düzce Örneği”, *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, c. 8, sayı 1, ss. 891–914, 2020.
- E. Mutlu**, A. Tanrıverdi Kaya, ve A. H. Polat, “Kent Kimliğinin Korunması ve Kolektif Bellek Mekanlarının Tespiti”, *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, c. 8, sayı 2, ss. 42–50, 2019.
- E. Mutlu**, F. N. Işık, ve H. Arslan, “Kentsel Belleğin Sürdürülebilirlik Yaklaşımlarına Etkilerinin Afet Sonrası Konut Alanları Tasarımı Üzerinden incelenmesi”, *International Disaster & Resilience Congress “from Risk to Resilience”*. Eskişehir, ss. 1151–1157, 2019.
- F. N. Işık, **E. Mutlu** ve H. Arslan, “Mimari Tasarım Stüdyosunda Afet Sonrası

Barınmada Kullanılabilecek Stratejilerin Katılımcı Tasarım Yöntemleri Açısından Değerlendirilmesi”, *International Disaster & Resilience Congress “from Risk to Resilience”*. Eskişehir, ss. 727, 2019.

